

วารสารคณมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี Journal of Humanities and Social Sciences Kanchanaburi Rajabhat University

ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 มกราคม-ธันวาคม พ.ศ. 2558

ISSN 2539-5637

บทความวิจัย

การตั้งถิ่นฐานและการปรับปรนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บ้านทิพuye ตำบลชะแล

อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

อ.วีระวัฒน์ อุดมทรัพย์ 3

การศึกษารรณกรรมท้องถิ่นของชาวกระเหรี่ยง : กรณีศึกษาหมู่บ้านทิพuye ตำบลชะแล

อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

อ.อุบลนภา อินพลอย อ.ราตรี แจ่มนิยม 12

ความหลากหลายของเทคโนโลยีท้องถิ่นบ้านทิพuye ตำบลชะแล อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

ผศ.จินตนา เกษรบัวขาว 23

ร่างกฎหมายเฉพาะคุ้มครองท้องถิ่นชาวกระเหรี่ยง : กรณีศึกษาหมู่บ้านทิพuye

อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

อ.เสาวภาภรณ์ บุญญภัทรโร ผศ.ดร.พงษ์ศักดิ์ รักษาเพชร และอ.สมชาย เจริญกิจ 32

ความหลากหลายของพืชผักพื้นบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอาหาร บ้านทิพuye ตำบลชะแล

อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

อ.สุพรรณณี โพธิ์แพงพุ่ม และคณะ 39

ความมั่นคงทางอาหารในมิติวัฒนธรรมบนความหลากหลายของทรัพยากรท้องถิ่น บ้านทิพuye

ตำบลชะแล อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

อ.จักขุมาลย์ วงษ์ท้าว อ.ภัคธร ชาญฤทธิเสนา และอ.นพรัตน์ ไชยชนะ 49

การสำรวจทุนชุมชน บ้านทิพuye ตำบลชะแล อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

อ.บุษบา ทองอุปการ 63

บทความวิชาการ

เปรตวิสัย : วิชากรรมของนางวันทอง

อ.ศศิรัศม์ สิ้นธุวนิก 77

วารสารคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี
Journal of Humanities and Social Sciences Kanchanaburi Rajabhat University

ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 มกราคม-ธันวาคม พ.ศ. 2558

เจ้าของ

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี

ที่ปรึกษา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ธง บุญเรือง

บรรณาธิการผู้ทรงคุณวุฒิ

รองศาสตราจารย์ ดร. จุมพจน์ วนิชกุล

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มณฑล คงแถวทอง

กองบรรณาธิการ

อาจารย์วีระวัฒน์ อุดมทรัพย์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พงษ์ศักดิ์ รักษาเพชร

อาจารย์ราตรี แจ่มนิยม

อาจารย์พีระวิศว์ พูลเขตรวิทย์

ฝ่ายธุรการ

นางสาวกนิษฐา บุญฤทธิ์

นางสาวสุภาวดี จันชนะ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเป็นแหล่งกลางในการศึกษาค้นคว้า ข้อมูลและแหล่งวิทยาการความรู้ต่างๆ อันเป็นการเปิดโลกกว้างทางการเรียนรู้แก่สาธารณชนทั่วไป
2. เพื่อส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้ความคิดเห็นทางวิชาการ
3. เพื่อเผยแพร่งานการศึกษา ค้นคว้า และวิจัยด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

ส่งบทความเพื่อตีพิมพ์ฉบับต่อไป งานวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี โทร. 0-3463-3059

บรรณาธิการ

วารสารคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2558 เป็นผลงานวิชาการคณาจารย์คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี และยังได้รับความร่วมมือจากอาจารย์จักรกฤษณ์ โพธิ์แพงพุ่ม จากคณะครุศาสตร์ อาจารย์สุพรรณิ โพธิ์แพงพุ่ม คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี บทความในฉบับนี้ผ่านการศึกษาคัดกรองเบื้องต้นจากผู้เขียน โดยมีกองบรรณาธิการช่วยกลั่นกรองอีกชั้นหนึ่ง

บทความทางวิชาการในวารสารคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ฉบับนี้ประกอบด้วยงานศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนชาวไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงบ้านทิพเขต ตำบลชะแล อำเภอดงพญาณี จังหวัดกาญจนบุรี รวม 7 บทความ และบทความวิชาการ 1 บทความ บทความเหล่านี้เป็นงานสร้างสรรค์จากพลังปัญญา และความกล้าที่จะเผยแพร่งานวิชาการสู่สาธารณะ ซึ่งพร้อมจะรับข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์จากทุกท่าน ขอขอบคุณผู้บริหารและคณาจารย์คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ที่ส่งเสริมและให้ความร่วมมือในการจัดทำวารสารวิชาการฉบับนี้

มณฑล คงแถวทอง

บรรณาธิการประจำฉบับ

การตั้งถิ่นฐานและการปรับปรนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บ้านทิพูเย ตำบลชะแล อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

Cultural Adjustment and Settlement of Ethnic Group in Ban-Tiphuye, Chalae Subdistriect, District, Thongphaphum Kanchanaburi Province.

วีระวัฒน์ อุดมทรัพย์ อาจารย์คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี

Weerawat Udomsap, Faculty of Humanities and Social sciences,

Kanchanaburi Rajabhat University.

E-mail: weerawat@kru.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์หมู่บ้านทิพูเย ตำบลชะแล อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี โดยใช้แนวคิดทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา เป็นกรอบในการศึกษาบริบทของชุมชน สถาบันทางสังคมและวัฒนธรรม ตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบการใช้เทคนิคการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ได้แก่ การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ การสังเกตโดยตรง การเข้าไปมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมกับชาวชุมชน และรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิเคราะห์ การปรับตัวทางวัฒนธรรมที่สนองต่อความจำเป็นในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันของสมาชิกในสังคม ตามบริบทของชุมชนด้านประเพณีและวัฒนธรรมของกลุ่มสังคมที่เกิดจากสถาบันทางสังคมเป็นสำคัญ ผลการวิจัยพบว่าสถาบันทางสังคมของชุมชนบ้านทิพูเย ประกอบด้วย ประเพณี คติความเชื่อ ค่านิยม และแบบแผนพฤติกรรมที่เป็นวิถีชีวิตซึ่งได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษสู่สมาชิกของชุมชน ในปัจจุบัน ซึ่งปรากฏชัดในสถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา และสถาบันเศรษฐกิจ แต่ในสถาบันการเมือง การปกครอง และสถาบันการศึกษาประเพณีดั้งเดิมปรากฏอยู่น้อย แม้การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ส่งผลให้สมาชิกชุมชนบ้านทิพูเยต้องมีการปรับตัวให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตในปัจจุบัน และมีการผ่อนปรน เกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติตามวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ได้รับการสืบทอดลงบ้าง แต่ความเข้มแข็ง ของสถาบันสังคมและวัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยงบ้านทิพูเยยังคงปรากฏเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน สมาชิกในชุมชนยังคงรักษาวิถีชีวิตแบบพอเพียง การพัฒนาจากภาครัฐช่วยสร้างเสริมสันติสุข ให้แก่ชุมชน เช่น โครงการพระราชดำริเกี่ยวกับศิลปาชีพ และการอนุรักษ์ป่าไม้ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงบ้านทิพูเย มีความสอดคล้องกับภูมิประเทศที่เป็น เทือกเขาทำให้ชุมชนยังคงความเป็นชุมชนกะเหรี่ยงที่ค่อนข้างสันโดษ และได้รับผลกระทบจากสังคม

ภายนอกไม่มากนัก จึงทำให้ชุมชนมีโครงสร้างทางสังคมแบบเรียบง่ายและสามารถรักษาวัฒนธรรมที่สำคัญของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ : การตั้งถิ่นฐาน กลุ่มชาติพันธุ์

Abstract

This research aims to study the social structure and culture of ethnic groups in Ban-Tiphuye. Using sociological concepts and anthropological study is framed in the context of community social and cultural institutions. The methodological quality of the research techniques involved. Include an informal interview, direct observation and participating in activities with the community, and collect data for analysis of cultural adaptation that caters to the need to live together in society, context of the communities' traditions and culture of the social group of institutions is important. The research found that the social institutions of Ban-Tiphuye community include traditions, beliefs, values and behavior patterns as a way of life which has been passed down from generation to members of the community today. Evident in the family, religious institutions and economic institutions. But in political institutions and institutions traditionally shown less. Despite social changes resulted in community members Ban-Tiphuye must be adapted to fit the lifestyle of today. The relief on the cultural practices of ethnic groups that have been passed down. However, the strengthening of social institutions and culture of the Karen Ban-Tiphuye still appears to be the identity of the community. Community members continue to maintain a self-sufficient lifestyle. Developed by the government to help build peace in the community, such as the project works of handcrafts. And conservation of forests, etc... However, the settlement of the ethnic Karen Ban-Tiphuye. Is consistent with the mountainous terrain, the community remains a relatively isolated community, Karen. And not affected by external social service. The social structure of the community is simple and can maintain the culture of the ethnic groups that have been passed down from generation to date.

Keywords : Settlement, Ethnic group

บทนำ

บ้านทิพเย หมู่ที่ 3 ตำบลชะแล อำเภอกองคา จังหวัดกาญจนบุรี เป็นชุมชนดั้งเดิมของชาวกะเหรี่ยงโปว์และกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่มีประวัติศาสตร์การสืบทอดทางวัฒนธรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่องเป็นเวลากว่าหนึ่งร้อยปี เป็นหมู่บ้านที่รัฐเข้าไปมีบทบาทในการพัฒนาตั้งแต่ปี 2521 จนถึงปัจจุบัน เป็นหมู่บ้านหลักในการดำเนินงานพัฒนาของทางราชการในปัจจุบัน มีหน่วยงานพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาและเจ้าหน้าที่กรมประชาสัมพันธ์ประจำอยู่ในเขตพื้นที่ ชุมชนเคยร่วมกันต่อสู้เรียกร้องจนได้สิทธิอยู่อาศัยและทำการเกษตรในพื้นที่เดิมโดยไม่ต้องย้ายออกจากพื้นที่เนื่องจากทางราชการได้ประกาศเขตอุทยานแห่งชาติเขื่อนเขาแหลมทับที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของชาวบ้านเมื่อปี 2534 และเป็นหมู่บ้านเน้นหนักการพัฒนาตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริหมู่บ้านทิพเย ซึ่งหมู่บ้านทิพเยเริ่มมีไฟฟ้าใช้เมื่อปี 2541 และมีถนนลาดยางเมื่อปี 2542

ในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมาหมู่บ้านทิพเยอยู่ท่ามกลางกระแสการลดการดึงที่ต่อเนื่องระหว่างการพัฒนาของรัฐและระบบเศรษฐกิจทุนนิยมกับการพยายามรักษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนเอง เมื่อมองในภาพรวมของชุมชนทิพเยอาจมีลักษณะเหมือนกับชุมชนชนบททั่วไป ซึ่งต้องมีการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงเหมือนกัน ซึ่งมีผู้ศึกษาไว้ค่อนข้างมาก แต่เมื่อมองในแง่ของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงโปว์ในภาคตะวันตก ซึ่งมีประวัติศาสตร์และบริบทความสัมพันธ์กับรัฐไทยและสังคมภายนอกชุมชนที่มีเงื่อนไขเฉพาะตนแล้ว

ชุมชนทิพเยมีความน่าสนใจในฐานะตัวอย่างของชุมชนกะเหรี่ยงโปว์และชาติพันธุ์อื่นที่ไม่ได้แยกตัวอย่างโดดเดี่ยวหรือมีชีวิตเฉพาะในกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง แต่เป็นชุมชนที่ได้มีการเปิดตัวติดต่อสัมพันธ์กับรัฐและชุมชนภายนอกกรรมระยะเวลามากกว่า 30 ปี ซึ่งอัตราเร่งในการพัฒนาและเงื่อนไขปัจจัยต่างๆ ที่เข้ามาสู่หมู่บ้านก่อให้เกิดผลกระทบที่นำไปสู่กระบวนการปรับตัวของชุมชนและความพยายามของสมาชิกชุมชนในการรักษาเอกลักษณ์ความเป็นชาติพันธุ์เป็นประเด็นสำคัญที่น่าจะได้รับการศึกษาเพื่อให้เกิดความเข้าใจในประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและเป็นการสรุปบทเรียนของชุมชน ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งที่จะสะท้อนให้เห็นภาพทางเลือกในการพัฒนาของชุมชนที่ก่อให้เกิดความยั่งยืนอย่างแท้จริง ดังนั้นการศึกษาเกี่ยวกับการตั้งถิ่นและการปรับปรนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บ้านทิพเย จึงเป็นแนวทางสำคัญที่จะช่วยสร้างความรู้ความเข้าใจในแบบแผนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ และสามารถกำหนดแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมร่วมกับชุมชนท้องถิ่นอันจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนภายใต้เงื่อนไขการอนุรักษ์และดำรงอัตลักษณ์ความเป็นท้องถิ่นที่สังคมให้การยอมรับและนำไปสู่การเป็นพื้นที่กรณีศึกษาตัวอย่างที่สามารถเป็นแหล่งศึกษา แลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ของจังหวัดกาญจนบุรีในอนาคต

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การตั้งถิ่นฐานและการ
ปรับปรุงนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์
บ้านทิพเย จังหวัดกาญจนบุรี มีดังนี้

1. ชั้นเตรียมการ

1.1 การสร้างทีม (team building)
เป็นการสร้างคณะทำงานเชิงพื้นที่ ใช้วิธีการ
คัดกรองคนในพื้นที่ที่สามารถเข้ามาร่วมงานใน
การเก็บรวบรวมข้อมูลตามประเด็นที่กำหนด
เป็นขอบเขตในการศึกษา

1.2 การเตรียมเครื่องมือศึกษา
พัฒนาการชุมชนด้านวิถีชีวิตและประวัติ
การตั้งถิ่นฐานของชุมชน เป็นการใช้ความรู้ทางวิธี
วิทยาการวิจัย และแสวงหาความรู้จาก
ประสบการณ์ของผู้อื่น สํารวจพื้นที่เบื้องต้นด้วย
ตนเอง ศึกษางานวิจัยที่ผ่านมาว่ามีใครทำอะไรบ้าง
รวมทั้งเป็นการวางแผนการใช้เครื่องมือสำหรับ
การทำงานตลอดระยะเวลาที่ดำเนินการวิจัย

1.3 การทำความเข้าใจอย่างเป็น
ทางการกับชุมชน เป็นการใช้ความรู้ทางด้านชุมชน
สัมพันธ์ เพื่อสร้างความเข้าใจ และขอรับ
การยินยอมจากผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น ผู้นำชุมชน
เพื่อให้ผู้วิจัยได้เข้าไปทำงานได้อย่างถูกต้องตาม
ขนบธรรมเนียมของชุมชน และหลักการของ
กระบวนการมีส่วนร่วมกับชุมชน

2. ชั้นลงมือปฏิบัติการวิจัย

2.1 การศึกษาสำรวจสภาพทั่วไป
เป็นการใช้ความรู้ทางสังคมวิทยา มานุษยวิทยา
และภูมิศาสตร์ เพื่อศึกษาทำความเข้าใจบริบท
ชุมชน เป็นการทำงานร่วมกันระหว่างนักวิจัยกับ
คนในชุมชนเพื่อเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ในขั้นตอนนี้

ผู้วิจัยร่วมกับชุมชนจัดทำแผนที่เดินดินเพื่อนำไปสู่
ความเข้าใจในวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน

2.2 การรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์
การปรับตัวของสมาชิกในชุมชนต่อการ
เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และการผ่อนปรนทาง
วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ผู้วิจัยใช้ความรู้
ทางชาติพันธุ์ และการวิจัยเชิงสำรวจเพื่อรวบรวม
ข้อมูลเกี่ยวกับทุนที่มีอยู่ในชุมชนภายใต้บริบท
วัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ของชุมชน

ผลการวิจัย

จากการศึกษาประวัติความเป็นมาใน
การตั้งถิ่นฐานและการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง
ทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์
บ้านทิพเย พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมของชุมชน
บ้านทิพเย คือ กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงโปว์ว (หรือ
โพลว) นับถือศาสนาพุทธควบคุมการนับถือผีและ
สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ในอดีตมีการตั้งถิ่นฐานโดยการสร้าง
บ้านลักษณะเรือนเครื่องผูกและอยู่รวมกันเป็น
กลุ่มเล็กๆ มีวิถีชีวิตผูกพันกับธรรมชาติ ใช้วัสดุใน
ท้องถิ่นสร้างที่อยู่อาศัยแบบกระท่อมยกพื้นสูง คือ
ใช้ไม้ไผ่ทำโครง พื้น และตัวบ้าน ใช้ตอกผูก หลังคา
มุงด้วยใบไม้ ใบหวาย หรือหญ้าคา มีเสาตั้ง
ประมาณ 9 ต้น เสาเอก คือ เสาที่อยู่บนหัวนอน
ฝาบ้านใช้ไม้ไผ่สับฟาก ภายในบ้านจะปิดกั้นห้อง
หนึ่งสำหรับลูกสาว บริเวณระเบียงบ้านใช้เป็นห้อง
รับแขกและแบ่งครึ่งหนึ่งเป็นครัว บันไดทำ
ด้วยไม้ไผ่สามารถยกได้ยามค่ำคืนเพื่อป้องกัน
อันตราย บริเวณหน้าบ้านมีเกราะผูกไว้เพื่อใช้เคาะ
เมื่อเกิดภัยในหมู่บ้าน

ด้านวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงบ้านทิพเย ส่วนใหญ่ดำรงชีวิตโดยการพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติเป็นหลัก และตั้งบ้านเรือนอยู่ในบริเวณที่ราบระหว่างเทือกเขาเป็นกลุ่มหรือหมู่บ้านเล็กๆ ไม่ล้อมรั้ว แต่ละครอบครัวสามารถเดินไปมาหาสู่กันได้ในชีวิตประจำวัน มีแบบแผนทางวัฒนธรรมที่เป็นลักษณะเด่น ดังนี้

1. การแต่งกาย เดิมผู้ชายจะไว้ผมยาวโปกผ้าพันเป็นยอดแหลมออกจากหน้าผากคล้ายวงช้าง (ทุโก่น) นุ่งโจงกระเบน สวมเสื้อสีน้ำเงินมีขลิบสีแดงที่คอเสื้อผู้หญิงจะนุ่งผ้าซิ่นสวมเสื้อทรงกระสอบ คอเสื้อมีลักษณะเป็นรูปตัววีแขนกุดทรงผมจะหวีแฉกกลางถ้าผมยาวจะม้วนเป็นมวยไว้ที่ด้านหลัง เด็กผู้หญิงแต่งกายด้วยเสื้อสีขาวยาวคลุมเข่าตลอด บริเวณรอบแขนหรือชาย ผ้านุ่งปักด้วยด้ายสีแดงหรือเม็ดพืช เครื่องประดับของชาวกะเหรี่ยงส่วนใหญ่จะทำด้วยเงิน เช่น สร้อย ในอดีตชาวกะเหรี่ยงทุกคนจะต้องมีสร้อยแขวนไว้ประจำทุกคนเรียกว่าสร้อยขวัญและเมื่อถึงงานประเพณีกินข้าวห่อในเดือน 9 จะต้องสวมสร้อยขวัญไว้ประจำทุกคน นอกจากนี้ผู้หญิงยังนิยมสวมกำไลเงินมีลักษณะคล้ายตัวหนอนงอเข้าหากัน ปลายทั้ง 2 ข้างแหลมมีช่องว่างสามารถสวมได้พอดีข้อมือ แต่ปัจจุบันนี้จะแต่งกายแบบกะเหรี่ยงเฉพาะในงานพิธีสำคัญ เช่น พิธีกินข้าวห่อ เป็นต้น

2. ภาษา ชาวกะเหรี่ยงที่อยู่ในหมู่บ้านทิพเยส่วนใหญ่ใช้ภาษากะเหรี่ยงในการสื่อสาร ส่วนเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่จะสามารถพูดได้ทั้งภาษากะเหรี่ยงและภาษาไทย ส่วนภาษาเขียนนั้นจะไม่มีตัวอักษรเป็นของตนเอง ภาษากะเหรี่ยงนั้น

จัดอยู่ในตระกูลภาษาจีน-ทิเบตและมีผู้ศึกษาลักษณะเสียงของภาษา กะเหรี่ยงพบว่ามียเสียงพยัญชนะเดี่ยว 24 เสียง พยัญชนะประสม 32 เสียง เสียงสระเดี่ยว 9 เสียง เสียงสระประสม 3 เสียง วรรณยุกต์ 4 เสียง ส่วนภาษาเขียนนั้นจะไม่มีตัวอักษรเป็นของตนเอง แต่ได้ใช้รูปแบบตัวอักษรของมอญ-พม่าใช้เขียนแทน

3. อาหาร อาหารหลักของคนกะเหรี่ยงส่วนใหญ่ได้แก่พืชผักที่หาได้จากธรรมชาติและนำมาปรุงด้วยวิธีต่างๆ อาหารในชีวิตประจำวัน คือ ข้าว พริก เกลือ และนิยมบริโภคอาหารที่มีรสเผ็ดจัด เช่น น้ำพริก แกงเผ็ด แกงส้ม เป็นต้น น้ำพริกของคนกะเหรี่ยงมีปลาร้าเป็นเครื่องปรุงหลัก ตำกับพริก ปรุงรสด้วยเกลือ ปลาร้า คนกะเหรี่ยงเรียกว่า กะปิ ส่วนแกงเผ็ดและแกงส้ม เครื่องแกงจะเป็นพริก ข่า ตะไคร้ ใบมะกรูด และปลาร้าสับละเอียดเผาจนหอม โดยแกงเผ็ดจะใช้น้ำมันสัตว์และมะเขือเทศ ส่วนแกงส้มไม่นิยมใส่น้ำมันสัตว์ แต่จะใช้ผักที่มีรสเปรี้ยว ได้แก่ ใบกระเจี๊ยบป่า มะเขือส้ม ฯลฯ เพื่อช่วยในการปรุงรสอาหาร

4. การละเล่นของชาวกะเหรี่ยง การแสดงพื้นเมืองของชาวกะเหรี่ยง คือ การละเล่นร้องเพลงโต้ตอบกันระหว่างชาย-หญิง และคนเล่นดนตรีเครื่องดนตรีที่ใช้ คือ แคน ลักษณะยาวประมาณ 5-6 คอก มีกลองให้จังหวะนักดนตรีและนักร้องจะอยู่กลางวงที่มีนักร้องล้อมรอบเป็นวงกลม ผู้ที่รำจะยืนเป็นคู่ชาย-หญิงเสมอกัน (จะไม่ซ้อนตัวเหมือนรำวงทั่วไป) เมื่อคนร้องจบผู้รำจะแสดงท่ารำประกอบทำนองเพลงโดยยกมือขึ้นสูง ม้วนมือเป็นท่ารำเดินเคลื่อนไหวไปตามแถว วงกลมสลับกับการหยุดยืนและปรบมือตามจังหวะใช้ท่ารำเช่นนี้

สลักันไป เพลงที่ใช้รำยรำคือ เพลงกะช่ากอง หมายถึง พระพุทธเจ้า กล่าวถึงคุณงามความดีของพระพุทธเจ้า (จะใช้ในโอกาสงานรื่นเริงงานต้อนรับอวยพรแก่แขกผู้มีเกียรติ)

การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวกะเหรี่ยงบ้านทิพูเย

สภาพสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงบ้านทิพูเย มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในช่วงที่ผ่านมา กล่าวคือ ด้านสถาบันครอบครัว พบว่าขนาดของครอบครัวมีขนาดเล็กลง บทบาทของพ่อ-แม่ในการอบรมเลี้ยงดูก็เปลี่ยนไป ประชาชนเปลี่ยนอาชีพจากอาชีพเกษตรกรรมดั้งเดิมเป็นอาชีพรับจ้างเพิ่มมากขึ้น เยาวชนวัยแรงงานเลือกหางานทำในเมืองมากขึ้น สภาพบ้านเรือนเปลี่ยนแปลงไปเป็นแบบร่วมสมัยมากขึ้น เครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือนหลายอย่างเลิกใช้แล้ว มีอุปกรณ์เครื่องใช้ไฟฟ้าและเทคโนโลยีจักรกลมากขึ้น ด้านสถาบันการศึกษาโดยเฉพาะโรงเรียนระดับมัธยมศึกษามีบทบาทมากขึ้น เด็กและเยาวชนมีโอกาสได้เข้าศึกษาในระบบโรงเรียนเพิ่มขึ้น ส่งผลให้อัตราการเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายและระดับอุดมศึกษาเพิ่มมากขึ้น ที่สำคัญการเรียนในระบบโรงเรียนช่วยให้ชาวกะเหรี่ยงรุ่นใหม่สามารถพูดภาษาไทยได้ดีขึ้นและให้ความสำคัญกับการเลือกประกอบอาชีพใหม่ๆ มากขึ้น แบบแผนวัฒนธรรมด้านการแพทย์และการสาธารณสุข จำนวนแพทย์แผนโบราณและการดูแลสุขภาพรวมทั้งการรักษาโรคภัยไข้เจ็บด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นลดลง การรักษาพยาบาลแผนใหม่เป็นที่ยอมรับของ

สมาชิกในชุมชนมากขึ้น ด้านสถาบันความเชื่อ ศาสนาและประเพณี ในภาพรวมของชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไม่มากนัก ส่วนใหญ่ยังคงนับถือศาสนาพุทธ สำหรับประเพณีท้องถิ่นที่สำคัญนั้น ในปัจจุบันชาวบ้านให้ความสำคัญน้อยลง กล่าวคือ ยังมีการปฏิบัติอยู่บ้างแต่เป็นลักษณะของการพยายามรักษาประเพณีดั้งเดิมซึ่งผู้ปฏิบัติส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มคนวัยผู้ใหญ่ตอนปลายหรือผู้อาวุโสเท่านั้น และประเพณีบางอย่างได้เลิกปฏิบัติไปแล้ว ด้านสถาบันพักผ่อนหย่อนใจได้เปลี่ยนจากการทำกิจกรรมร่วมกันมาเป็นกิจกรรมส่วนตัวที่ต่างแสวงหากันเอง เช่น การชมรายการโทรทัศน์เป็นการพักผ่อนหย่อนใจที่สมาชิกในชุมชนเลือกมากที่สุด อย่างไรก็ตามหน่วยงานภาครัฐได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชน โดยจัดโครงการที่นำไปสู่การสร้างอาชีพ ส่งผลต่อการกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ เช่น การแนะนำ ส่งเสริมอาชีพต่างๆ ที่เหมาะสมแก่ชาวบ้าน การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน แหล่งน้ำ และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น

การแต่งกายในงานเทศกาลของสตรีโสดกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง

การแต่งกายในชีวิตประจำวันช่วงปัจจุบันของสตรีกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง

อภิปรายผล

ในประเด็นเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนบ้านทิพูนัน เกิดจากการพัฒนาที่ส่งผลให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งมีประเด็นที่น่าสังเกต 2 กรณีที่มีความผกผันต่อกัน คือ ช่วงอดีตที่ผ่านมาชุมชนได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอกไม่มากนักและมีระดับการพัฒนาค่อนข้างน้อย แต่ด้านโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมดั้งเดิมกลับดำรงอยู่และมีการประพฤติปฏิบัติอย่างเหนียวแน่น แต่ในทางกลับกันคือ ช่วงปัจจุบันที่ชุมชนมีระดับการพัฒนาค่อนข้างสูงขึ้น ด้านโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมดั้งเดิมของสังคมนั้นกลับเปลี่ยนแปลงและค่อยๆ สูญหายไป กลายเป็นสังคมแบบใหม่ ดังนั้นจึงน่าพิจารณาว่า การที่ชุมชนได้รับการพัฒนาควรเน้นเรื่องการปรับตัวของสมาชิกในชุมชนทั้งคนรุ่นเก่าและเยาวชนในปัจจุบัน รวมทั้งกลุ่มคนที่เข้ามาเป็นสมาชิกใหม่ของชุมชน ควรให้ความสำคัญต่อการปรับตัวทางวัฒนธรรม

และการดำรงอัตลักษณ์ความเป็นชาติพันธุ์ท้องถิ่น เพื่อนำไปสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการปรับตัวข้ามวัฒนธรรมอย่างเหมาะสมเสริมสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในชุมชนอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ กอแก้ว ศิริกุล (2551) ที่ศึกษาเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานและการปรับปรนทางวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีนเพื่อสร้างสังคมเข้มแข็งในจังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการวิจัยพบว่าคนไทยเชื้อสายจีนมีความขยันขันแข็ง ในการทำมาหากินมากกว่ากลุ่มชนอื่น เป็นแบบอย่างที่ดีจนเป็นที่ยอมรับในสังคมและชาวไทยลาว ชาวไทยย้อ และชาวผู้ไทย สามารถปรับปรนพฤติกรรมให้เกิดความขยัน อดทน และซื่อสัตย์ในการประกอบอาชีพเหมือนคนไทยเชื้อสายจีน ซึ่งสามารถนำการปรับปรนทางวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีนที่มีการปรับตัวภายใต้วัฒนธรรมท้องถิ่นไปสู่การปรับตัวข้ามวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดความสงบสุขแก่คนในสังคม สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีสันติสุขและก่อให้เกิดความยั่งยืน และมีความสอดคล้องกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมซึ่ง งามพิศ สัตย์สงวน (2551) กล่าวว่า สังคมกำลังพัฒนาจะมีการรับเอาวัฒนธรรมทางวัตถุและวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุมาใช้ในสังคม ทั้งเครื่องมือเครื่องใช้ ตลอดจนค่านิยม อุดมการณ์ โลกทัศน์ แบบแผนการเลือกคู่ และอื่นๆ อีกมากมาย เมื่อนำมาใช้แล้วมักทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคม และส่งผลกระทบต่อสถาบันทางสังคมตลอดจนวิถีชีวิตทุกด้านของสมาชิกในสังคม

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงต่อ
สำนักบริหารโครงการวิจัยในอุดมศึกษาและ
พัฒนามหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ สำนักงาน
คณะกรรมการการอุดมศึกษาที่ให้ทุนสนับสนุน
การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ขอขอบคุณผู้ประสานงาน
ชุดโครงการความหลากหลายทางชีวภาพ

กลุ่มมหาวิทยาลัยภูมิภาคตะวันตก และ
สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏ
กาญจนบุรี ที่ให้ความช่วยเหลือ อำนวย
ความสะดวก และประสานงานเพื่อความเรียบร้อย
ทำให้การดำเนินงานวิจัยสำเร็จลุล่วง
ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

เอกสารอ้างอิง

- กอแก้ว ศิริกุล. (2551). การตั้งถิ่นฐานและการปรับปรนทางวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีน เพื่อสร้างสังคมเข้มแข็งในจังหวัดกาฬสินธุ์. รายงานผลการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- งามพิศ สัตย์สงวน. (2551). สถาบันครอบครัวของกลุ่มชาติพันธุ์ในกรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษา ครอบครัวญวน. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

การศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นของชาวกะเหรี่ยง : กรณีศึกษาหมู่บ้านทิพูเย ตำบลชะแล อำเภอลำปาง จังหวัดกาญจนบุรี

An Analysis Local Literary Work of Karen. At Ban Thiphuye Subdistriot, Chalae, Thongphaphum District, Kanchanaburi Province.

¹⁾อุบลนภา อินพลอย, ²⁾ราตรี แจ่มนิยม

¹⁾อาจารย์สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี

E-mail Address : ubonnapa@gmail.com

²⁾อาจารย์สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี

E-mail Address : aob_2549@hotmail.com

¹⁾Ubonnapa Inploy, ²⁾Ratree Chamniyom.

¹⁾Thai Program. Faculty of Humanities and Science. Kanchanaburi Rajabhat University.

E-mail Address : ubonnapa@gmail.com

²⁾Thai Program. Faculty of Humanities and Science. Kanchanaburi Rajabhat University.

E-mail Address : aob_2549@hotmail.com.

บทคัดย่อ

การศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นของชาวกะเหรี่ยง : กรณีศึกษาหมู่บ้านทิพูเย ตำบลชะแล อำเภอลำปาง จังหวัดกาญจนบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจ รวบรวม ประมวลข้อมูล และวิเคราะห์ เนื้อหาของวรรณกรรมท้องถิ่นประเภทนิทานพื้นบ้านและเพลงพื้นบ้านตามแนวทางการศึกษาคติชนวิทยา แล้วนำเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์ ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาเป็นข้อมูลวรรณกรรมมุขปาฐะประเภทนิทานพื้นบ้านและเพลงพื้นบ้านที่เก็บรวบรวมจากการสัมภาษณ์

ผลการศึกษาพบว่า จากการศึกษารวบรวมนิทานพื้นบ้านสามารถจัดจำแนกประเภทนิทานพื้นบ้านที่พบได้ 8 ประเภท คือ นิทานมหัศจรรย์ นิทานคติ นิทานเรื่องผี นิทานสัตว์ นิทานอธิบายเหตุ นิทานเข้าแบบ นิทานมุกตลกและเรื่องโม้ และนิทานศาสนา เป็นต้น ส่วนเพลงพื้นบ้านสามารถจัดจำแนกประเภทเพลงพื้นบ้านที่พบได้ 5 ประเภท คือ เพลงกล่อมเด็ก เพลงร้องรำพัน เพลงปฏิพากย์ เพลงประกอบการละเล่น และเพลงประกอบพิธี เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ในการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับนิทานพื้นบ้านและเพลงพื้นบ้าน สามารถสะท้อนให้เห็นสภาพสังคมของชาวกะเหรี่ยงในลักษณะต่างๆ ดังนี้

คือ ในด้านวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ ด้านความเชื่อ ด้านค่านิยม ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ด้านการละเล่น และด้านการปกครอง

คำสำคัญ : วรรณกรรมท้องถิ่น นิทานพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้าน กะเหรี่ยง

Abstract

This research aimed to survey, collect, process data, and analyze content of folk literature concerning folktales and folksongs, based on the conceptual frame work of folklore. The research results then were presented in the form of descriptive analysis. The data for this study were tell-tales on folktales and folksongs collected from interviews.

The research findings revealed that there were 8 types of folktale : fairy tale, fable, ghost tale, animal tale, explanatory tale, formula tale, humorous anecdote, and religious tale. The folksongs were divided into 5 types, that is, lullaby, narrative song, retort song, amusement song and ceremony song. This research, however, reflected various social conditions of Karen, namely, on leading their lives, beliefs, social values, tradition and festivals, plays, and governing.

Keywords : Local Literary work, Folktale, folk song, Karen

บทนำ

ในปัจจุบันประเทศไทยมีแนวนโยบายในการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยง เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง และสืบทอดวัฒนธรรมภูมิปัญญาของชาวกะเหรี่ยง ให้คงอยู่ ในการนี้คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบแนวนโยบายในการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยง โดยมีประเด็นครอบคลุมที่สำคัญ 5 ด้าน ได้แก่ อัตลักษณ์ชาติพันธุ์และวัฒนธรรม การจัดการทรัพยากร สิทธิในสัญชาติ การสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม และการศึกษาในด้านที่เกี่ยวกับการ

สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมภายใต้มาตรการฟื้นฟูระยะยาว 1 – 3 ปี

สำหรับจังหวัดกาญจนบุรีมีกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงใน 6 อำเภอ คือ อำเภอสังขละบุรี อำเภอทองผาภูมิ อำเภอศรีสวัสดิ์ อำเภอไทรโยค อำเภอหนองปรือ และอำเภอเมืองกาญจนบุรี ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวได้มีการกำหนดให้เป็นพื้นที่เขตวัฒนธรรมพิเศษสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง (www.dailynews.co.th/thailand/218394)

บ้านทิพยู ตำบลชะแล อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี เป็นหมู่บ้านหนึ่งที่ยังคงดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์อย่างเด่นชัด ชาวบ้านทิพยูเป็นคนไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงโพล่ว (โป, โปว์ หรือ Plow) ยังคงสืบทอดวัฒนธรรมการหาพืชอาหารจากแหล่งธรรมชาติมาบริโภคที่มีอยู่ตามริมห้วยชายป่า เช่น ผักกูด ผักหนาม มีการใช้สมุนไพรในการรักษาโรค เช่น ใช้ว่านน้ำ (ทิท) รักษาอาการท้องขึ้นของเด็กเล็กๆ มีการสืบทอดเพลงรำตง วัฒนธรรมการใช้ภาษากะเหรี่ยง ส่วนวัฒนธรรมการแต่งกายก็ยังมีชุดประจำเผ่าไว้ใช้ในงานสำคัญของชุมชน แต่อย่างไรก็ตามการแต่งกายในปัจจุบันก็เริ่มต้องซื้อหาจากภายนอก อีกทั้งพืชอาหาร พืชสมุนไพร และพืชท้องถิ่นที่นำมาใช้สอยก็หาได้ยากขึ้นและไกลขึ้น

ชาวกะเหรี่ยงบ้านทิพยู มีวิถีชีวิตที่พึ่งพาตนเองบนความหลากหลายทางชีวภาพจากอดีตจวบจนปัจจุบัน ซึ่งความหลากหลายทางชีวภาพอันเป็นข้อมูลพื้นฐานดังที่ได้กล่าวมานั้นเป็นเรื่องที่นำศึกษาเพื่อสืบค้นหาคุณค่าและรักษาไว้ให้คงอยู่อย่างยั่งยืน โดยเฉพาะอย่างยิ่งวรรณกรรมท้องถิ่นประเภทนิทานพื้นบ้านและเพลงพื้นบ้านอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยง ข้อมูลทางคติชนนี้สามารถสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ความเชื่อ ค่านิยม ฯลฯ ของกลุ่มชนได้เป็นอย่างดี ซึ่งการวิจัยในครั้งนี้จะเป็นการช่วยสืบสานและเผยแพร่ภูมิปัญญาของชาวกะเหรี่ยงให้คงอยู่สืบไป

วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

1. เพื่อสำรวจ รวบรวม และประมวลข้อมูลของวรรณกรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับนิทาน

พื้นบ้านและบทเพลงพื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยงบ้านทิพยู ตำบลชะแล อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

2. เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาของวรรณกรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับนิทานพื้นบ้านและบทเพลงพื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยง บ้านทิพยู ตำบลชะแล อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ตามแนวคิดขนิษฐา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและมีลักษณะการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR : Participatory Action Research) ระหว่างคณะผู้วิจัยกับชุมชนชาวไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงบ้านทิพยู ตำบลชะแล อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ทั้งนี้ได้แบ่งขั้นตอนการดำเนินการวิจัยเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ศึกษาข้อมูลพื้นฐานด้านบริบทของท้องถิ่น

ตอนที่ 2 สำรวจและรวบรวมวรรณกรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับนิทานพื้นบ้านและบทเพลงพื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยง

ตอนที่ 3 สร้างเครือข่ายการเรียนรู้สู่ชุมชน
ตอนที่ 1 ศึกษาข้อมูลพื้นฐานด้านบริบทของท้องถิ่น มีขั้นตอนในการดำเนินงานดังนี้

1. ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสภาพภูมิศาสตร์และวัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยงบ้านทิพยู ตำบลชะแล อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

2. เก็บข้อมูลภาคสนามเกี่ยวกับบริบทของท้องถิ่นและวัฒนธรรมกะเหรี่ยง

ตอนที่ 2 สํารวจและรวบรวมวรรณกรรม
ท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับนิทานพื้นบ้านและ
บทเพลงพื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยง มีขั้นตอน
ในการดำเนินงาน ดังนี้

1. จัดประชุมชี้แจงสร้างความเข้าใจให้
ผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน และผู้ที่เกี่ยวข้อง
ทราบถึงวัตถุประสงค์ในการทํารวจในครั้งนี้

2. คัดเลือกตัวแทนชาวบ้านซึ่งเป็น
ผู้เชี่ยวชาญด้านวรรณกรรมท้องถิ่นที่มี
ความสามารถในการเล่นนิทานพื้นบ้านและ
ขับร้องและแต่งเพลงพื้นบ้าน

3. รวบรวมและประมวลข้อมูลวรรณกรรม
ท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับนิทานพื้นบ้านและบทเพลง
พื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยงที่เป็นคำบอกเล่า
(มุขปาฐะ) ไว้เป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อ
ความสะดวกในการศึกษาค้นคว้าและเผยแพร่

4. จัดจำแนกประเภทของข้อมูล
วรรณกรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับนิทานพื้นบ้าน
และบทเพลงพื้นบ้านตามระเบียบวิธีทาง
คติชนวิทยา

5. วิเคราะห์เนื้อหาของวรรณกรรมท้องถิ่น
ที่เกี่ยวข้องกับนิทานพื้นบ้านและเพลงพื้นบ้าน
ของชาวกะเหรี่ยงตามระเบียบวิธีทางคติชนวิทยา

ตอนที่ 3 สร้างเครือข่ายการเรียนรู้สู่ชุมชน
มีขั้นตอนในการดำเนินงานดังนี้

1. ประสานงานกับผู้นำส่วนท้องถิ่น
ประชาชนชาวบ้าน และผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ทราบถึง
วัตถุประสงค์ในการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้
สู่ชุมชน

2. จัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อถ่ายทอด
องค์ความรู้ด้านวรรณกรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับ

นิทานพื้นบ้านและบทเพลงพื้นบ้านของชาว
กะเหรี่ยง เพื่อยืนยันถูกต้องของข้อมูลองค์ความรู้
ที่ได้ก่อนนำไปเผยแพร่

3. เผยแพร่องค์ความรู้ด้านวรรณกรรม
ท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับนิทานพื้นบ้านและบทเพลง
พื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยงสู่ชุมชนอันแสดงถึง
ศักยภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ผลการวิจัย

การศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นของชาว
กะเหรี่ยง : กรณีศึกษาหมู่บ้านทิพเย ตำบลชะแล
อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ครั้งนี้
มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจ รวบรวม ประมวลข้อมูล
และวิเคราะห์เนื้อหาของวรรณกรรมท้องถิ่น
ประเภทนิทานพื้นบ้านและเพลงพื้นบ้าน ตาม
แนวทางการศึกษาคติชนวิทยา ผู้วิจัยได้รวบรวม
วรรณกรรมมุขปาฐะประเภทนิทานพื้นบ้าน
และเพลงพื้นบ้านจากผู้เชี่ยวชาญชาวกะเหรี่ยง
จากนั้นจึงนำข้อมูลมาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์
ของการวิจัย และนำเสนอผลการศึกษาค้นคว้า
แบบพรรณนาวิเคราะห์

วรรณกรรมท้องถิ่นประเภทนิทานพื้นบ้าน
และเพลงพื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยงที่ผู้วิจัย
รวบรวมได้นั้น ผู้วิจัยสามารถจัดจำแนกประเภท
วรรณกรรมท้องถิ่นตามแนวทางการศึกษาคติชน
วิทยาได้ดังนี้ นิทานพื้นบ้านที่พบสามารถจำแนก
ได้เป็น 8 ประเภท คือ นิทานมหัศจรรย์ เช่น
เรื่องพญานาคกับลูกแก้ว เรื่องราชากับโจรป่า
เรื่องชายกำพร้า เรื่องมเหสีขี้ใจฉาน เรื่องจะพู่ ฯลฯ
นิทานคติ เช่น เรื่องนายพรานกับข้างป่า เรื่อง
จระเข้กับคนหาปลา เรื่องกระต่ายป่ากับ

นายพราน เรื่องไก่สีทอง เรื่องเจ้าลาขี่ไถ
เรื่องนกยูงผู้โอ้อวด เรื่องราชสีห์กับช้าง เรื่องเสือ
กับวัว ฯลฯ นิทานเรื่องผี เช่น เรื่องเสือสมิง
เรื่องชายกำพร้าว และเรื่องสมิง นิทานสัตว์ เช่น
เรื่องช่างจอมโง่ เรื่องเจ้าตูปที่ชื่อสัตย์ เรื่องหนอน
อีซื่อวด เรื่องสิงโตกับนกหัวขวาน เรื่องลูกกระต่าย
กับหมาจิ้งจอก ฯลฯ นิทานอธิบายเหตุ เช่น เรื่อง
กาจ่ายหนี้ให้นักสูท เรื่องทำไมต้องผูกข้อมือ ฯลฯ
นิทานเข้าแบบ เช่น เรื่องคนถือตัว นิทานมุกตลก
และเรื่องไม้ เช่น เรื่องกิ่งกือ อึ่งอ่าง หิงห้อย และ
นิทานศาสนา เช่น เรื่องเป็นไปตามกรรม เป็นต้น
ส่วนเพลงพื้นบ้านที่พบสามารถจัดจำแนกได้เป็น
5 ประเภท คือ เพลงกล่อมเด็ก เพลงร้องรำพัน
เพลงปฏิพากย์ เพลงประกอบการละเล่น และเพลง
ประกอบพิธี เป็นต้น โดยเพลงพื้นบ้านส่วนใหญ่นี้
มักจะปรากฏชื่อเรื่องที่ชัดเจนเท่าใดนัก ส่วน
มากชาวกะเหรี่ยงจะจดจำในเรื่องของเนื้อร้องและ
การนำไปใช้เป็นสำคัญ

นิทานพื้นบ้านและเพลงพื้นบ้านที่ผู้วิจัย
รวบรวมได้สะท้อนให้เห็นสภาพสังคมของ
ชาวกะเหรี่ยงในด้านต่างๆ คือ ด้านวิถีชีวิต
และความเป็นอยู่ ด้านความเชื่อ ด้านค่านิยม
ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ด้านการละเล่น
และด้านการปกครอง เป็นต้น

ด้านวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ ชาวกะเหรี่ยง
ตั้งถิ่นฐานใกล้แหล่งน้ำ ป่าไม้ ซึ่งเหมาะแก่การอยู่
อาศัยและเป็นแหล่งอาหาร การสร้างบ้านจะนำ
วัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาสร้างบ้าน ลักษณะบ้าน
ยกพื้นสูง มีบันไดขึ้นลงและบันไดอาจซีกเก็บได้
มีใต้ถุนบ้านใช้สำหรับเก็บสิ่งของต่างๆ บ้านของ
ชาวกะเหรี่ยงนิยมสร้างยุงข้าว ซึ่งอาจสร้างไว้บน

เรือนที่ต่อแยกออกไปจากตัวบ้านหรือสร้าง
ต่างหากจากตัวบ้าน ตัวอย่างเช่น

“พระราชาสั่งให้พระธิดาและลูกเขยสร้าง
วังใหม่ ลูกเขยทั้ง 6 คน จึงรีบเข้าป่าไปตัดไม้และ
ใบกล้วยเพื่อนำมาสร้างวัง ขณะที่กำลังสร้างวังอยู่
ได้เจอช้างป่ามากินใบกล้วยหมด ทำให้การสร้างวัง
ไม่สำเร็จ...”

(จากนิทานพื้นบ้านเรื่อง “อีเห็น”)

อาชีพหลักของชาวกะเหรี่ยงที่พบ คือ
อาชีพทำไร่ทำนา (ไร่ข้าว) โดยเป็นการทำไร่ทำนา
เพื่อยังชีพมากกว่าเป็นการค้าขาย นอกจากนี้ยัง
พบอาชีพเลี้ยงสัตว์ อาชีพล่าสัตว์และหาของป่า
อาชีพรับจ้าง และอาชีพหมอดำแย อาหารการกิน
จะกินข้าวเป็นอาหารหลัก น้ำพริกและผักที่หาได้
จากป่า เนื้อสัตว์ที่หาได้ส่วนมากจะเป็นปลาที่หา
ได้จากแหล่งน้ำใกล้บ้าน นอกจากนั้นชาวกะเหรี่ยง
ยังนิยมกินหมากอีกด้วย ตัวอย่างเช่น

“มีครอบครัวหนึ่งมีอาชีพหาของป่าขาย
ในวันนี้ก็เช่นกัน ผู้เป็นสามีก็ได้เดินทางเข้าป่าเพื่อ
หาของป่าขาย แต่เขาได้เข้าไปลึกมาก กว่าจจะรู้ตัว
ก็ได้มืดลงแล้ว...”

(จากนิทานพื้นบ้านเรื่อง “เสือสมิง”)

การคมนาคมมีทั้งการคมนาคมทางน้ำและ
การคมนาคมทางบก การคมนาคมทางน้ำนิยม
ใช้เรือเป็นพาหนะ ส่วนการคมนาคมทางบก
คือการเดินเท้าและการใช้ม้าเป็นพาหนะใน
การเดินทาง สมาชิกในครอบครัวของชาวกะเหรี่ยง

มีการแบ่งงานกันทำและทุกคนช่วยกันทำงาน ที่เห็นได้อย่างชัดเจนคือฝ่ายชายจะทำงานนอกบ้านเพื่อหาเลี้ยงสมาชิกในครอบครัว ส่วนฝ่ายหญิงมีหน้าที่ทำงานภายในบ้าน เช่น การหุงหาอาหาร การปรนนิบัติสามี เลี้ยงดูบุตรหลาน ฯลฯ ส่วนการแต่งกายของชาวกะเหรี่ยง ผู้ชายจะนุ่งโสร่งและสะพายย่ามไว้สำหรับใส่สิ่งของ เครื่องมือเครื่องใช้ที่พบจะเป็นเครื่องมือ เครื่องใช้ที่สามารถนำมาใช้งานได้ทั่วไป คือ เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือน อย่างเช่น ครกกระเดื่อง เป็นต้น อีกทั้งยังมีเครื่องมือที่สามารถนำไปใช้ทั้งในการประกอบอาชีพหรือนำมาใช้ในชีวิตประจำวันก็ได้ ตัวอย่างเช่น

“ว่าแล้วเจ้ากระต่ายก็พานายพรานไปยังถ้ำ นั้นไงถ้าสมบัติเงินทองเต็มเลย ว่าแล้วเจ้ากระต่าย ก็จากไปทิ้งให้นายพรานตะลึงกับสมบัติ นายพราน เก็บเงินใส่ย่ามจนเต็มที่ไม่พอยังเก็บใส่ผ้าและมัด ใส่เอา....”

(จากนิทานพื้นบ้านเรื่อง “กระต่ายป่า กับนายพราน”)

ด้านความเชื่อ นิทานพื้นบ้านและเพลงพื้นบ้านได้สะท้อนให้เห็นว่าชาวกะเหรี่ยงมีความเชื่อในเรื่องต่างๆ ดังนี้ ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ความเชื่อเรื่องเทวดา ความเชื่อเรื่องการทำนาย ความเชื่อเรื่องยักษ์ ความเชื่อเรื่องการแปลงร่าง ความเชื่อเรื่องเสียดสี ความเชื่อเรื่องการชุบชีวิต ความเชื่อเรื่องคาถาอาคม ความเชื่อเรื่องยมทูต ความเชื่อเรื่องฝัน ความเชื่อเรื่องลางบอกเหตุ ความเชื่อเรื่องพญานาค และความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ฯลฯ ตัวอย่างเช่น

“พระกลุ่มแรกได้ออกเดินทางไปกับ ชาวประมง ระหว่างทางเรือได้หยุดแล่นโดย ไม่มีสาเหตุ จะไปไหนก็ไปไม่ได้ คนบนเรือจึงใช้วิธีการ “ไปชองคู้ย” เพราะเป็นการทำนายที่แม่นยำมาก เมื่อทำนายแล้วคำทำนายมาตลกที่ ภรรยาของเจ้าของเรือ ทำให้ต้องโยนนางทิ้งลง ทะเล...มีพระทั้ง 3 กลุ่มจะออกเดินทางไปเฝ้า พระพุทธเจ้า ระหว่างทางได้พบเหตุการณ์ต่างๆ จึง คิดว่าจะนำเรื่องที่พบเจอไปถามพระพุทธเจ้า พระ กลุ่มแรกได้ถามพระพุทธเจ้าว่าทำไมจึงเกิด เหตุการณ์ที่ทำให้ภรรยาของชาวประมงจะต้องถูก ทิ้งลงทะเล และจะต้องเอากระสอบหินรดคอเพื่อ ให้ศพจม พระกลุ่มที่สองก็ได้ถามว่าทำไมถ้าต้อง ถล่มปิดทางเข้าออก จนผ่านไป 7 วัน ถ้าก็เปิดออก เองได้ และพระกลุ่มสุดท้ายได้ถามว่า ทำไมดวงไฟ จึงลอยขึ้นไปคล้องคออีกาที่บินผ่านมาพอดี พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่าเหตุการณ์ทั้งหมดเป็นเพราะ กรรมในชาติก่อนที่ได้ทำไว้ ชาตินี้จึงต้องมาประสบ เหตุการณ์เช่นนี้

(จากนิทานพื้นบ้านเรื่อง “เป็นไปตาม กรรม”)

จากความเชื่อดังกล่าวจะเห็นได้ว่าชาว กะเหรี่ยงมีความเชื่อผสมผสานกันระหว่าง ความเชื่อพระพุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิมของ ชาวกะเหรี่ยง ซึ่งความเชื่อเหล่านี้มีความสำคัญต่อ การดำเนินชีวิตของคนในสังคม

ด้านค่านิยม จากนิทานพื้นบ้านและเพลงพื้นบ้านสะท้อนให้เห็นค่านิยมของชาวกะเหรี่ยงใน ด้านต่างๆ ดังนี้ ค่านิยมเรื่องความกตัญญูกตเวที ค่านิยมเรื่องการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความมีน้ำใจ

และความเสียสละ ค่านิยมเรื่องการไฝ่หาวิชา
ความรู้ ค่านิยมในเรื่องผู้มีความสามารถ ค่านิยม
เรื่องความขยันและการอดออม ค่านิยมเรื่อง
การมีอิสระในการเลือกคู่ครอง ค่านิยมในเรื่อง
การรักษาสังคม ฯลฯ ค่านิยมเหล่านี้เป็นค่านิยม
ที่น่ายกย่อง การถ่ายทอดผ่านทางนิทานพื้นบ้าน
และเพลงพื้นบ้านก็เพื่อเป็นการปลูกฝังให้คนใน
สังคมยึดถือปฏิบัติตาม เช่นตัวอย่างที่สะท้อนให้
เห็นค่านิยมเกี่ยวกับเรื่องความกตัญญู ดังที่ว่า

“ลูกกับแม่ ในตอนเด็ก แม่เลี้ยงมาแล้ว
อกตัญญูกับพ่อแม่ และไม่เลี้ยงดูพ่อแม่ เมื่อพ่อแม่
แก่เฒ่าไม่สบายเราฟังจะย้อนกลับมาดู และฟัง
จะมาดูแล ทั้งๆ ที่แม่ลำบากลำบากเลี้ยงดูเรามา
แม่ลำบากเลี้ยงดูมา และลูกสงสารแม่”

(จากเพลงพื้นบ้านประเภท “เพลงกล่อม
เด็ก”)

ด้านประเพณี ประเพณีของชาวกะเหรี่ยงมี
ลักษณะเฉพาะตน คือ เป็นประเพณีที่ผสมผสาน
ระหว่างความเชื่อทางพุทธศาสนาและความเชื่อ
ดั้งเดิม นิทานพื้นบ้านและเพลงพื้นบ้านได้สะท้อน
ให้เห็นถึงประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติมาอย่างเคร่งครัด
ไม่ว่าจะเป็นประเพณีการแต่งงาน งานศพ และ
การผูกข้อมือ เป็นต้น ตัวอย่างที่ปรากฏให้เห็นภาพ
สะท้อนในด้านประเพณีการแต่งงานของชาว
กะเหรี่ยง ดังเช่นที่ว่า

“เตรียมแต่งตัวเฒ่าเฒ่าน้องเอ๋ย เล เล เล เฒ่า
น้องเอ๋ย

ถึงเวลาพี่ไปแล้วน้อง เล เล เล ไปแล้วน้อง

เธอเอาเพื่อนฉันไปแล้วหรือ เล เล เล ไป
แล้วหรือ

ไม่ไม่หักปากไม่กระจาย เล เล เล ไม่
กระจาย

ไม่ใช่ที่จะแต่งงานได้ เล เล เล แต่งงานได้
ทั้งกระบอกน้ำเฒ่าเฒ่าเอ๋ย เล เล เล เฒ่า
น้องเอ๋ย”

(จากเพลงพื้นบ้านประเภท “เพลงประกอบ
พิธี”)

ด้านการละเล่น นิทานพื้นบ้านและ
เพลงพื้นบ้านได้สะท้อนให้เห็นว่าชาวกะเหรี่ยงมี
การละเล่นเพื่อสร้างความสนุกสนาน คือ การเล่า
นิทาน การร้องเพลง และการเล่นเครื่องดนตรี
พื้นเมืองของชาวกะเหรี่ยง ซึ่งในปัจจุบันชาว
กะเหรี่ยงก็ยังคงสืบสานการละเล่นเหล่านี้อยู่
แต่ขึ้นอยู่กับโอกาส สถานการณ์ และความ
พึงพอใจ ตัวอย่างที่ปรากฏภาพสะท้อนด้าน
การละเล่นที่ว่า

“ชายหนุ่มเมื่อรู้ว่าแม่ของหญิงคนรักใช้ให้
ลูกสาวไปอยู่ที่ไร่ เขาก็ไปหาหญิงคนรักที่ไร่โดยเอา
เมตารีไปด้วย เมื่อไปถึงเขาเห็นหญิงคนรักตาย
เพราะเสื่อสมิง เขาจึงลงมาจากไร่และมาที่บ้าน
ของหญิงคนรัก เขาเล่นเมตารีและร้องเพลงให้
แม่ฟังโดยที่เนื้อหาในเพลงเป็นเรื่องเกี่ยวกับคน
ที่อยู่หมู่บ้านเดียวกันไม่ชอบ ให้ลูกสาวไปอยู่ที่
เสื่อไคร้มันอยู่บนนั้นก็ฆ่าลูกสาวตายแล้ว”

(จากนิทานพื้นบ้านเรื่อง “เสื่อสมิง”)

ด้านการปกครอง สะท้อนให้เห็นความคิด
ของชาวกะเหรี่ยงที่มีต่อการปกครองในระบอบ

สมบูรณ์ญาสิทธิราชย์ อันเป็นการปกครอง ในระบบกษัตริย์ที่เป็นผู้มีอำนาจเด็ดขาด เมื่อ ต้องการสิ่งใดหรือสั่งให้ทำอะไรก็ต้องปฏิบัติ ตาม จะฝ่าฝืนคำสั่งไม่ได้ กษัตริย์หรือผู้นำใน ความคิดของชาวกะเหรี่ยงจึงเป็นบุคคลที่มีอำนาจ สูงสุดและชาวกะเหรี่ยงต้องเชื่อฟัง ตัวอย่าง ที่ปรากฏให้เห็นภาพสะท้อนด้านการปกครอง ที่ว่า

“พระราชาราชเมื่อเห็นโปะใจเป็นคนเก่งก็กลัว ว่าโปะใจจะมาทำลายบ้านเมือง พระราชาราชจึง พยายามจะหาเรื่องฆ่าโปะใจโดยมีคำสั่งต่างๆ ให้โปะใจปฏิบัติตาม ถ้าทำไม่ได้จะสั่งฆ่าทันที แต่โปะใจก็สามารถทำตามคำสั่งได้ทุกครั้ง”

(จากนิทานพื้นบ้านเรื่อง “โปะใจ”)

การอภิปรายผล

จากการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นของชาว กะเหรี่ยง : กรณีศึกษาหมู่บ้านทิพูเย ตำบลชะแล อำเภอลำปาง จังหวัดกาญจนบุรี ผู้วิจัยสามารถ รวบรวมและจำแนกประเภทของนิทานพื้นบ้านที่ พบได้ 8 ประเภท คือ นิทานมหัศจรรย์ นิทานคติ นิทานเรื่องผี นิทานสัตว์ นิทานอธิบายเหตุ นิทาน เข้าแบบ นิทานมุขตลกและเรื่องไม้ และนิทาน ศาสนา เป็นต้น นิทานที่พบส่วนใหญ่เป็นนิทานคติ นิทานสัตว์ นิทานมหัศจรรย์ ส่วนเพลงพื้นบ้านที่ พบจำแนกได้เป็น 5 ประเภท คือ เพลงกล่อมเด็ก เพลงร้องรำพัน เพลงปฏิพากย์ เพลงประกอบการ ละเล่น และเพลงประกอบพิธี เป็นต้น ซึ่งผู้วิจัย พบว่าทั้งนิทานพื้นบ้านและเพลงพื้นบ้านนี้มัก มีเนื้อหาที่สอดคล้องกับสภาพวิถีชีวิตและ

ความเป็นอยู่ของชาวกะเหรี่ยงที่อยู่ท่ามกลาง ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีชีวิตที่เรียบง่าย อีกทั้งยังแฝงไว้ไปด้วยคำสอนที่ผสมผสานกัน ระหว่างความเชื่อดั้งเดิมและความเชื่อในทาง พุทธศาสนาอันเกี่ยวข้องกับเรื่องการประพฤติ ปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุข

อย่างไรก็ตาม นิทานพื้นบ้านและเพลง พื้นบ้านที่พบนั้นถือว่ามามีปริมาณที่ไม่มากเท่าที่ควร และอยู่ในภาวะที่ขาดแคลนผู้สืบทอด นิทาน พื้นบ้านที่พบส่วนใหญ่มักจะมีเนื้อเรื่องสั้นๆ โครง เรื่องเรียบง่าย ไม่ซับซ้อน ไม่นิยมผูกเรื่องแบบ ยาวๆ เหมือนในอดีต เน้นความเรียบง่ายและความ สะดวกในการเล่าเป็นสำคัญ ชาวกะเหรี่ยงยังคง นิยมเล่านิทานกันในตอนกลางคืนอยู่ เพื่อเป็นการ ผ่อนคลายหลังจากที่ได้ทำงานเหน็ดเหนื่อยมา ทั้งวัน ส่วนเพลงพื้นบ้านที่พบนั้นก็มักจะเป็น บทเพลงสั้นๆ เช่นกัน ไม่นิยมร้องเล่นเป็นเรื่องแบบ ยาวๆ เหมือนในสมัยก่อน โดยเพลงพื้นบ้านแต่ละ ประเภทนี้ในปัจจุบันชาวกะเหรี่ยงมักใช้ร้องได้ใน ทุกโอกาสแล้วแต่ความพึงพอใจของผู้ร้องเป็น สำคัญ ซึ่งจะร้องโดยมีหรือไม่มีเครื่องดนตรี ประกอบก็ได้ ดนตรีที่ชาวกะเหรี่ยงนิยมนำมาใช้ เล่นประกอบการร้องเพลงส่วนใหญ่ คือ นาเดย์ (พิณกะเหรี่ยง) และมาตารี (แมนโดริน) ซึ่งเครื่อง ดนตรีกะเหรี่ยงเหล่านี้ก็มักจะมีการกล่าวถึงอยู่ใน การเล่านิทานของชาวกะเหรี่ยงด้วย ซึ่งก็สะท้อน ให้เห็นได้ว่าชาวกะเหรี่ยงนั้นเป็นกลุ่มชนที่ชื่นชอบ ในเรื่องของความสนุกสนานและความรื่นเริง อนึ่ง เพลงพื้นบ้านที่พบมีทั้งเพลงพื้นบ้านที่สืบทอด กันมาและแต่งขึ้นใหม่ ส่วนใหญ่เพลงพื้นบ้าน ที่แต่งขึ้นใหม่นั้นมักใช้ขับร้องเพื่อประกอบ

การแสดงรำตง อันเป็นการแสดงเพื่อรองรับ เรื่องของการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เพื่อเสริมสร้างรายได้ให้กับชุมชนและเป็น การเผยแพร่วัฒนธรรมท้องถิ่นของชาว กะเหรี่ยงด้วย

ทั้งนี้ จากการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่น ประเภทนิทานพื้นบ้านและเพลงพื้นบ้านนี้ ทำให้ ผู้วิจัยพบความเชื่อมโยงระหว่างข้อมูลคติชน ทั้ง 2 ประเภทนี้ คือ ชาวกะเหรี่ยงมีการนำเนื้อหา ในนิทานมาใส่ทำนองเพื่อขับร้องเป็นเพลง โดยจะ เห็นได้จากในเพลงที่เกี่ยวข้องกับศาสนาที่ว่า

“พระนันทะจะไปบวชพระ เนื้อคู่ต้อง โศกเศร้า

เตรียมอาหารอย่างพร้อม ต้องแตกสลาย หมด”

จากบทเพลงพื้นบ้านดังกล่าวนี้เป็นเรื่อง เกี่ยวกับความเชื่อทางพุทธศาสนา ชาวกะเหรี่ยง ได้กล่าวว่า แต่เดิมเป็นเรื่องยาวคล้ายนิทาน แต่คัด มาเพียงสั้นๆ เท่าที่จำได้ เนื่องมาจากเนื้อหาของ บทเพลงนี้มีความยาวมาก พออายุมากขึ้นจึงจำ เนื้อหาได้ไม่ทั้งหมด

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้ศึกษาถึงภาพสะท้อน สังคมของชาวกะเหรี่ยงจากข้อมูลทางคติชน ดังกล่าวพบว่า ด้านวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของ ชาวกะเหรี่ยงนั้นจะอยู่รวมกันเป็นกลุ่มชน ใช้ชีวิต กันอย่างเรียบง่าย ผสมผสานกลมกลืนกับ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งชาวกะเหรี่ยงสามารถ เลือกใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่ มีอยู่ในท้องถิ่นได้อย่างคุ้มค่าและเหมาะสม

ความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านและคนใน ครอบครัวก็เต็มไปด้วยความอบอุ่น ความเอื้อ เพื่อเผื่อแผ่ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ให้ความสำคัญกับความกตัญญู การรักษาสัจจะ การเคารพ ผู้อาวุโส ฯลฯ ส่วนในด้านการปกครองนั้น สะท้อนให้เห็นการปกครองในระบอบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่ในปัจจุบันชาวกะเหรี่ยง ปกครองกันในลักษณะของผู้นำชุมชนและลูกบ้าน ทั้งนี้ในระบบการปกครองดังกล่าวอาจสืบเนื่องมา จากเดิมนั้นชาวกะเหรี่ยงในอดีตเมื่อครั้งยัง อาศัยอยู่ในประเทศพม่าถูกปกครองในระบอบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์เช่นเดียวกับไทย ครั้นเมื่อ อพยพย้ายถิ่นเข้ามาในประเทศไทย ประเทศไทย ในขณะนั้นก็ยังคงมีการปกครองในระบอบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์อยู่

ในเรื่องของความเชื่อของชาวกะเหรี่ยงนั้น มีการผสมผสานความเชื่อระหว่างความเชื่อดั้งเดิม และความเชื่อทางพุทธศาสนา ซึ่งในปัจจุบันความ เชื่อดังกล่าวได้ผสมผสานกันจนเป็นส่วนหนึ่ง ของวิถีวัฒนธรรมที่ชาวกะเหรี่ยงยึดถือและปฏิบัติ ตามอย่างเคร่งครัดดังจะเห็นได้จากประเพณีต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นประเพณีแต่งงาน งานศพ การผูก ข้อมือ ฯลฯ ซึ่งจากผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงาน วิจัยของกัลยา วิทยาศิริกุล (2549) ที่ศึกษาภาพ สะท้อนสังคมจากนิทานกะเหรี่ยงบ้านใหม่พัฒนา ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี โดยพบว่าในการศึกษาภาพสะท้อนสังคมจาก นิทานกะเหรี่ยง นิทานได้สะท้อนให้เห็นสภาพ สังคมของชาวกะเหรี่ยงใน 6 ด้าน คือ ด้านสภาพ ความเป็นอยู่ ด้านความเชื่อ ด้านค่านิยม ด้านประเพณี ด้านการละเล่น และด้านการ

ปกครอง อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าในปัจจุบันที่ความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีได้เข้ามาสู่หมู่บ้านของชาวกะเหรี่ยง และทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงกับสภาพบ้านเรือนจากเดิมไปมีเครื่องมือเครื่องใช้ที่ให้ความสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น และมีการแต่งกายที่ทันสมัยตามความนิยมของโลกปัจจุบัน แต่อย่างไรแล้วชาวกะเหรี่ยงก็ยังคงรักษารูปแบบทางวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนไว้ โดยได้ปฏิบัติควบคู่ไปกับการเปลี่ยนแปลงที่เข้ามาสู่หมู่บ้าน อันเป็นการปรับเปลี่ยนเพื่อให้สอดคล้องกับโลกในปัจจุบัน บางสิ่งบางอย่างอาจแปรเปลี่ยนไปแต่ชาวกะเหรี่ยงก็ยังคงพยายามรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนไว้ให้คงอยู่

บทสรุป

นิทานพื้นบ้านและเพลงพื้นบ้านของชาวไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงเป็นภูมิปัญญาที่สำคัญของท้องถิ่นและควรค่าแก่การอนุรักษ์เป็นอย่างยิ่ง แต่เนื่องจากปัจจุบันสื่อเทคโนโลยีต่างๆ ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ทุกสังคม ชุมชนของชาวไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงก็ได้รับอิทธิพลนี้เช่นเดียวกับชุมชนอื่นๆ หากหมู่บ้านใดหมู่บ้านหนึ่งที่มีความเจริญเข้าไปถึง วิถีชีวิตของคนในหมู่บ้านก็จะเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม การรวมกลุ่มกันเพื่อสนทนาเล่านิทานให้ลูกหลานฟังยามค่ำคืนอย่างในอดีตได้เปลี่ยนแปลงไป คนรุ่นใหม่ส่วนใหญ่รวมกลุ่มกันเพื่อชมมหรสพตามงานวัด หรือชมรายการ

โทรทัศน์ที่บ้านใดบ้านหนึ่ง จึงทำให้เด็กรุ่นใหม่ไม่สนใจฟังนิทานกันเหมือนแต่ก่อน ด้วยเหตุผลนี้จึงทำให้การเล่านิทานหรือการร้องเพลงถูกลดบทบาทลงไป และในอนาคตอาจมีแนวโน้มค่อยๆ สูญหายไปในที่สุด เนื่องจากปัจจุบันผู้เล่านิทานพื้นบ้านส่วนใหญ่เป็นคนเฒ่าคนแก่เท่านั้น หากคนกลุ่มนี้หมดไป ก็จะไม่เหลือผู้สืบทอด

ดังนั้นการเก็บรวบรวมนิทานพื้นบ้านและเพลงพื้นบ้านจึงเป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยอนุรักษ์นิทานพื้นบ้านให้คงอยู่เพื่อให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้วิถีวัฒนธรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์ของตน อย่างไรก็ตาม แม้ว่าในปัจจุบันกระแสความเปลี่ยนแปลงจากสังคมเมืองจะแพร่เข้ามาสู่หมู่บ้านนานแล้วแต่ชาวไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงบ้านทิพuye ตำบลชะแล อำเภอกองคา จังหวัดกาญจนบุรี ก็ยังคงรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเอาไว้ได้ ถือเป็นวัฒนธรรมสมัยนิยมที่สะท้อนภูมิปัญญาชาวบ้านที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ให้คงอยู่สืบไป

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณสำนักงานบริหารโครงการส่งเสริมการวิจัยในอุดมศึกษาและพัฒนา มหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาที่ให้ทุนสนับสนุนในการวิจัยครั้งนี้ ตลอดจนบุคลากร เจ้าหน้าที่ ผู้นำชุมชน และปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งให้ความอนุเคราะห์ด้วยดีในการดำเนินการศึกษาวิจัย

เอกสารอ้างอิง

- กัลยา วิชาศิริกุล. (2549). การศึกษาภาพสะท้อนสังคมจากนิทานกะเหรี่ยงบ้านใหม่พัฒนา ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี”. ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ชนิษฐา จิตชินะกุล. (2545). คติชนวิทยา. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- นิคม มูลิกะคามะ. (2545). ระบบการบริหารและจัดการวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ.
- พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2549). ความหมายของวัฒนธรรม. สืบค้นเมื่อ 25 สิงหาคม 2556. จาก <http://www.mculture.go.th/culture01/library/library.php?courseid=YDM=&pid=1588&trace=0-1588>
- วนิดา ตรีสวัสดิ์. (2543). “วัฒนธรรมกะเหรี่ยง : การสื่อสารผ่านบทเพลง.” ศิลปะและวัฒนธรรมไทย จังหวัดราชบุรี. ม.ป.ป.
- ยศ สันตสมบัติ. (2544). มนุษย์กับวัฒนธรรม (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ศิริธร สาวเสม. (2555). ดนตรีกะเหรี่ยง กรณีศึกษาหมู่บ้านโป่งกระทิงบน ตำบลบ้านบึง อำเภอบ้านคา จังหวัดราชบุรี”. ปริญญาานิพนธ์ ศป.ม. (มานุษยดุริยางควิทยา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดกาญจนบุรี. (2556). โครงการสัมมนาเพื่อการขับเคลื่อนนโยบายในการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยงฯ. เข้าถึงวันที่ 25 กรกฎาคม 2556. จาก <http://www.dailynews.co.th/thailand/218394/>
- เสฐียรโกเศศ. (2516). วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ ของไทย. พระนคร : คลังวิทยา.
- อมรา พงศาพิชญ์. (2538). วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ความหลากหลายของเทคโนโลยีท้องถิ่นบ้านทิพูเย ตำบลชะแล อำเภothongphaphum จังหวัดกาญจนบุรี

Diversity of Local Technology at Ban Thipue-YE, Subdistrict Chalae Thong phaphum District, Kanchanaburi Province

จินตนา เกษรบัวขาว

Jintana Kesornbuakhao

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี

Faulty of Humanities and Social Sciences, Kanchanaburi Rajabhat University

e-mail: tana.gakhao@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเทคโนโลยีท้องถิ่นบ้านทิพูเย และนำมาจัดทำฐานข้อมูล การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้คือ ผู้รู้ ผู้ผลิต ผู้นำชุมชน ชาวบ้านทิพูเย เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ร่วมกับการสังเกต และการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิเคราะห์เนื้อหาตามประเด็นที่วางไว้

ผลการศึกษา พบว่า เทคโนโลยีท้องถิ่นบ้านทิพูเยที่พบเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ รวมทั้งการสร้าง และตกแต่งที่พิกอาศัย แบ่งออกเป็น 2 ประเภทหลัก ได้แก่

1. เทคโนโลยีเพื่อการเลี้ยงชีพ ประกอบด้วย เครื่องมือเครื่องใช้ในการจับสัตว์ และเครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพ

2. เทคโนโลยีที่ใช้ในครัวเรือน ประกอบด้วย เครื่องมือเครื่องใช้ในบ้าน เครื่องมือทอผ้าแบบกี่เอว และการสร้างและตกแต่งที่พิกอาศัย ความเป็นมาของเทคโนโลยีท้องถิ่นส่วนใหญ่ มักเป็นสิ่งที่ทำ สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ เครื่องมือเครื่องใช้บางส่วนเป็นสิ่งที่คนในหมู่บ้านริเริ่มทำขึ้นเอง เครื่องมือ เครื่องใช้บางส่วนเกิดขึ้นจากการดัดแปลงเครื่องใช้จากแหล่งอื่น เครื่องมือเครื่องใช้บางส่วนเกิด จากบุคคลภายนอกเข้ามาในหมู่บ้านและได้สร้างให้ สำหรับวัสดุที่ใช้ทำเครื่องมือเครื่องใช้ ส่วนใหญ่ใช้ ไม้ไผ่ หวาย ไม้เนื้อแข็ง มักทำขึ้นอย่างง่าย ๆ เพื่อประโยชน์ในการใช้สอยเป็นหลัก ขั้นตอนการผลิต ส่วนใหญ่ไม่ซับซ้อน การใช้เครื่องใช้บางอย่างใช้งานได้อเนกประสงค์ การดูแลรักษาเครื่องมือเครื่องใช้ ส่วนมากสามารถทำได้โดยง่าย ส่วนการสร้างและตกแต่งที่พิกอาศัยเน้นการใช้วัสดุที่หาได้ง่ายในพื้นที่

สร้างอย่างเรียบง่าย ไม่พิถีพิถันเรื่องรูปทรงและความสวยงาม เน้นประโยชน์ใช้สอยเฉพาะหน้าเป็นหลัก เมื่อได้องค์ความรู้เทคโนโลยีท้องถิ่นดังกล่าว ผู้วิจัยได้จัดทำฐานข้อมูลบนระบบออนไลน์

คำสำคัญ : เทคโนโลยีท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น บ้านทิพเย กะเหรี่ยง

บทนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศเก่าแก่ที่มีรากเหง้า ทุกพื้นที่อุดมไปด้วยภูมิปัญญาซึ่งล้วนมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และสิ่งสำคัญคือ ผู้คนต่างปรับตัวให้ดำรงชีวิตสอดคล้องตามวิถีธรรมชาติได้อย่างลงตัว อีกทั้งยังมีการผสมผสานวัฒนธรรมของคนในกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่อาศัยอยู่ร่วมกันในสังคมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน นับได้ว่าภูมิปัญญาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งในการวางรากฐานเพื่อพัฒนาประเทศในอดีตสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยในสังคมชนบท ดำรงชีวิตอย่างเรียบง่ายสอดคล้องกับวิถีธรรมชาติ โดยปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเพื่อความอยู่รอดและได้รับความสะดวกสบายในการดำเนินชีวิต มีการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ขึ้นมา อาทิ เครื่องนุ่งห่มที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค ภาษา หรืออื่นๆ นอกจากนี้ การก่อเกิดภูมิปัญญายังได้คำนึงถึงปัจจัยด้านอื่น ได้แก่ รากฐานวัฒนธรรมเดิม การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม และการผสมผสานทางวัฒนธรรม ปัจจัยเหล่านี้ล้วนส่งผลต่อการเกิดภูมิปัญญาไทยสำหรับด้านเครื่องมือเครื่องใช้ ประชาชนชาวบ้านได้คิดค้นวิธีการประดิษฐ์ ดัดแปลงเครื่องมือเครื่องใช้ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตโดยมีการนำความรู้กระบวนการและวิธีการทางวิทยาศาสตร์มาประยุกต์ใช้เพื่อประโยชน์แก่มนุษย์ เรียกว่าเทคโนโลยีท้องถิ่น ซึ่งนับเป็นส่วนหนึ่งของ

ภูมิปัญญา เป็นการนำวิธีการทางวิทยาศาสตร์มาใช้แก้ปัญหาในการดำรงชีวิต เนื่องจากเทคโนโลยี (กรมศิลปากร อ้างถึงใน สนธยา พลศรี, 2549) คือ เครื่องมือที่สัมพันธ์กับภูมิปัญญาและวิทยาศาสตร์ เพื่อนำมาใช้ในการดำรงชีวิตและการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจและการแก้ไขปัญหาสภาพแวดล้อม เป็นต้น เพื่อให้การพัฒนามีความสมดุลระหว่างคน วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติดำเนินไปด้วยกันโดยไม่เบียดเบียนกัน เทคโนโลยีเป็นกระบวนการที่เกิดจากการอยากรู้อยากเห็นและผลสัมฤทธิ์ในการคิดค้นจนเป็นวัฏจักรหมุนเวียนไม่สิ้นสุด เพื่อแสวงหาวิทยาการที่ดีกว่า ประหยัดกว่า ทำให้ชีวิตมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น สิ่งสำคัญของเทคโนโลยีท้องถิ่นคือ เป็นเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับความรู้ความสามารถและฐานะทางเศรษฐกิจของชาวบ้าน

บ้านทิพเยเป็นหมู่บ้านหนึ่งในตำบลชะแล อำเภอดงพญาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี คนส่วนใหญ่เป็นคนไทยเชื้อสายกะเหรี่ยง เป็นชุมชนดั้งเดิมของชาวกะเหรี่ยงโปว์ที่มีประวัติศาสตร์และสืบทอดทางวัฒนธรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่องเป็นเวลากว่าร้อยปี เป็นหมู่บ้านที่รัฐเข้าไปมีบทบาทในการพัฒนาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2521 จนถึงปัจจุบัน ชุมชนเคยร่วมกันต่อสู้เรียกร้องจนได้สิทธิอยู่อาศัยและทำการเกษตรในพื้นที่เดิมโดยไม่ต้องย้ายออก

จากพื้นที่เนื่องจากทางราชการได้ประกาศเป็น เขตอุทยานแห่งชาติเขื่อนเขาแหลมทับที่อยู่อาศัย และที่ทำกินของชาวบ้านเมื่อปี พ.ศ. 2534 และเป็นหมู่บ้านเน้นหนักการพัฒนาตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (วัลลิกา สรรเสริญชูโต, 2545) หมู่บ้านนี้ (โสพิศ แต้มสีคราม, 2556) มี 225 หลังคาเรือน ประชากร 524 คน นับถือ ศาสนาพุทธปัจจุบัน ยังคงมีวิถีชีวิตที่สืบทอด วัฒนธรรมดั้งเดิม ใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย เกื้อกูล ธรรมชาติ เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ และการสร้าง และตกแต่งบ้าน ส่วนมากมักผลิตโดยใช้วัสดุที่มีในท้องถิ่นโดยใช้เทคโนโลยีอย่างง่าย มีอัตลักษณ์ และใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า ซึ่งมีความน่าสนใจ เป็นอย่างยิ่ง แต่นับวันยังมีการใช้ลดลง บางส่วน สูญหายเหลือเพียงความทรงจำของผู้สูงอายุ คนรุ่นต่อมามากไม่สนใจสืบทอด ทำให้มีแนวโน้ม ที่จะสูญหายได้ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเรื่อง ความหลากหลายของเทคโนโลยีท้องถิ่นบ้าน ทิพuye ตำบลชะแล อำเภอกองคาญมิ จังหวัด กาญจนบุรี เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ในด้านนี้ซึ่ง จะนำไปสู่การพัฒนาต่อยอดเทคโนโลยี ท้องถิ่นให้ มีความเหมาะสมกับบริบทชุมชน สะท้อนอัต- ลักษณ์ของท้องถิ่นอันจะนำไปสู่การลดการพึ่งพา จากภายนอกและนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาเทคโนโลยีท้องถิ่นบ้านทิพuye
2. เพื่อจัดทำฐานข้อมูลเทคโนโลยีท้องถิ่น บ้านทิพuye

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตเนื้อหา

ศึกษาเทคโนโลยีท้องถิ่นเกี่ยวกับเครื่องมือ- เครื่องใช้ รวมทั้งการสร้างและตกแต่งบ้านของ คนไทยเชื้อสายกะเหรี่ยง บ้านทิพuye ตำบลชะแล อำเภอกองคาญมิ จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งผู้วิจัยได้ กำหนดว่า เทคโนโลยีท้องถิ่น หมายถึง เครื่องมือ- เครื่องใช้ รวมทั้งการสร้างและตกแต่งบ้านซึ่งคน ในชุมชนบ้านทิพuyeสร้าง ประยุกต์ หรือดัดแปลง ให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นเพื่อนำมา ใช้ประโยชน์ ผลิตโดยคนในชุมชนบ้านทิพuye หรือ คนในชุมชนอื่น สร้างขึ้นจากองค์ความรู้ที่เป็น ภูมิปัญญาชาวกะเหรี่ยงโดยพัฒนาและปรับปรุง ให้ดีขึ้น เพื่อช่วยในการทำงานและสามารถนำไป ใช้ได้อย่างเหมาะสมโดยใช้วัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่ ในท้องถิ่น

ผู้วิจัยระบุลักษณะของเทคโนโลยีท้องถิ่น ดังนี้

1. ใช้วัสดุพื้นบ้าน หรือวัสดุในท้องถิ่น เป็นหลัก
2. ใช้ง่าย เหมาะสมกับความรู้ ความ สามารถของชาวบ้านทิพuye
3. ราคาไม่แพง ใช้ประโยชน์ได้อย่างคุ้มค่า
4. ชาวบ้านทิพuyeหรือชาวบ้านหมู่บ้านอื่น คิดค้นขึ้นมาตั้งแต่ดั้งเดิมประเภทเครื่องมือ- เครื่องใช้ รวมทั้งการสร้างและตกแต่งบ้านซึ่ง ชาวบ้านทิพuyeเชื้อสายกะเหรี่ยงนำมาใช้ใน วิถีชีวิต
5. พัฒนาจากเทคโนโลยีที่มีอยู่ภายนอก หมู่บ้าน หรือปรับปรุงจากเทคโนโลยีที่มีอยู่เดิม

การแบ่งประเภทของเทคโนโลยีท้องถิ่นเกี่ยวกับเครื่องมือเครื่องใช้ มีดังนี้

1. เครื่องมือเครื่องใช้เพื่อการเลี้ยงชีพ
2. เครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือน

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้รู้ ผู้ผลิต ผู้นำชุมชน ชาวบ้านทิพuye ซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีท้องถิ่น จำนวน 13 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่

1. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ร่วมกับการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม
2. การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

แบบสัมภาษณ์เชิงลึกที่ใช้เป็นเครื่องมือรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างโดยมีขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เทคโนโลยีท้องถิ่น และชาติพันธุ์กะเหรี่ยง
2. สร้างประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นแนวคำถามในการสัมภาษณ์
3. นำแนวคำถามในการสัมภาษณ์ไปทดลอง (Tryout) กับชาวบ้านที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจำนวน 5 คน

4. ปรับปรุงแนวคำถามในการสัมภาษณ์ และจัดทำแบบสัมภาษณ์เชิงลึกฉบับสมบูรณ์

วิธีการศึกษา

การวิจัยเรื่องนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์ การสังเกต การศึกษาและวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ ผู้วิจัยเป็นผู้เข้าไปศึกษาในพื้นที่ดำเนินการสัมภาษณ์ สังเกตและวิเคราะห์เอกสารด้วยตนเอง

วิธีการเก็บข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูล มีขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง และวางแผนการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการอ้างอิงต่อเนื่องปากต่อปาก หรือการสุ่มแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling Technique)
2. ผู้ประสานงานโครงการวิจัยภาคตะวันตก (ดร. กาญจนา เชียงทอง) นำผู้วิจัยทุกโครงการไปลงพื้นที่เพื่อแนะนำตัวกับผู้นำชุมชนและชาวบ้าน ในการประชุมหมู่บ้าน
3. ผู้วิจัยได้นัดหมายกับผู้ นำชุมชนประกอบด้วย อดีตกำนันซึ่งเคยดำรงตำแหน่งอดีตนายกองค์การบริหารส่วนตำบลชะแล ผู้ใหญ่บ้านทิพuye และเจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาชาวเขาในหมู่บ้านทิพuye และเดินทางมาสัมภาษณ์บุคคลดังกล่าวซึ่งได้เสนอแนะรายชื่อผู้รู้ ด้านเทคโนโลยีท้องถิ่น จึงได้นัดหมายและสัมภาษณ์ผู้รู้ในครั้งถัดไป ทั้งนี้ได้สังเกตเทคโนโลยีท้องถิ่นที่เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ การสร้างและตกแต่งบ้าน

4. ผู้วิจัยลงพื้นที่และสัมภาษณ์ผู้รู้เป็นกลุ่ม พร้อมการสังเกต

5. สัมภาษณ์ผู้รู้ในข้อ 4 เป็นรายบุคคล พร้อมการสังเกต และขอให้แนะนำผู้รู้ท่านอื่น หรือ บุคคลที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีท้องถิ่นประเภท เครื่องมือเครื่องใช้ การสร้างและตกแต่งบ้าน

6. ผู้วิจัยลงพื้นที่และสัมภาษณ์ผู้รู้หลาย ครั้งพร้อมการสังเกต ผู้รู้บางรายต้องสัมภาษณ์ซ้ำ หลายครั้ง และสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับ เทคโนโลยีท้องถิ่น

7. ผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อจัดสนทนากลุ่ม (Focus group) โดยเชิญผู้รู้ ผู้ใช้เทคโนโลยี ท้องถิ่นในหมู่บ้านทิพuye นักศึกษา อาจารย์ ของมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี เข้าร่วม การสนทนา จำนวน 9 คน

8. รวบรวมข้อมูลเทคโนโลยีท้องถิ่นและ ค้นคว้าเอกสารเพิ่มเติม ลงพื้นที่เพื่อสอบถาม ความถูกต้องโดยผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญที่เชื่อถือได้ และนำไปให้นักศึกษาของมหาวิทยาลัยราชภัฏ กาญจนบุรีวาดภาพลายเส้นเทคโนโลยีท้องถิ่น เพื่อใช้ประกอบในเอกสารการวิจัย

9. ลงพื้นที่เพื่อรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมให้ ครบถ้วน สมบูรณ์ ถูกต้อง สังเคราะห์ข้อมูล

10. คัดเลือกข้อมูลโดยการจัดนิทรรศการบริเวณ ที่ประชุมหมู่บ้าน จัดทำเอกสารเผยแพร่ไปยัง บุคคลและหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้นำชุมชน องค์กรบริหารส่วนตำบลชะแล โรงเรียนเกรียงกระเวีย เป็นต้น

11. สรุปผล และเขียนรายงานการวิจัย

12. สร้างฐานข้อมูลเทคโนโลยีท้องถิ่น บ้านทิพuye

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล มีการดำเนินการ ดังนี้

1. รวบรวมข้อมูล และจัดแยกข้อมูลออก เป็น 2 ประเภท ตามที่กล่าวไว้ในขอบเขตของ การวิจัย

2. ตรวจสอบข้อมูลจากการสัมภาษณ์ บุคคลต่างๆ การสนทนากลุ่ม เอกสารที่เกี่ยวข้อง การสังเกต และนำข้อมูลมาเปรียบเทียบ ตรวจสอบ ความถูกต้อง

3. วิเคราะห์ข้อมูลโดยเปรียบเทียบ เชื่อมโยงเนื้อหาตามประเด็นที่วางไว้ และ เขียนรายงานการวิจัย

ผลการวิจัย

ผลการวิจัย พบว่า

1. เทคโนโลยีท้องถิ่นบ้านทิพuyeด้าน เครื่องมือเครื่องใช้ การสร้างและตกแต่งบ้าน แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1.1 เครื่องมือเครื่องใช้เพื่อการเลี้ยงชีพ ประกอบด้วย

1.1.1 เครื่องมือเครื่องใช้ในการจับ สัตว์ ได้แก่ ลอบ เบ็ด ไซ สวิง แหลมยิงปลา รั้ว ปืนแก๊ป

1.1.2 เครื่องมือเครื่องใช้ในการ ประกอบอาชีพ ได้แก่ จอบ เลื่อย ขวาน มีด คราด เคียว

1.2 เครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือน ประกอบด้วย

1.2.1 เครื่องมือเครื่องใช้ในบ้าน ได้แก่ โหน่ โหน่คลี่ ครกไม้ไผ่ เครื่องสีข้าวไม้ไผ่ ครกกระเดื่อง สาก ขาเตา กระบอกรึ่งข้าว หม้อ

นี้กะลามะพร้าว ที่สื่อน้ำมัน ทัพพี ซ้อน ไม้คนข้าว (ทำจากไม้/ ไม้ไผ่) กระจาดขูดมะพร้าว ที่คั้นอ้อย กระบุง กระดัง ย่าม เสื่อ (ใบเตย) เสื่อลำแพน หมอนไม้ (ไม้ไผ่/ไม้) กระจาดไม้ไผ่ กระจาดไม้ไผ่ รองเท้าไผ่ หมวกไม้ไผ่ ชั้นวางของไม้ไผ่ ไม้กวาด และไหสำหรับโก๋ฟักไข่

1.2.2 เครื่องมือทอผ้าแบบกี่เอว ประกอบด้วย ที่กรอด้าย (โจ้วคล่อว์) ไม้ขึ้นเครื่องทอ (ทะเบอร์) แผ่นหลัง (ยอควัวแท้) ไม้สำหรับพันผ้า (เค่อไถ้ว) ไม้กระทบ (เนบ่าว) ไม้คล้องด้าย (ลือทุย) ไม้ช่วยแยกด้าย (กรูโซร์) และไม้รังด้าย (ทะโคไถ้ว)

1.2.3 การสร้างและตกแต่งที่พักอาศัย ได้แก่ หลังคาบ้านไม้จริง หลังคาบ้านไม้ไผ่ หลังคาบ้านใบหวาย หลังคาบ้านใบตองตึง หลังคาบ้านใบชาน หลังคาบ้านหญ้าคา ฟาก ที่รองน้ำฝนไม้ไผ่

2. ความเป็นมาของเทคโนโลยีท้องถิ่นส่วนใหญ่ มักเป็นสิ่งที่ทำสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ เครื่องมือเครื่องใช้บางส่วนเป็นสิ่งที่คนในหมู่บ้านริเริ่มทำขึ้นเอง ไม่มีใช้ในหมู่บ้านชาวกะเหรี่ยงหมู่บ้านอื่นๆ ได้แก่ ไม้คนข้าว ครกไม้ และสากไม้ เครื่องมือเครื่องใช้บางส่วนเกิดขึ้นจากการดัดแปลงเครื่องใช้จากแหล่งอื่น ได้แก่ คราดลิ่มไม้ (สำหรับย่นา) เครื่องมือเครื่องใช้บางส่วนเกิดจากบุคคลภายนอกเข้ามาในหมู่บ้านและได้สร้างให้ ได้แก่ เครื่องสีข้าวไม้ไผ่ สำหรับวัสดุที่ใช้ทำเครื่องมือเครื่องใช้ ส่วนใหญ่ใช้ไม้ไผ่ หวาย ไม้จริง มักทำขึ้นอย่างง่าย ๆ เพื่อประโยชน์ในการใช้ ขั้นตอนการผลิตส่วนใหญ่ไม่ซับซ้อน การใช้เครื่องใช้บางอย่างใช้งานได้อเนกประสงค์

ได้แก่ ไหน่ และย่าม การดูแลรักษาเครื่องมือเครื่องใช้ส่วนมากสามารถทำได้โดยง่าย ส่วนการสร้างและตกแต่งที่พักอาศัยเน้นการใช้วัสดุที่หาได้ง่ายในพื้นที่ สร้างอย่างเรียบง่าย ไม่พิถีพิถันเรื่องรูปทรงและความสวยงาม เน้นประโยชน์ใช้สอยเฉพาะหน้าเป็นหลัก

3. ผู้วิจัยได้จัดทำฐานข้อมูลเทคโนโลยีท้องถิ่น ทำให้มีฐานข้อมูลสำหรับบริการแก่ผู้ที่ต้องการใช้ซึ่งสามารถเข้าถึงได้ง่ายในระบบออนไลน์

อภิปรายผลการศึกษา

ข้อค้นพบจากการศึกษา สามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. เทคโนโลยีท้องถิ่นบ้านทิพเยด้านเครื่องมือเครื่องใช้ มี 2 ประเภท ส่วนใหญ่เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือน โดยเป็นเครื่องมือ-เครื่องใช้ในบ้าน เนื่องจากชาวบ้านทิพเยมีเชื้อสายกะเหรี่ยง ซึ่งชาวกะเหรี่ยง (กะเหรี่ยง : วิถีชีวิต อาชีพ, ม.ป.ป.) มักมีวิถีชีวิตดั้งเดิมที่เรียบง่าย ชอบใช้ชีวิตอยู่กับป่าไม้ ลำเนาไพร ประกอบอาชีพทำไร่ ทำนาอยู่ตามป่าเขา ใช้ชีวิตแบบพึ่งป่าพึ่งน้ำ ดังนั้น การดำรงชีวิตจึงมักมีเพียงบ้าน การเข้าป่า การประกอบอาชีพเป็นหลัก จึงพบว่าเครื่องมือเครื่องใช้มีน้อยชิ้นแต่ใช้ประโยชน์ได้อย่างอเนกประสงค์

2. ความเป็นมาของเทคโนโลยีท้องถิ่นส่วนใหญ่ มักเป็นสิ่งที่ทำสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ ในหมู่บ้านทิพเยเครื่องมือเครื่องใช้บางส่วนเป็นสิ่งที่คนในหมู่บ้านริเริ่มทำขึ้นเอง ไม่มีใช้ในหมู่บ้านชาวกะเหรี่ยงหมู่บ้านอื่นๆ ได้แก่

ไม้คนข้าว ครกไม้ และสากไม้ ซึ่งไม่สอดคล้องกับ ข้อมูลจากพิพิธภัณฑ์ชาวเขาออนไลน์ (กะเหรี่ยง : วิถีชีวิต ของใช้ในชีวิตประจำวัน, ม.ป.ป.). ซึ่งระบุว่า ของใช้ชาวกะเหรี่ยงมี ครกไม้ สากไม้ ไม้กวนข้าว โดยไม่ได้ระบุว่าใช้เฉพาะท้องถิ่นใด นอกจากนี้ วัสดุสำหรับทำเครื่องมือเครื่องใช้ รวมทั้งการสร้างและตกแต่งที่พักอาศัย ส่วนใหญ่ ใช้ไม้ไผ่เนื่องจากในพื้นที่มีทรัพยากรประเภท ไม้ไผ่จำนวนมาก จึงนำสิ่งที่มีอยู่มาทำเครื่องมือ- เครื่องใช้เพื่ออำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิต ในประเทศไทยมีไผ่ชนิดต่างๆ ขึ้นกระจายอยู่ทั่ว ทุกภาค (อัมพา คำวงษา, 2550) เนื่องจากมี สภาพแวดล้อม อาทิ อุณหภูมิ ความชื้นในดินและ บรรยากาศ ปริมาณน้ำฝน แสงสว่าง ช่วงเวลาของ ฤดูกาล ลักษณะและคุณภาพของดิน ที่พอเหมาะ สำหรับการกระจายพันธุ์และการเจริญเติบโต ของไม้ไผ่ จึงพบว่ามีการใช้ไม้ไผ่มาทำเครื่องมือ เครื่องใช้มากที่สุด สอดคล้องกับผลการวิจัยของ สุณิสสา แดงอำ (2555) ที่พบว่า ชาวไทยกะเหรี่ยง ตำบลตะนาวศรี อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี มีปริมาณการใช้ประโยชน์จากไผ่มากที่สุด และ งานวิจัยของกุลศิริ ศิริวัฒน์ และคนอื่นๆ (2547) พบว่า จังหวัดกาญจนบุรี มีการนำไผ่มาใช้ ประโยชน์ในชีวิตประจำวันทุกพื้นที่ ได้แก่ เป็น ที่อยู่อาศัย ทำเครื่องจักสาน เครื่องเรือนและอื่นๆ ชาวบ้านตำบลไร้วังไฟในการดำรงชีวิต มีการ ทำตะกร้าหลากหลายชนิด ได้แก่ ไห่ ที่ปักไข่ โดยเฉพาะไห่ มีการใช้กันทั่วไปในหมู่บ้านชาว กะเหรี่ยงและหมู่บ้านของกลุ่มชาวเขาชาติพันธุ์ อื่นๆ แต่มีการเรียกชื่อแตกต่างกัน เช่น กรือ (สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม, 2556) และ

การทำไร่มีการใช้เสียมเล็กๆ ขุด มีขูดายหล้า พรวนดินเพื่อไม่ทำลายหน้าดิน สำหรับการ ใช้เครื่องใช้บางอย่างใช้งานได้อเนกประสงค์ ได้แก่ ไห่ และยาม ใช้ใส่ของสารพัดทั้งใช้ในบ้านและ เข้าป่า นอกจากนี้ การสร้างและตกแต่งที่พักอาศัย เน้นการใช้วัสดุที่หาได้ง่ายในพื้นที่ สร้างอย่าง เรียบง่าย ไม่พิถีพิถันเรื่องรูปทรงและความสวยงาม เน้นประโยชน์ใช้สอยเฉพาะหน้าเป็นหลัก สอดคล้องกับลักษณะนิสัยเรียบง่ายของชาว กะเหรี่ยง

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยเรื่อง ความหลากหลายของ เทคโนโลยีท้องถิ่นบ้านทิพuye ตำบลชะแล อำเภอ ทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1.1 หน่วยงานต่างๆ และบุคคลที่ เกี่ยวข้องระดับท้องถิ่น ได้แก่ องค์การบริหารส่วน ตำบล ผู้นำชุมชน ชาวบ้านทิพuye และควรร่วมมือ กันจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชนทิพuye รวบรวม องค์ความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีท้องถิ่นและอื่นๆ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของคนในชุมชนและบุคคล ภายนอกที่สนใจ ทั้งนี้อาจขอความร่วมมือจาก หน่วยงานภายนอกด้วย นอกจากนี้ควรส่งเสริม ให้มีการผลิตเทคโนโลยีท้องถิ่นด้านเครื่องมือ- เครื่องใช้โดยออกแบบให้มีขนาดย่อส่วนและยังคง มีลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นเพื่อผลิตเป็นสินค้า ที่ระลึกสำหรับนักท่องเที่ยว

1.2 โรงเรียนในชุมชนที่เป็นสถานศึกษา ของบุตรหลานชาวบ้านทิพuyeควรรนำเรื่อง

เทคโนโลยีท้องถิ่นแทรกในบทเรียนหรือจัดทำ
หลักสูตรท้องถิ่น มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ใน
เรื่องดังกล่าวโดยเชิญผู้รู้ในท้องถิ่นเข้ามามี
ส่วนร่วมให้ความรู้

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ศึกษาเปรียบเทียบเทคโนโลยี
ท้องถิ่นด้านเครื่องมือเครื่องใช้ของหมู่บ้านคน
เชื้อสายกะเหรี่ยงหมู่บ้านอื่นๆ เพื่อศึกษา
เทคโนโลยีท้องถิ่นในพื้นที่แตกต่างกัน

2.2 ศึกษาการพัฒนาารูปแบบเทคโนโลยี
ท้องถิ่นที่เหมาะสมในหมู่บ้านทิพuye

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัย พบว่าเทคโนโลยีท้องถิ่นบ้าน
ทิพuyeด้านเครื่องมือเครื่องใช้มี 2 ประเภทใหญ่ๆ
คือเครื่องมือเครื่องใช้เพื่อการเลี้ยงชีพและ
เครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือน เครื่องมือเครื่องใช้
เพื่อการเลี้ยงชีพ ประกอบด้วย เครื่องมือ
เครื่องใช้ในการจับสัตว์ เครื่องมือเครื่องใช้ในการ
ประกอบอาชีพ ส่วนเครื่องมือเครื่องใช้ใน
ครัวเรือนประกอบด้วย เครื่องมือเครื่องใช้ในบ้าน
เครื่องมือทอผ้าแบบกี่เอว และการสร้างและ
ตกแต่งที่พักอาศัย ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์
การวิจัยที่มุ่งศึกษาเทคโนโลยีท้องถิ่นบ้านทิพuye

เทคโนโลยีท้องถิ่นเครื่องมือเครื่องใช้เหล่านี้
ชาวบ้านทิพuyeส่วนใหญ่มีเชื้อสายกะเหรี่ยงมี
วิถีชีวิตดั้งเดิมที่เรียบง่าย พอเพียง ใช้ชีวิตอยู่กับ
ป่าเขา ได้นำทรัพยากรที่มีอยู่มากในท้องถิ่นมา
ได้แก่ ไม้ไผ่ หวาย ไม้เนื้อแข็ง มาทำเป็นเครื่องมือ-
เครื่องใช้โดยมีวิธีการทำด้วยการใช้เทคโนโลยี
อย่างง่าย ใช้ประโยชน์ได้อย่างหลากหลายเพื่อเป็น
สิ่งอำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิตที่ไม่
ซับซ้อน เครื่องมือเครื่องใช้ในการจับสัตว์มีไม่มาก
ใช้แค่เพียงการยิงชีพ เทคโนโลยีท้องถิ่นส่วนใหญ่
มักเป็นสิ่งที่ทำสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ
ปัจจุบันวิถีชีวิตได้เปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อย
ไปเป็นวิถีชีวิตแบบคนเมืองเทคโนโลยีท้องถิ่น
ดั้งเดิมบางส่วนสูญหาย สิ่งของที่ผลิตขึ้นใช้เองใน
ชีวิตประจำวันค่อยๆ ลดลง คนรุ่นใหม่ไม่สนใจที่
จะรักษาไว้ และผู้วิจัยได้ศึกษา รวบรวม และจัด
ทำฐานข้อมูลเทคโนโลยีท้องถิ่นบ้านทิพuyeตาม
วัตถุประสงค์การวิจัยที่ตั้งไว้

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณสำนักงานคณะกรรมการการ
อุดมศึกษาที่ได้สนับสนุนงบประมาณในการทำวิจัย
เรื่องนี้

เอกสารอ้างอิง

- กะเหรี่ยง : วิถีชีวิต ของใช้ในชีวิตประจำวัน. (ม.ป.ป.). เข้าถึงวันที่ 25 ตุลาคม 2557. จาก <http://www.hilltribe.org/thai/karen/karenuse.php>
- กะเหรี่ยง : วิถีชีวิต อาชีพ. (ม.ป.ป.). เข้าถึงวันที่ 25 ตุลาคม 2557. จาก <http://karen.hilltribe.org/thai/karen-vocation.php>
- กุลศิริ ศิริวัฒน์ และคนอื่นๆ. (2547). รายงานการวิจัยเรื่อง “ไผ่ศึกษา” ในจังหวัดกาญจนบุรี. กาญจนบุรี : มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี.
- สนธยา พลศรี. (2549). เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการดำรงชีวิตในท้องถิ่น. สงขลา : คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา.
- สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม. สถาบันพัฒนาการมีส่วนร่วมและบุคลากรทางวัฒนธรรม. (2556). วิถีชีวิตชาติพันธุ์กะเหรี่ยง. เข้าถึงวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2557. จาก www.youtube.com/watch?v=2c-kmQa-jo
- สุนิสา แดงอำ. (2555). การประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ : กรณีศึกษาชาวไทยกะเหรี่ยงตำบลตะนาวศรี อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี. วิทยานิพนธ์ วท.ม. สาขาการจัดการทรัพยากรป่าไม้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- โสพิศ แต้มสีคราม. (10 ธันวาคม 2556). ผู้ใหญ่บ้าน. บ้านทิพuye. สัมภาษณ์.
- อัมพา คำวงษา. (2550). ไผ่เศรษฐกิจ. กรุงเทพฯ : นาคา อินเตอร์มีเดีย.

ร่างกฎหมายเฉพาะคุ้มครองท้องถิ่นของชาวกะเหรี่ยง : กรณีศึกษาบ้านทิพูเย อำเภอลำปาง จังหวัดกาญจนบุรี

A Draft on the Specific Law for the Local Karen Hilltribes Protection : Case Study on Ban Tipuyeah Village Thongpabhum District, Kanchanaburi Province.

อ.เสาวภาภรณ์ บุญญฤทธิ์โร, ผศ.ดร. พงษ์ศักดิ์ รักษาเพชร, และ อ.สมชาย เจริญกิจ

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากฎหมาย กฎ ระเบียบข้อบังคับของสังคมชาวกะเหรี่ยง อันมีการพัฒนามาจากความเชื่อของชาวกะเหรี่ยง ตลอดจนแหล่งที่มาอื่นๆ เช่น วัฒนธรรม ประเพณี คำวินิจฉัยของผู้ที่ชาวบ้านให้ความนับถือยกย่องและปฏิบัติตาม (หากมี) ศึกษาปัญหาสังคมของชาวกะเหรี่ยงในปัจจุบันที่มาจากปัญหาสังคมในปัจจุบัน และหาแนวทางแก้ไขปัญหาสังคมที่เกิดขึ้น โดยเสนอเป็นกฎหมายระดับอนุบัญญัติ หรือกฎ

วิธีดำเนินการวิจัยใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้เครื่องมือการสังเกตโดยตรง การสัมภาษณ์ เจาะลึก และการวิจัยเชิงเอกสาร ผสมผสานกับกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research หรือ PAR)

ผลการวิจัยพบว่าชาวกะเหรี่ยงโปว์ที่หมู่ 3 ทิพูเยมีข้อบังคับเกี่ยวกับความประพฤติของชาวกะเหรี่ยงโปว์และมีบทลงโทษหากมีการฝ่าฝืนสำหรับใช้ในการปกครองภายในหมู่บ้าน มาจากความเชื่อเรื่องผี ที่ถือว่าเป็นจิตวิญญาณ (volkgeist) ของชาวกะเหรี่ยงโปว์ และมีการถือปฏิบัติติดต่อกันเรื่อยมาเป็นเวลานาน มีการยอมรับโดยทั่วไปว่า เป็นสิ่งที่ถูกต้อง (opinio juris) และจำเป็นจะต้องปฏิบัติเช่นนั้น (opinio necessitatis) จึงเป็นกฎหมาย และกฎหมายจารีตประเพณีในแนวความคิดของซาวินนี่ (Savigny) ผู้นำในสำนักความคิดในทางกฎหมายฝ่ายประวัติศาสตร์ (School of Historical Jurisprudence) และเป็นกฎหมายตามแนวคิดของสมัยศ เชื้อไทย นักกฎหมายไทย และเป็นกฎหมายที่มีชีวิตชีวา (Living law) ตามแนวคิดของยูจีน เออริค (Eugen Ehrlich) นักกฎหมายออสเตรีย

นอกจากนี้ยังมีความเชื่อบางประการที่มาจากความคิดวิเคราะห์ของชาวกะเหรี่ยงโปว์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การรักษาต้นไม้ การรักษาสัตว์ป่า การรักษาหนองน้ำ การรักษาลำธาร มาวิเคราะห์ตามแนวทางทฤษฎีกฎหมายสามชั้น ของปรีดี เภษมทรัพย์ จะพบว่ามี การถือปฏิบัติกันอย่างมนาน และถือว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง และจำเป็นจะต้องปฏิบัติเช่นนั้น มิฉะนั้น จะไม่มีทรัพยากรให้ใช้

จึงเป็นจารีตประเพณี และเป็นกฎหมาย แต่ไม่เป็นกฎหมายในแนวความคิดของชาววินนี (Savigny) สมยศ เชื้อไทย และยูจีน เออริค (Eugen Ehrlich) เพราะไม่ใช่ความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้าน และขาดการ บังคับอันเป็นกิจจะลักษณะเมื่อมีการฝ่าฝืนความเชื่อเหล่านี้

แม้ว่าชาวกะเหรี่ยงจะมีจุดแข็งในเรื่องการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ แต่เนื่องจากมีการอพยพย้าย ถิ่นของคนกลุ่มอื่นเข้ามาอยู่ปะปนในหมู่บ้าน มีการตัดต้นไม้เพื่อการเพาะปลูกเชิงพาณิชย์ การใช้สารเคมี เพื่อเพิ่มผลผลิตการเกษตร นอกจากนี้ ยังมีไฟป่าลามเข้ามาในหมู่บ้าน ส่งผลกระทบต่อลำธารที่คนใน หมู่บ้านใช้ กล่าวคือในช่วงฤดูแล้งมีปัญหาการขาดแคลนน้ำและคุณภาพน้ำ ส่วนในช่วงฤดูอื่นจะมีปัญหา คุณภาพน้ำอันเป็นปัญหาสังคมในปัจจุบันที่ชาวกะเหรี่ยงโปว์ในหมู่ 3 นี้ กำลังเผชิญอยู่ทุกปี

แนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว คือการจัดทำร่างข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลชะแล เรื่องการคุ้มครอง ดูแล และบำรุงรักษาลำธารในเขตตำบลชะแล พ.ศ. ... เป็นร่างกฎหมายเฉพาะ เพื่อคุ้มครองในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลชะแล รวมถึงคุ้มครองชาวกะเหรี่ยงในหมู่ 3 ทิวเขด้วย ทั้งนี้ ในส่วนเนื้อหาของร่างข้อบัญญัติฉบับดังกล่าวได้นำจุดแข็งของชาวกะเหรี่ยงมาบัญญัติไว้ เช่น การไม่ตัด ต้นไม้ริมลำธาร การไม่ทิ้งขยะทุกประเภทลงในลำธาร เป็นต้น อันเป็นจารีตประเพณีที่ระบอบกฎหมาย ของประเทศไทยได้นำมาบัญญัติไว้ในกฎหมาย รวมทั้งเป็นการปรับผลประโยชน์ของทุกฝ่ายตามทฤษฎี ว่าด้วยผลประโยชน์ (Doctrine of Interests) ของโรสโก ปาวด์ (Rosco Pound) ให้กลมกลืนได้ และ รวมทั้งการนำทฤษฎีป่าเปียกของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมาใช้เพื่อรักษาคุณภาพ น้ำในลำธารจากไฟป่า

คำสำคัญ : กฎหมาย กฎหมายเฉพาะ กฎหมายจารีตประเพณี จารีตประเพณี ชาวกะเหรี่ยง ลำธารสาย ย่อยๆ

Abstract

This research aimed to study laws, rules, and regulations of Pwo Karens' society, developed from their beliefs together with different sources, such as culture, festivals, verdicts of local scholars who were respects among villages, to study current social problems of Pwo Karens, and to find problem-solving solutions by regulating the By-law.

The tools for collecting data of this quantitative research consisted of direct observation, in-depth interviews, and documentary research, mixed with participatory action research (PAR).

The research results revealed that the Pwo Karens of Moo 3, Thipuye Village had rules in their village on their behavior with punishment in case of violation, stemming from their beliefs on ghosts regarded as spirits (volkgeist) among their folks, passed on from generation to generation, widely accepted as the right thing (opino juris), and necessary to follow as such (opino necessitates). This was regarded as a law and traditional law, based on Savigny's concept, the leader of School of Historical Jurisprudence, and also as a law, based on Somyot Chuathai's, a famous Thai lawyer, and as a Living Law, based on Eugene Ehrlich's, a famous Austrian lawyer.

Furthermore, there were some beliefs, arising from the analysis of the Pwo Karens on the conservation of natural resources, for example, the conservation of trees, wild lives, bamboos, and creeks. Analyzing these beliefs, based on Three-layer Theory of law of Predee Kasemsap and Savigny, it was found that they were passed on from generation to generation for a long time and were regarded as the right thing and a must to follow; otherwise, there would be no more natural resources left for consumption. It was therefore regarded as tradition and the law. However, it was not the law, based on Somyot Chuathai's concept and Eugen Ehrlich's concept as it did not concern the relationship of villagers and there was no formal enforcement if the law was violated.

As mentioned, the Pwo Karens had a strong point in the conservation of natural resources. Nevertheless, other groups moved to stay in the village and they cut trees for commercial plantation. They used chemicals to increase their agricultural products. Moreover, there were wild fires coming to the village, affecting the creeks that people used water for consumption. During the drought, there was a shortage of water and the water quality was not good enough. In other seasons, the Pwo Karens of Moo 3 had to face the water quality problem every year.

To solve these problems, Chalae Administration has regulated the By-law on protection, upkeep, and maintenance of creeks in the area of Tambon Chalae B.E It is a special law for protection in the area of Tambon Chalae, including the protection of Pwo Karens in Moo 3. As for the contents of this law, the strong points of Pwo Karens were included, for example, not cutting the trees along the creeks, and no garbage of any kind dumping into the creeks. This is the traditional law that the Thai law system

includes in the law as well as adjustment of benefits of all parties, based on the Doctrine of Interest of Rosco Pound. The theory of wet forests of His Majesty King Bhumipol has been applied for keeping the water quality in the creeks affected from the wild fires.

Keywords : Law, By-Law, Customary Law, Custom, Karen Hilltribes, Sub-order

1. บทนำ

ชาวกะเหรี่ยงโปว์หรือโผล่วเป็นชาวไทยภูเขาชาติพันธุ์หนึ่งที่อพยพมาตั้งรกรากในผืนป่าทุ่งใหญ่นเรศวร บริเวณหมู่ 3 ทิพuye ตำบลชะแล อำเภอลำปาง จังหวัดกาญจนบุรี เป็นเวลากว่า 100 ปี ก่อนได้รับการจัดตั้งประกาศเป็นหมู่บ้าน ทั้งนี้ โดยมีเรื่องบอกเล่ากันว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เคยเสด็จมาประพาสที่นี่ และได้โปรดฯ ยกเว้นให้ผู้ชายในหมู่บ้านไม่ต้องเข้ารับการเกณฑ์ทหาร เนื่องจากทรงเล็งเห็นว่า หมู่บ้านนี้อยู่ห่างไกล ติดชายแดน ดังนั้น ประชาชนในหมู่บ้านนี้ติดเข้ารับราชการเป็นทหาร จะไม่มีผู้ชายคอยปกป้องในเขตรุกราน หรือลอบเข้ามาของพม่า (คณะทำงานแผนชุมชนตำบล, 2557, หน้า 3)

มูลนิธิกระเจกเงา (www.hilltribe.org, 2546) กล่าวว่า “ชาวกะเหรี่ยงมีหลายเผ่าพันธุ์ในประเทศไทย ดั้งเดิมมีการนับถือผี ต้นไม้ใหญ่ ภายหลังจึงหันมานับถือศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์”

ชาวกะเหรี่ยงในหมู่บ้านนี้มีความเชื่อเช่นเดียวกับชาวกะเหรี่ยงโปว์ที่อาศัยในพื้นที่อื่น กล่าวคือ นับถือพระพุทธรูปศาสนา ผี และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ เช่น ต้นไม้ใหญ่ และมีประเพณีเกี่ยวข้องกับความเชื่อ ได้แก่ พิธีกรรมองเดร เป็นการเลี้ยงผีป่าที่สถิตในต้นไม้

ใหญ่ของแต่ละครอบครัว ในปัจจุบันประเพณีดังกล่าวยกเลิกไปเนื่องจากไม่สะดวกต่อการทำพิธี

นอกจากประเพณีนับถือผีแล้ว ยังมีประเพณีถวายอาหารทุกวันพระที่ศาลพ่อปู่ที่ต้นโพธิ์หน้าวัดทิพuye เพื่อให้คุ้มครอง และมีประเพณีไหว้เจ้าที่ไร่ที่นา ด้วยผลไม้ 7 อย่าง เพื่อขอบคุณที่ให้พืชผลสมบูรณ์ ที่ยังคงถือปฏิบัติติดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

สำหรับการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ชาวกะเหรี่ยงโปว์มีประเพณีความเชื่อและปฏิบัติติดต่อกันเรื่อยมา เช่น การไม่ตัดต้นไม้ริมลำธาร ไม่ทิ้งขยะลงในลำธาร การตัดต้นไม้ที่ล้มหรือตายแล้วเพื่อใช้ปลูกบ้าน การเก็บหน่อไม้จะเก็บจากส่วนที่สูงจากดินประมาณ 30-50 เซนติเมตรเท่านั้น ไม่ตีผึ้งแต่ใช้พิธีกรรมบางอย่างไล่ผึ้งออกจากรังล่าสัตว์ตัวใหญ่เพื่อกินเท่านั้นและจะต้องกินจนหมดจึงล่าใหม่ ไม่ตกปลาในฤดูวางไข่ ใช้การทำไร่หมุนเวียนเพื่อบำรุงรักษาดิน

สภาพภูมิประเทศและที่ตั้งและรอบชุมชนทิพuyeมีความอุดมสมบูรณ์ ทั้งด้านทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า มีลำธารไหลผ่านหมู่บ้านหลายสาย และมีน้ำซับหลายแห่ง

วัลย์ลิกา สรรเสริญชูโชติ (2545, หน้า 59) กล่าวว่า “ภายหลังจากการทำเหมืองแร่ตะกั่ว และ

สัมปทานป่าไม้ที่ครอบคลุมพื้นที่ป่าตะวันตกมีการอพยพย้ายถิ่นเข้ามาในหมู่บ้านทิพูเย และหมู่บ้านอื่นในขณะแล เช่น คนอิสาน และม้ง เข้ามาจับจองพื้นที่ถางป่าไม้เพื่อประกอบอาชีพทำการเพาะปลูกส่งผลกระทบต่อสภาพป่าและสิ่งแวดล้อม”

ในส่วนลำธารที่ไหลผ่านหมู่บ้านทิพูเย โดยเฉพาะลำธารทิพูเยได้รับผลกระทบ เกิดปัญหาน้ำในลำธารขุดแห้ง ในฤดูแล้ง เกิดเป็นปัญหาภายในชุมชนทิพูเยขึ้น และมีการแก้ไขปัญหาลำธารหน้าด้วยการสร้างฝายแม้วหรือฝายน้ำล้น ประกอบกับการเพาะปลูกในปัจจุบัน ผู้อพยพเข้ามานิยมใช้สารเคมีในการเพาะปลูก เช่น ยาฆ่าแมลง ยาฆ่าหญ้า และปุ๋ยเคมี เป็นต้น และตัดต้นไม้เพื่อใช้พื้นที่ในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม

นอกจากนี้ในช่วงฤดูแล้ง จะเกิดไฟป่าไหม้ขึ้นในเขตชุมชนบ้าง

2. แนวทางความคิดที่นำมาใช้ในการวิจัย

เพื่ออธิบายความจริงที่ค้นพบจากความเชื่อ ประเพณี ของชาวกะเหรี่ยง ตลอดจนคัดเลือกสิ่งที่ค้นพบดังกล่าวไปใช้ประโยชน์ต่อไป จำเป็นต้องศึกษา

2.1 ความหมายของคำว่า กฎหมายคืออะไร ด้วยการศึกษาทฤษฎีกฎหมายสามชั้นของศาสตราจารย์ ดร. ปรีดี เกษมทรัพย์ ศึกษาแนวคิดของซาวิญนี (Savigny) แห่งสำนักความคิดในทางประวัติศาสตร์ และศึกษาหาแนวคิดของยูจีน เออริค (Eugen Ehrlich) นักนิติศาสตร์ชาวออสเตรีย

2.2 แนวคิดในการบัญญัติเนื้อหาในกฎหมายระดับอนุบัญญัติ หรือกฎ ด้วยการศึกษานักกฎหมายและผู้นำความคิดของสำนักความคิดในทางกฎหมายฝ่ายสังคมวิทยา (Sociology School of Jurisprudence) ที่เห็นว่าเป็นหน้าที่ของกฎหมายที่จะต้องปรับผลประโยชน์ที่ขัดกันนั้นในสังคมเหล่านั้นให้มันลงรอยให้อยู่ด้วยกันได้ด้วยดี และแนวคิดของ ชาญชัย แสงวงศ์ดี ที่ว่าประเทศไทยใช้ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษรเป็นผลจากนำจารีตประเพณีที่มีอยู่แล้วมาบันทึกไว้ นอกจากนี้ ค้นหาจารีตประเพณีค้นหาความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยงโปว์ในการรักษาลำธาร และศึกษาทฤษฎีป่าเปียกของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เพื่อนำมาบัญญัติไว้ในข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลชะแล

3. วัตถุประสงค์งานวิจัย

3.1 เพื่อศึกษากฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับของสังคมชาวกะเหรี่ยง อันมีการพัฒนามาจากความเชื่อของชาวกะเหรี่ยง ตลอดจนแหล่งที่มาอื่นๆ เช่น วัฒนธรรม ประเพณี คำวินิจฉัยของผู้ที่ชาวบ้านให้ความนับถือยกย่องและปฏิบัติตาม (หากมี)

3.2 ศึกษาปัญหาสังคมของชาวกะเหรี่ยงในปัจจุบันที่มาจากปัญหาสังคมในปัจจุบัน

3.3 หาแนวทางแก้ไขปัญหาสังคมที่เกิดขึ้น โดยเสนอเป็นกฎหมายระดับอนุบัญญัติ หรือกฎ

4. วิธีการวิจัย

ใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่ประกอบด้วย

4.1 การสังเกตโดยตรง (direct observation)

4.2 การสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview)

4.3 การวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research)

ผสมผสานกับกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research หรือ PAR)

5. สรุปผลการวิจัย

มีการค้นพบดังต่อไปนี้

5.1 มีข้อบ่งชี้เกิดจากความเชื่อของชาวกะเหรี่ยงในเรื่องผีเกี่ยวกับความประพาศของชาวกะเหรี่ยง และมีการลงโทษผู้ฝ่าฝืนข้อบ่งชี้ฉบับนี้ ในปัจจุบันยังมีการปฏิบัติตามข้อบ่งชี้ฉบับนี้

5.2 ชาวกะเหรี่ยงมีภูมิปัญญาในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การรักษาลำธารด้วยการไม่ตัดต้นไม้ริมลำธารเพื่อคงปริมาณน้ำในลำธารให้มืออยู่ตลอดไป รวมทั้งไม่ทิ้งขยะลงในลำธารอันเป็นการไม่รักษาคุณภาพน้ำในลำธาร การรักษาดินด้วยการทำไร่หมุนเวียน การรักษาสัตว์ป่าด้วยการล่าเพื่อกิน เมื่อกินหมดแล้วล่าใหม่ เลือกตัวใหญ่ไม่จับปลาในฤดูวางไข่ การรักษาผิ้งด้วยการใช้พิธีกรรม การรักษาต้นไม้ด้วยการเลือกเฉพาะไม้ล้มหรือไม้ที่ตายแล้ว หากไม่พบจะตัดบางส่วนของต้นเท่านั้น ไม่ขุดรากถอนโคน และมีข้อห้ามไม่ให้ตัดต้นไม้ใหญ่ เช่น ต้นตะเคียน เพราะเป็น

ความเชื่อว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์อาศัยอยู่ การรักษาต้นไม้ด้วยการเลือกเก็บหน่อที่โผล่มาจากดินประมาณ 30-50 เซนติเมตร หากพบหน่อไม้ที่โผล่จากดินสูงกว่านี้จะไม่เก็บกิน เพราะไม่อร่อย เนื้อโพล่ง แต่รอให้โตเป็นต้นไม้ และไม่ขุดหัวใต้ดิน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านี้มาจากคำสั่งสอนของบรรพบุรุษ ความเชื่อในเรื่องผีบ้าง และการคิดวิเคราะห์เองมาจากความรู้สึกผิดชอบชั่วดีในตัวเองบ้าง ในปัจจุบันยังมีการปฏิบัติตามภูมิปัญญาท้องถิ่น

5.3 ปัญหาของชุมชนที่พบในปัจจุบันคือในฤดูแล้งประสบปัญหาน้ำในลำธารที่คนในชุมชนใช้กันแห้งขอด และอาจมีการบุกรุกพื้นที่ลำธารได้ และเกิดไฟป่าภายในหมู่บ้านอาจจะส่งผลกระทบต่อคุณภาพน้ำในลำธาร นอกจากนี้ การอพยพย้ายถิ่นจากคนกลุ่มอื่นเข้ามาอาศัยในหมู่บ้านเพื่อทำการเพาะปลูก ได้มีการตัดต้นไม้ใหญ่ และใช้สารเคมีเพื่อให้ได้ผลผลิตสูง ขายได้ง่าย มีการทิ้งบรรจุภัณฑ์สารเคมีลงไปยัง ทิ้งน้ำมีสารเคมีปนอยู่ลงไปยัง

จากการข้อค้นพบ 5.1 และ 5.2 จะสรุปจุดแข็งของคนกะเหรี่ยงในหมู่ 3 ทิพูนนี้ได้ว่า มีภูมิปัญญาในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ สำหรับอัตลักษณ์ของคนกะเหรี่ยงคือการเชื่อฟัง และปฏิบัติตามแนวทางที่ผีกำหนดอย่างเคร่งครัด และต่อเนื่อง รวมทั้งการปฏิบัติตามคำสั่งสอนของบรรพบุรุษ

6. การอภิปรายผล

6.1 ชาวกะเหรี่ยงโปว์มีกฎหมายของตนเองตามแนวคิดของสำนักกฎหมายประวัติศาสตร์ และแนวคิดรองศาสตราจารย์สมยศ เชื้อไทย เพราะมา

จากจารีตประเพณี และมีวิธีการบังคับอันมี
กิจจะลักษณะ เพื่อให้ทุกคนประพฤติตามจารีต-
ประเพณี จึงเป็นกฎหมายชาวบ้าน และเป็น
กฎหมายมีชีวิตชีวา (Living Law) ตามแนวคิดของ
ยูจีน เออริค (Eugen Ehrlich) เนื่องจากเป็น
กฎหมายที่มีอยู่ในความสัมพันธ์ระหว่างคนใน
สังคมจริงๆ และมีความสัมพันธ์ถูกผิด ด้วยการ
ลงโทษผู้ฝ่าฝืน

6.2 ภูมิปัญญาในการรักษาทรัพยากร
ธรรมชาติของชาวกะเหรี่ยง มีที่มาจากคำสั่งสอน
ของบรรพบุรุษ ความเชื่อ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดี
ของตนเอง ไม่มีการลงโทษผู้ฝ่าฝืน ถือว่าเป็น
กฎหมายวิเคราะหตามแนวทางทฤษฎีกฎหมาย
สามชั้น ของปรีดี เกษมทรัพย์ เนื่องจากชาวกะ
เหรี่ยงโปว์ได้ถือปฏิบัติกันอย่างนมนาน และถือว่าเป็น
สิ่งที่ถูกต้อง และจำเป็นจะต้องปฏิบัติเช่นนั้น
มิฉะนั้น จะไม่มีทรัพยากรให้ใช้ จะถือว่าเป็นจารีต
ประเพณี และเป็นกฎหมาย

6.3 แนวทางแก้ไขปัญห ปริมาณน้ำใน
ลำธารและป้องกันคุณภาพน้ำในลำธารไว้ล่วงหน้า
คือการออกข้อบัญญัติร่างข้อบัญญัติองค์การ
บริหารส่วนตำบลชะแล เรื่องการคุ้มครอง ดูแล
และบำรุงรักษาลำธารในเขตตำบลชะแล พ.ศ. ...
ส่วนเนื้อหาในร่างข้อบัญญัติได้นำจุดแข็งของ
ชาวกะเหรี่ยงโปว์ที่เป็นจารีตประเพณี และ

กฎหมาย ในหัวข้อ 5.1 และ 5.2 มาใช้ ผสมผสาน
กับทฤษฎีป่าเปียกของพระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมาบัญญัติ

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 เนื่องจากอัตรากำลังของเจ้าหน้าที่กรม
อุทยานป่าไม้และคุ้มครองสัตว์ป่า หรือกรมป่าไม้
ในปัจจุบันมีไม่เพียงพอที่จะรักษาป่าไม้ สัตว์ป่า
รวมทั้งของป่าอย่างอื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ
ตอบสนองต่อเหตุผลในการตราพระราชบัญญัติ
ป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 พระราชบัญญัติ
อุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 และพระราชบัญญัติ
สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 การเพิ่ม
อัตรากำลังเจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติหน้าที่คุ้มครอง
รักษาป่าไม้ สัตว์ป่า เป็นการสิ้นเปลืองงบประมาณ
แผ่นดินโดยไม่คุ้มค่าและคุ้มทุน ควรจะดำเนินการ
ให้ชาวกะเหรี่ยงมีส่วนร่วมในการรักษาทรัพยากร
ธรรมชาติ เช่น การจัดตั้งป่าชุมชน ให้ชาวกะเหรี่ยง
ช่วยบำรุงรักษาป่าด้วยการทำไร่หมุนเวียน

7.2 ร่างข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วน
ตำบลชะแล เรื่องการคุ้มครอง ดูแล และบำรุง
รักษาลำธารในเขตตำบลชะแล พ.ศ. ... ยังไม่ได้
กำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับการแบ่งปันทรัพยากร
น้ำ ซึ่งจะเป็นเรื่องที่ยากที่สุด และเป็นสหวิทยา
จึงควรที่จะมีการทำวิจัยในประเด็นนี้ต่อไป

ความหลากหลายของพืชผักพื้นบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอาหารบ้านทิพูเย ตำบลชะแล อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

สุพรรณณี โพธิ์แพงพุ่ม¹ Mrs. Suphanee Popangpoum

จักรกรฤกษ์ โพธิ์แพงพุ่ม² Mr. Jackkrit Popangpoum

อุมาวดี ศรีเกษตรสรากุล¹ Miss Umavadee Srikasetsarakul

กรดล ฐิตินิวัต³ Mr. Korndol Thitinivat

¹คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี² คณะครุศาสตร์

³คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี

E-mail : krusart@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาจำนวนชนิด ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ และแหล่งที่พบพืชผักพื้นบ้าน ศึกษาองค์ความรู้การใช้ประโยชน์จากพืชผักพื้นบ้าน และหาแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรพรรณพืชอย่างยั่งยืน การดำเนินการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่บ้านทิพูเย ตำบลชะแล อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี เก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการโดยการสำรวจภาคสนาม สัมภาษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น และศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยนำพืชผักพื้นบ้านมาจัดทำเป็นตำรับอาหารท้องถิ่น ผลการวิจัยพบพืชผักพื้นบ้าน จำแนกได้ 56 วงศ์ 90 สกุล 136 ชนิด และไม่สามารถจำแนกได้ 5 ชนิด ผักพื้นบ้านที่พบส่วนใหญ่เป็นพืชบก ประเภทไม้ล้มลุก แหล่งที่พบมากที่สุด ได้แก่ บริเวณบ้านและไร่ข้าว การใช้ประโยชน์จากพืชผักพื้นบ้านโดยภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถรับประทานได้เกือบทุกส่วน เช่น ดอก ผล ยอด ใบ ลำต้น ราก วัฒนธรรมข้าวตามวิถีดั้งเดิมของชาวกะเหรี่ยงบ้านทิพูเยคือ การทำไร่มุมนเวียนหมดไป คงเหลือการปลูกข้าวไร่ไว้บริโภคในครอบครัว และมีแนวโน้มลดลงเรื่อยๆ แต่มีการซื้อขายที่ดิน ในชุมชนเพื่อทำการเกษตรเชิงเดี่ยวของนายทุนเพิ่มขึ้น ทิศทางการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้ความหลากหลายของพืชอาหารลดลงทั้งจำนวน ชนิด และปริมาณ ก่อให้เกิดความไม่ยั่งยืนของระบบนิเวศ จึงควรกระตุ้นให้เกิดการอนุรักษ์ตามวิถีของภูมิปัญญาการทำมาหากิน (สื่อกาเวาะ) ของชาวกะเหรี่ยงโพลัว

คำสำคัญ : พืชผักพื้นบ้าน (Indigenous Vegetable) หมายถึง พืชหรือส่วนของพืชที่เกิดขึ้นเองในสภาพธรรมชาติ และมนุษย์สามารถนำมาบริโภคเป็นอาหาร

ความหลากหลายทางชีวภาพ (Biodiversity) หมายถึง การที่มีสิ่งมีชีวิตมากมายหลากหลายสายพันธุ์และหลายชนิดในบริเวณชุมชนบ้านทิพูเย

ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หมายถึง ความรู้ของชาวบ้านที่ถูกถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษในการใช้ประโยชน์จากพืชอาหารเป็นอาหารของคนในชุมชนบ้านทิพูเย

ตำรับอาหาร (Recipes) หมายถึง ขั้นตอนการประกอบอาหารจากพืชผักพื้นบ้านในท้องถิ่น ประกอบด้วย รายการเครื่องปรุง คำอธิบาย วิธีการปรุงของคนในชุมชนบ้านทิพูเย

Abstract

The research aimed to study categories, botanical natures and sources, body of knowledge on local vegetable and find the way to sustainable preservation. The participatory action research was conducted at Ban Thipue, Subdistrict ChaLae, Province Thong Phaphum district Kanchanaburi's through field survey, interview and local wisdom study in local recipe out of vegetable ingredients. The findings : 56 families, 90 genera, 136 species and 5 unidentified species were found, mostly as annual land plants grown in residential areas and rice farms. All parts of the plants were wisely cooked as food : blossom, fruit, bud, leaf, stem and root. The rotation cultivation was no longer done in the community, only rice farming for domestic consumption still in practice but gradually lessened. However, land trading in the community by capitalists was increased for the monopoly on agriculture, continuously lessening the diversity of edible plants in both category and quantity, causing unsustainable ecosystem. Preservation should be put in force to keep the wisdom of the Karen Phlo's livelihood (Lue Ka wo).

Keyword : Indigenous, Vegetable, Biodiversity, Local Wisdom, Recipes

บทนำ

การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยที่ผ่านมา มุ่งเน้นนโยบายการพัฒนาทางเศรษฐกิจและโครงสร้างพื้นฐานเป็นหลักจากการเปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้สังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงจากสังคมลักษณะ

พึ่งพาอาศัยอยู่ร่วมกันในสังคม กลายเป็นสังคมที่มีการใช้และพึ่งพาเทคโนโลยีในชีวิตประจำวันมากขึ้น อันส่งผลให้เกิดการทำลายความหลากหลายทางวัฒนธรรม รวมถึงภูมิปัญญาของชุมชนถูกละเลย ย่อมเท่ากับเป็นการทำลาย

ความหลากหลายทางชีวภาพให้ลดน้อยลง ในทางกลับกันการลดลงของความหลากหลายทางชีวภาพ จากการปลูกพืชพาณิชย์ ย่อมก่อให้เกิดความไม่มั่นคงต่อศักยภาพในการพึ่งพาตนเอง และวิถีชีวิตของชุมชน โดยวัลย์ลิกา สรรเสริญชูโชติ (2545, หน้า 93) พบว่า ทิศทางในการเปลี่ยนแปลงด้านการผลิตดังกล่าวมีแนวโน้มที่จะก่อให้เกิดความไม่ยั่งยืนของระบบนิเวศ และกระทบต่อความสามารถในการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของชุมชน เพราะชาวบ้านต้องพึ่งพาตลาดเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ

จังหวัดกาญจนบุรีมีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและประวัติศาสตร์ มีประชากรที่เป็นคนไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำแควใหญ่ และแควน้อยตอนบน ซึ่งเป็นเขตภูเขาและป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ บริเวณที่มีการตั้งหมู่บ้าน คือ ที่ราบหุบเขา ซึ่งมีแหล่งน้ำตามธรรมชาติอยู่ใกล้ๆ พื้นที่ดังกล่าวยังเป็นชุมชนกะเหรี่ยงที่สำคัญ เช่น ชุมชนกะเหรี่ยงในเขตอำเภอสังขละบุรี ในเขตอำเภอศรีสวัสดิ์ และในเขตอำเภอทองผาภูมิ ชุมชนกะเหรี่ยงบ้านทิพเย หมู่ที่ 3 ตำบลชะแล อำเภอทองผาภูมิ เป็นชุมชนดั้งเดิมของชาวกะเหรี่ยงโพลั่ว (โป หรือ Plow) ที่มีประวัติศาสตร์สืบทอดทางวัฒนธรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่องเป็นเวลากว่าร้อยปี มีวัฒนธรรมข้าวแบบกะเหรี่ยงโพลั่ว ต่อมาชุมชนได้สิทธิอยู่อาศัยและทำการเกษตรในพื้นที่เดิมโดยไม่ต้องย้ายออกจากพื้นที่เนื่องจากประกาศเขตอุทยานแห่งชาติเขื่อนเขาแหลม (เขื่อนวชิราลงกรณ์) ทับซ้อนที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของชาวบ้านเมื่อปี พ.ศ. 2534

พื้นที่ที่มีการสัมปทานป่าไม้ (พ.ศ. 2530) ครอบคลุมพื้นที่ป่าตะวันตกเป็นบริเวณกว้างรวมทั้งพื้นที่ชุมชนบ้านทิพเย การทำสัมปทานป่าไม้ทำให้สภาพป่าเสื่อมโทรม ความสมบูรณ์ของระบบนิเวศของชุมชนทิพเยลดลง จากเหตุผลดังกล่าว คณะผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญของความหลากหลายของพืชผักพื้นบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอาหาร โดยการศึกษาชนิดของผักพื้นบ้าน และองค์ความรู้การใช้ประโยชน์จากพืชผักพื้นบ้านของชุมชนกะเหรี่ยงบ้านทิพเย เพื่อช่วยให้ชุมชนเห็นคุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น และเกิดเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

ตรวจเอกสาร

บ้านทิพเยหมู่ที่ 3 ตำบลชะแล อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี เป็นชุมชนดั้งเดิมของชาวกะเหรี่ยงโปว์ที่มีประวัติศาสตร์และการสืบทอดทางวัฒนธรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่องเป็นเวลากว่าร้อยปี เป็นหมู่บ้านที่รัฐได้เข้าไปมีบทบาทในการพัฒนาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2521 จนถึงปัจจุบันเป็นหมู่บ้านหลักในการดำเนินงานพัฒนาของทางราชการในปัจจุบัน มีหน่วยงานพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาและเจ้าหน้าที่กรมประชาสัมพันธ์ประจำอยู่ในพื้นที่ ชุมชนเคยร่วมกันต่อสู้เรียกร้องจนได้สิทธิอยู่อาศัย และทำการเกษตรในพื้นที่เดิมโดยไม่ต้องย้ายออกจากพื้นที่ เนื่องจากทางราชการได้ประกาศเขตอุทยานแห่งชาติเขื่อนเขาแหลมทับที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของชาวบ้านเมื่อปี พ.ศ. 2534 และเป็นหมู่บ้านเน้นหนักการพัฒนาตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ หมู่บ้านทิพเย เพิ่งมีไฟฟ้าเมื่อปี

พ.ศ. 2541 และมีถนนลาดยางผ่านชุมชนในปี พ.ศ. 2542 วิธีการดำรงชีวิตของกะเหรี่ยงว่าการทำไร่หมุนเวียนของคนกะเหรี่ยงนั้น จะกระทำภายใต้รากฐานของปรัชญาแห่งการยังชีพด้วยความพอดี ซึ่งคนกะเหรี่ยงมีความภาคภูมิใจในการปลูกข้าวเลี้ยงชีพตน ดังจะเห็นได้จากคำสอนของคนกะเหรี่ยงว่า “อยากกินข้าวให้อร่อย ก็ต้องทำไร่ให้เก่ง อยู่บ้านขอเพียงมีข้าวพอกิน เก็บผักหญ้ามากมายรอบบ้าน เท่านั้นความสุขแล้ว ทุกข์ของคนกะเหรี่ยง คือการไม่มีข้าวกิน ดังนั้นถ้าอยากจะมีความสุข ก็ต้องปลูกข้าวให้เก่ง จะได้ไม่ต้องไปขอเขา” จากข้อความดังกล่าวจะเห็นได้ว่า นอกจาก “ข้าว” ที่มีความสำคัญโดยตรงต่อวิถีชีวิตการดำรงชีวิตของคนกะเหรี่ยงแล้วยังมี “ผักหญ้า” หรือพันธุ์พืชอาหารต่างๆ ที่คนกะเหรี่ยงจะปลูกไว้ หรือปล่อยให้เจริญเติบโตขึ้นเองตามธรรมชาติบริเวณรอบบ้าน เพื่อใช้บริโภคในครัวเรือน (วัลย์ลิกา. 2545)

พฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยงในหมู่บ้านไร่ป่า ตำบลห้วยเขย่ง อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า ชาวกะเหรี่ยงมีการใช้ประโยชน์จากพันธุ์พืช 181 ชนิด 152 สกุล 68 วงศ์ โดยจำแนกเป็นการใช้ประโยชน์เป็นพืชอาหาร 105 ชนิด 90 สกุล 50 วงศ์ เป็นพืชสมุนไพร 86 ชนิด 73 สกุล 38 วงศ์ และใช้ประโยชน์ในด้านอื่นๆ ได้แก่ เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ อาหารสัตว์ สีสผสมอาหาร งานพิธีกรรมและความเชื่อ รวม 29 ชนิด 28 สกุล 19 วงศ์ นอกจากนี้ยังพบว่า ชาวกะเหรี่ยงในหมู่บ้านไร่ป่าที่เป็นเพศหญิงจะมีความรู้ในการใช้ประโยชน์จากพืชมากกว่าในเพศชาย (บดินทร. 2553)

ที่ทำการศึกษาความหลากหลายของผักพื้นบ้านในภาคตะวันตกของประเทศไทย ซึ่งเป็นถิ่นอาศัยของคนหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น กะเหรี่ยง เขมร ไทยจีน ไทยโซ่ง ไทยพวน ไทยพื้นถิ่น ไทยยวน มอญ ลาวครั่ง ลาวใต้ และลาวเวียง พบว่า มีการใช้ประโยชน์จากพืชผักพื้นบ้านในวัตถุประสงค์ต่างๆ ดังนี้

1. พืชที่ให้แป้งหรือพลังงาน ได้แก่ ข้าว (*Oryza sativa* L.) เป็นพืชอาหารหลักของทุกกลุ่มชาติพันธุ์แต่มีความแตกต่างของชนิดพันธุ์เพื่อให้เหมาะสมต่อสภาพแวดล้อมที่เพาะปลูกหรือความนิยมบริโภคในแต่ละกลุ่มหรือชุมชน ข้าวโพด (*Zea mays* L.) กลอย (*Dioscorea hispida* Dennst.) นิยมบริโภคในกลุ่มของกะเหรี่ยงขมุและไทยโซ่ง มันกะทาด (*Dioscorea bulbifera* L.) เป็นพืชที่คนมอญมักนำมาแกงหรือทำขนมหวานมันมือเสือ (*Dioscorea esculenta* (Lour.) Burkill) และมันสาคุ (*Maranta arundinacea* L.)

2. พืชที่มีการนำมาบริโภคเป็นผักหรือประกอบเป็นอาหาร โดยรับประทานแบบสดเป็นผักจิ้มกับน้ำพริกลาบหรือรับประทานเป็นเครื่องเคียงกับขนมจีน เช่น ยอดและใบอ่อนของมะกอกป่า (*Spondias pinnata* (L.f.) Kurz) มีรสเปรี้ยวฝาดนิยมนำมารับประทาน กับลาบหรือน้ำพริกปลาร้า ผลอ่อนของชะเอมเถา (*Myriopterion extensum* (Wight & Arn.) K. Schum.) มีรสหวานมัน ทองกลาง (*Erythrina fusca* Lour.) ใบอ่อนมีรสมันนำมารับประทานกับเมี่ยง ผักปู้ย่า (*Caesalpinia mimosoides* Lam.) เป็นผักที่มีหนาม แต่รสชาติดีและมีกลิ่นหอมจึงมัก

นำมารับประทานกับลาบหรือน้ำพริกที่มีกลิ่นคาว ผักแพว (*Persicaria odorata* (Lour.) Soják) มีรสเผ็ดรับประทานคู่กับลาบ บางชนิดต้องนำมาปรุงให้สุกโดยการต้ม นึ่ง ลวก หรือย่างก่อนบริโภค เช่น ขจร (*Telosma cordata* (Burm.f.) Merr.) ผักปลั่ง (*Basella alba* L.) เพกา (*Oroxylum indicum* (L.) Kurz) ชะคราม (*Suaeda maritima* (L.) Dumort.) ยอดมันเทศ (*Ipomoea batatas* (L.) Lam.) ตะครี (*Albizia lebbek* (L.) Benth.) ผักฮาก (*Erythrolalum scandens* Blume) ผักอีหนู (*Adenia heterophylla* subsp. *Heterophylla* (Blume) Koord.) ผักหนาม (*Lasia spinosa* (L.) Thwaites) กูดงอดแงด (*Lygodium microphyllum* (Cav.) R. Br.) กูดตีนนกยูง (*Helminthostachys zeylanica* (L.) Hook.) และผักกูด (*Diplazium esculentum* (Retz.) Sw.) บางชนิดต้องนำมาดองก่อนบริโภค เช่น มะเดื่อ (*Ficus* spp.) หัวผักกาดขาว (*Raphanus raphanistrum* subsp. *Sativus* (L.) Domin) มักนำทั้งใบและหัวสะสมอาหารมาดองน้ำเกลือรับประทานได้ทุกส่วน กลุ่มน้ำ (*Crateva religiosa* G. Forst) และผักเสี้ยน (*Cleome gynandra* L.) ใช้ส่วนยอดและช่อดอกอ่อนมาดองกับน้ำซาวข้าวหรือน้ำเกลือรับประทานกับน้ำพริกต่างๆ และผักอีกหลายชนิดที่นำมาทำได้ทั้งต้ม แกง หรือผัด เช่น แดงเปรี้ยว (*Cucumis sativus* L.) คนกะเหรี่ยงนิยมนำผล แดงเปรี้ยวไปแกงข้าวคั่วไก่ใส่แดงเปรี้ยวหรือนำแกนกลางของผลไปปรุงเป็นน้ำพริกแดงเปรี้ยว คนมอญนิยมรับประทานอาหารที่มีรสเปรี้ยว จึงนำ มะตาด (*Dillenia indica* L.) ลูกสั้น (*Dillenia pentagyna* Roxb.) ส้านเล็ก (*Dillenia*

parviflora Griff.) ส้านใหญ่ (*Dillenia obovata* (Blume) Hoogland) หรือส้มป่อย (*Acacia concinna* (Willd.) DC.) มาแกงใส่กะปิ กุ้งแห้ง หรือกระดูกหมูรับประทานกับข้าวสวย ผักบางชนิดนอกจากบริโภคเพื่อเป็นอาหารแล้วยังมีสรรพคุณเป็นสมุนไพร ได้แก่ กระจाय (*Boesenbergia rotunda* (L.) Mansf.) กระจायพรวน (*Zingiber citriodorum* Theilade & Mood) กระจाय (*Zingiber zerumbet* (L.) Roscoe ex Sm.) ขมิ้น (*Curcuma longa* L.) ขมิ้นขาว (*Curcuma mangga* Valetton & Zijp) และข่า (*Alpinia galangal* (L.) Willd.) (ปาจารย์และคณะ. 2557)

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) พร้อมทั้งศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านอาหาร โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

1. เปิดประชาคมหมู่บ้านเพื่อแจ้งวัตถุประสงค์ของการวิจัยให้ชาวบ้านทิวเขาทราบ โดยผู้ประสานงาน และสำรวจอาณาบริเวณของหมู่บ้านโดยการสอบถามจากผู้รู้ให้ชี้เขตแดนของหมู่บ้าน
2. ศึกษาเอกสารและข้อมูลที่เกี่ยวข้อง รวบรวมและศึกษาเอกสารรวมถึงรายงานการวิจัย และผลงานตีพิมพ์ที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายของพืชอาหาร และภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอาหารของชาวกะเหรี่ยงโดยเฉพาะจังหวัดกาญจนบุรีและจังหวัดใกล้เคียง
3. สำรวจและเก็บตัวอย่างพืชอาหาร โดยสอบถามจากผู้นำหมู่บ้านโดยการใช้เทคนิค

Snow ball จนได้ผู้รู้ในท้องถิ่นที่แท้จริง จึงร่วมดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนาม ถ่ายภาพ และบันทึกข้อมูล รายละเอียดที่มีความสำคัญต่อการจำแนกชนิด การใช้ประโยชน์ วิธีการบริโภค แหล่งที่พบ เป็นต้น

4. ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลภาคสนามโดยการนำตัวอย่างพืชมาสอบถามผู้รู้ในชุมชนเพื่อยืนยันความถูกต้องของข้อมูล

5. ทดลองประกอบอาหารจากพืชผักพื้นบ้านที่ชาวกะเหรี่ยงบริโภค ร่วมกับผู้มีประสบการณ์ในการประกอบอาหารพื้นบ้านและเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนโดยสอบถามจากผู้รู้ และบันทึกเป็นตำรับอาหารท้องถิ่น

6. จัดทำคำบรรยายพืชแต่ละชนิด ตรวจสอบหาชื่อวิทยาศาสตร์ที่ถูกต้องโดยใช้เอกสารทางพฤกษศาสตร์ อนุกรมวิธาน และสรุปวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิจัย

จากการศึกษาความหลากหลายของพืชผักพื้นบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอาหารบ้านทิพเย อำเภอกองคาภุมิ จังหวัดกาญจนบุรี พบพืชจำนวน 56 วงศ์ 90 สกุล 136 ชนิดและไม่สามารถจำแนกได้ 5 ชนิด ได้แก่ สะเนีวา ห่วงเทอน่า นองกะห้วง เเชิงวะ โชะอัย ชนิดของพืชที่พบส่วนมากเป็นพืชบกและพืชล้มลุก

สภาพพื้นที่พบพืชผักพื้นบ้านกับความหลากหลาย แบ่งได้ 3 แบบ ดังนี้

1. บริเวณโดยรอบที่อยู่อาศัย มีการปลูกพืชผักพื้นบ้านที่เป็นพืชล้มลุกไว้รับประทานในครอบครัว เช่น เผือก แดงเปรี้ยว ขมิ้นชัน ขมิ้นขาว

ชิงแมงดา บุก พริกกะเหรี่ยง เร่ว บวบ ฟักทอง ผักไผ่ มะเขือพวง มะแว้งต้น มันนาก ห่วงเทอน่า ไม้ยืนต้นมีทั้งนำมาจากป่า เช่น เกาลัด ลิ่นจี เเงาะ มะไฟ ชะมวง กำจัด ลิ่นฟ้า เนียง สะตอ มะม่วง และนำมาจากภูมิภาคอื่น ประกอบด้วย สะตอ เกาลัด เเงาะ มะไฟ นอกจากนั้นพืชที่ขึ้นอยู่เองตามธรรมชาติ เช่น ผักเผ็ด ผักกาดนา (สะเบา) ผักปลั่ง ผักเสี้ยนผี ผักซีฝรั่ง เป็นต้น

2. บริเวณไร่ข้าว วัฒนธรรมข้าวเป็นวิถีชีวิตที่ชาวกะเหรี่ยงโพล่ว บ้านทิพเยพยายามรักษาไว้ให้มากที่สุด ถึงแม้ในปัจจุบันไม่สามารถทำไร่หมุนเวียนได้เหมือนในอดีต แต่สิ่งที่ยังคงอยู่คือก่อนหยุดข้าวจะมีการปลูกผักชนิดต่างๆ ลงในแปลงข้าวไว้ เพื่อเป็นอาหารในช่วงฤดูฝนถึงฤดูหนาว ได้แก่ ผักกาด บวบหอม บวบเหลี่ยม บวบงู เเชิงวะ เอเกลอ เผือก กระเจี๊ยบ ฟักทอง ถั่วฝักยาว ถั่วแปบ มันเสา มันนาก มันเทศ มันขี้หนู พริกกะเหรี่ยง พืชที่ปลูกพร้อมหยุดข้าว ได้แก่ แดงเปรี้ยว มะเขือเทศ นอกจากพืชผักพื้นบ้านแล้วยังนิยมหวานดอกดาวเรือง หงอนไก่ ไม้ที่แปลงข้าว

3. พื้นที่ธรรมชาติ เดิมบ้านทิพเยมีความอุดมสมบูรณ์ทั้งพืชอาหารและสัตว์ป่าอย่างมาก จนกระทั่งมีการให้อนุญาตทำสัมปทานป่าไม้ครอบคลุมพื้นที่บ้านทิพเย และสิ้นสุดสัมปทานในปี พ.ศ. 2535 เป็นเหตุให้ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ธรรมชาติลดลง มีการเกษตรเชิงเดี่ยวและใช้สารเคมีมากขึ้น พืชผักพื้นบ้านที่ยังพบบริเวณริมห้วย ได้แก่ บอน ผักหนาม ผักกูด คาวตอง ผักบุง สะเนีวา กุ่มน้ำ มะตาด บริเวณป่า ได้แก่ มะขามป้อม เกาลัด สมอ หน่อไม้ ผักหวานป่า เห็ดโคน เห็ดเผาะ หากแต่มีปริมาณลดลงทุกปี

องค์ความรู้การใช้ประโยชน์จากพืชผักพื้นบ้านที่บ้านทิพอุเยในกลุ่มชาวกะเหรี่ยง ยังคงวิถีวัฒนธรรมข้าวโดยปลูกข้าวไร่ไว้กินในครอบครัว ในแต่ละปีจะต้องกินกลอย 1 ครั้งเพื่อให้คงจํารสชาติของอาหารที่สามารถใช้แทนข้าวได้ สามารถใช้พืชหลากหลายชนิดปรุงอาหาร เช่น ใช้พืชที่มีรสเปรี้ยวแก่พืชคั้นในอาหาร โดยใส่ใบส้มสันดานในแกงดอกบอน ไหลบอน ทำแป้งจากรากต้นกระพังโหม (น้องทุอี) ผสมในขนมช่วยให้เหนียวนุ่ม เลือกพื้นที่ปลูกพืชได้เหมาะสม เช่น ปลูกพืชตระกูลหอม เอเกลอ เเชิงวะ บริเวณที่เคยมีต้นส้าน หรือต่อไม้ที่ถูกเผาเป็นเถ้าจะงอกงามดี

การศึกษาหาแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรพรรณพืชทำโดยร่วมกับชุมชนส่งเสริมครอบครัวที่ปลูกพืชเชิงเดี่ยวปลูกพืชพื้นบ้านแซมในไร่ข้าว เช่น ปลูกข้าวไร่ แดงเปรี้ยว แซมในสวนยางพารา ปาล์มที่ยังไม่โต ตามตัวอย่างผู้นำชุมชนส่งเสริมวิถีหาอยู่หากินตามภูมิปัญญาของกะเหรี่ยงโพล่ว (ลือกาเวาะ) โดยสาขาวิชาเทคโนโลยีพืชผักแบบบูรณาการร่วมกับโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ นำพืชที่เป็นส่วนประกอบสำคัญของอาหารกะเหรี่ยง เช่น พริกกะเหรี่ยง น้องกะห่อง เอเกลอ เเชิงวะ มาศึกษาวิจัยขยายพันธุ์เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนเพาะปลูกต่อไป

ตารางที่ 1 พืชผักพื้นบ้าน

ชื่อท้องถิ่น	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อวงศ์	วิธีการบริโภค
ก่อ	<i>Castanopsis wallichii</i> King ex Hook	FAGACEAE	เมล็ดแก่คั่วให้สุก กินเป็นอาหาร
กระตือ	<i>Zingiber zerumbet</i> (L.) Sm.	ZINGIBERACEAE	ดอกอ่อน หน่ออ่อน เหง้า ลวก ต้ม อย่างเป็นผักจิ้มน้ำพริก แกงเผ็ดป่า
กระตือลิง	<i>Boesenbergia parvula</i> (Wall.ex Baker) Kuntze	ZINGIBERACEAE	กินสดหรือต้มสุกจิ้มน้ำพริก
กลอย	<i>Dioscorea hispida</i> Dennst. var.	DIOSCOREACEAE	ต้องผ่านกระบวนการเตรียม หั่นเป็นชิ้นแช่น้ำ 3 วัน ทับน้ำ 1 คืน ตากแห้งก่อนทำเป็นขนมหวาน นำไปหุงปนกับข้าวเจ้า ทำขนมข้าวเหนียวกลอย แกงบวด
ตำว	<i>Arenga pinnata</i> (Wurmb) Merr	PALMAE	ผลอ่อนรับประทานเนื้อในทำเป็นอาหารหวาน
ขมิ้นชัน	<i>Curcuma longa</i> L.	ZINGIBERACEAE	หน่ออ่อน ดอกอ่อนต้มจิ้มน้ำพริก เหง้าแต่งกลิ่นแต่งสีในอาหารทั้งคาวและหวาน
ขิงแมงดา	<i>Zingiber kerrii</i> Craib	ZINGIBERACEAE	กินสด ต้มจิ้มน้ำพริก แกงเผ็ด
คาวตอง	<i>Houttuynia cordata</i> Thunb	SAURURACEAE	กินเป็นผัก กับน้ำพริก แกงเผ็ดต่างๆ
ชะมวง	<i>Garcinia cowa</i> Roxb. Ex. DC.	GUTTIFERAE	ใบอ่อน ผลอ่อนใส่แกงให้รสเปรี้ยว
ชุมเห็ดเทศ	<i>Senna alata</i> (L.) Roxb.	LEGUMINOSAE – CAESALPINIOIDEAE	กินสด ต้ม ลวก กินกับน้ำพริก

ตารางที่ 1 พืชผักพื้นบ้าน (ต่อ)

ชื่อท้องถิ่น	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อวงศ์	วิธีการบริโภค
ชุมเห็ดไทย	<i>Senna tora</i> (L.) Roxb.	LEGUMINOSAE - CAESALPINIOIDEAE	กินสด ต้ม ลวก กินกับน้ำพริก
แตงเปรี้ยว	<i>Cucumis Sativus</i> L.	CUCURBITACEAE	น้ำผลไม้ใส่ น้ำพริกช่วยให้อาหารรสเปรี้ยว เนื้อใช้แกงเผ็ด
เนียง	<i>Archidendron jiringa</i> (Jack) I.C. Nielsen	LEGUMINOSAE – MIMOSOIDEAE	กินดิบ ดอง ต้มสุก กินกับน้ำพริก แกง ทำขนม
ผักมันหมู	<i>Gnetum gnemon</i> Linn. var. <i>tenerum</i> Markgr.	GNETAEEAE	ใบอ่อนเป็นผักใส่แกงตะกั่ว โปะ ผัดไข่ ต้มจิ้ม น้ำพริก
ผักหวานป่า	<i>Champereia manillana</i> (Blume) Merr.	OPILIAEEAE	ยอดใบอ่อน ผลอ่อน ลวก ต้มจิ้ม น้ำพริก แกงส้ม แกงคั่ว ยำ ผัด
พริกพราน	<i>Zanthoxylum</i> sp.	RUTACEAE	ยอดอ่อนรับประทานเป็นผัก เปลือกผลใส่ พริกแกงให้หอม ผลสดดองรับประทาน
มะตาด	<i>Dillenia indica</i> L.	DILLENIAEEAE	ให้รสเปรี้ยวในอาหาร จำพวก แกงส้ม แกงคั่ว น้ำพริก
ระกำ	<i>Salacca wallichiana</i> C.	PALMAE	ผลแก่กินเป็นผลไม้ ใส่แกงให้รสเปรี้ยว
ลิ้นจี่ป่า	<i>Litchi chinensis</i> Sonn.	SAPINDACEAE	กินเป็นผลไม้ มีรสเปรี้ยวหวาน
เห็ดโคน	<i>Termitomyces robustus</i> (Beeli) Heim	AMANITACEAE	ต้ม แกง ผัด ยำ หรือใช้ร่วมกับอาหารอื่นๆ
เห็ดรวก	<i>Lentinus strigosus</i> (Schw.) Fr.	POLYPRACEAE	ต้ม ผัด แกง

ข้อเสนอแนะ

1. พื้นที่บ้านทิพอุยเป็นพื้นที่ลักษณะเฉพาะ มีลำห้วยไหลผ่านหมู่บ้าน 2 สาย และอยู่โดยรอบหมู่บ้าน 4 สาย บางช่วงเป็นน้ำมุดหายไป หากปล่อยให้พื้นที่ธรรมชาติถูกจับจองเพื่อทำการเกษตรเชิงพาณิชย์ มีการใช้ยาฆ่าแมลง ปุ๋ย เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ควรมีการอนุรักษ์พื้นที่ที่มีลักษณะเฉพาะเพื่อเป็นแหล่งศึกษาธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน มีผลทำให้ความหลากหลายของพืชอาหารพื้นบ้านที่เป็นแหล่งอาหารของชุมชนลดลงอย่างชัดเจน

2. การปลูกพืชพันธุ์ท้องถิ่นในไร่ข้าวและบริเวณบ้าน มีการนำพืชผักท้องถิ่นอื่นมาปลูก เช่น พริกพันธุ์ลูกผสม ถั่วฝักยาว กระเจี๊ยบ ตลอดจนมีการใช้สารเคมี เครื่องจักรทุ่นแรงอาจก่อให้เกิดปัญหาความหลากหลายทางชีวภาพของพันธุ์พืชลดลง และปนเปื้อนสารเคมี ควรหาแนวทางให้ชุมชนรักษาอัตลักษณ์ของวิถีเกษตรที่ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมข้าว ซึ่งไม่สามารถทดแทนได้ด้วยการซื้อขายในท้องตลาดทั่วไป

กิตติกรรมประกาศ

ผลงานวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากโครงการส่งเสริมการวิจัยในอุดมศึกษา และพัฒนามหาวิทยาลัยแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ขอขอบคุณ

สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ผู้ประสานงานเครือข่ายภาคตะวันตกที่ให้ข้อเสนอแนะและประสานงานการรับทุน นายชัชวาลย์ เกรียงแสนภู ที่ให้องค์ความรู้และข้อมูลในงานวิจัยอย่างดียิ่ง

เอกสารอ้างอิง

- กวีศิลป์ คำวงศ์. (2552). พฤษศาสตร์พื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยงบ้านใหม่สวรรค์ และบ้านห้วยปูลิง ตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ตรีทิพย์ สุขโข. (2551). การสำรวจพืชสมุนไพรที่ชาวกะเหรี่ยงใช้ ณ ตำบลบ้านจันทร์และแจ่มหลวง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- บดินทร สอนสุภาพ. (2553). พฤษศาสตร์พื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยง ในหมู่บ้านไร่ป่า ตำบลห้วยเขย่ง อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ปาจรรย์ อินทะชูป บดินทร สอนสุภาพ และวินัย สมประสงค์. (2557). ความหลากหลายของผักพื้นบ้าน ในภาคตะวันตกของประเทศไทย. วารสารแก่นเกษตร 42 (3) : 819-824.
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. (2534). องค์ความรู้นิเวศวิทยาของชุมชนเกษตรกรรมในเขตป่า ศึกษากรณี ชุมชนกะเหรี่ยงในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร. วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยามหาบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปิยวรรณ วินิจชัยนันท์. 2538. พฤษศาสตร์พื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยงในเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วัลย์ลีลา สรรเสริญชูโชติ. (2545). การศึกษาการเปลี่ยนแปลงในวิถีการผลิต และระบบความสัมพันธ์ทางสังคมในมิติหญิงชายของชุมชนกะเหรี่ยง : ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านทิพยู หมู่ที่ 3 ตำบลชะแล อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาพัฒนชุมชนมหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ความมั่นคงทางอาหารในมิติวัฒนธรรมบนความหลากหลายของทรัพยากร ท้องถิ่นบ้านทิพuye อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

Food Security Viewed from Cultural Dimension on Local Resource Diversity Ban Thi phu ye, Thongphaphum District, Kanchanaburi Province

¹จักษุมาลย์ วงษ์ท้าว (Jaksuman Wongtaw)

มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี e-mail : Jaksumalaya@gmail.com

²ภักธร ชาญฤทธิเสน (Phakatorn Chanrittisan)

มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี e-mail : palm_phakatorn@hotmail.com

³นพรัตน์ ไชยชนะ (Aching SUB LT. Nobparat Chaichana)

มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี e-mail : chimmanee2531@gmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง “ความมั่นคงทางอาหารในมิติวัฒนธรรมบนความหลากหลายของทรัพยากรท้องถิ่นบ้านทิพuye อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความมั่นคงทางอาหารในมิติวัฒนธรรมของชุมชนทิพuye ตำบลชะแล อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี 2) เพื่อศึกษาแบบแผนการดำรงรักษาฐานทรัพยากรท้องถิ่นของชุมชนทิพuye ที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหาร ผลการศึกษาพบว่าชาวกะเหรี่ยงบ้านทิพuyeมีความมั่นคงทางอาหาร เพราะมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านสามารถเข้าถึงอาหารได้ นอกจากนี้ชาวทิพuyeยังคงมีวิถีการผลิตที่เอื้อต่อการมีอาหารไว้บริโภคตลอดปี อีกทั้งชาวทิพuyeยังคงสืบทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชาวกะเหรี่ยงในการพิทักษ์รักษาอาหารไว้บริโภคได้ตลอดปี อย่างการถนอมอาหารในรูปแบบต่างๆ อีกทั้งประเพณีพิธีกรรม ความเชื่อ ก็มีความจำเป็นต้องใช้อาหารเข้ามาเป็นส่วนประกอบที่สำคัญ ทำให้ชาวทิพuyeจะต้องสงวนรักษาวัตถุดิบ อย่างสัตว์ป่าบางชนิดไว้สำหรับประกอบพิธีกรรมในแต่ละปี กล่าวได้ว่าวัฒนธรรมท้องถิ่นบ้านทิพuyeส่งผลให้เกิดความมั่นคงทางอาหารในระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตามคณะวิจัยพบว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมและกฎหมายต่างๆ ที่จำกัดสิทธิชุมชนเพื่อสงวนรักษาป่าและสัตว์ป่า เป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

คำสำคัญ : ความมั่นคงทางอาหาร ความหลากหลายของทรัพยากรท้องถิ่น กลุ่มชาติพันธุ์ ภูมิปัญญา
ทุนทางสังคม

Abstract

Studying the food security in the dimension of cultural on local resource diversity at Thi Phu Ye, Thongphaphum District, Kanchanaburi Province with two important purposes.

Firstly, to study the food security in the term of cultural at Thi Phu Ye, Chalae subdistrict, Thongphaphum District, Kanchanaburi Province. Secondly, to study the custom of local resource prevention in Thi Phu Ye which affected to the food security. The result of our research, in the area of Thi Phu Ye, Karens had abundant food security because, there are a plenty of natural resource at this place. The Karens who are the villagers could have approached the food easily. Moreover, Thi Phu Ye villagers had a good production line which encouraged a lot of foods for villagers' consumption all year. In addition, Thi Phu Ye villagers still carried on Karens' cultural and local wisdom forkeeping foods to consume all the year round such as food conservation etc. Furthermore, tradition, rituals, faith need the foods which are important composition. Therefore, Thi Phu Ye villagers had to reserve raw materials, for examples, some kind of wild animals for annual rituals. According to reasons mentioned above, local cultural of Thi Phu Ye affected to food security in a certain extent. However, in our point of view, the change of social, cultural and laws which have limited the community rights for preserving forests and wild animals are the most important reasons which have impacted food security undeniably.

Keywords : Food Security, Local Resource Diversity, Ethnic Group, Local Wisdom, Social Capital

บทนำ

วิกฤตการณ์ทางอาหารโลกได้กลายเป็นปัญหาสำคัญรูปแบบใหม่ที่หลายประเทศทั่วโลกกำลังเผชิญและหาวิธีการรับมือโดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศกำลังพัฒนาซึ่งมีแนวทางการพัฒนาที่มุ่งเน้นความเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลักและให้ความสำคัญกับทุน ทรัพยากรธรรมชาติมากมาย

ถูกนำมาใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตแบบสมัยใหม่ เป็นผลให้ทรัพยากรเหล่านั้นร่อยหรอ กระทบอย่างเป็นวงจรต่อความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศ กลายเป็นปัญหา “ความมั่นคงทางอาหาร” ซึ่งเป็นประเด็นปัญหาระดับโลกยุคปัจจุบัน

ปิยนาด อิมตี (2547 : 12) ให้ความหมาย ความมั่นคงทางอาหารไว้ กล่าวคือ การกินดีอยู่ดี ของครอบครัว ชุมชนและสามารถพึ่งตนเอง ทางด้านอาหารได้ โดยจะต้องมีสิทธิและสามารถ เข้าถึงในทรัพยากรดิน น้ำ ป่าและอาหารธรรมชาติ ได้ง่ายและใช้ความรู้ ภูมิปัญญา ทักษะ ความ สามารถ เทคโนโลยีที่มีอยู่ในชุมชนมาจัดการกับ ทรัพยากรเหล่านั้นอย่างสอดคล้องเหมาะสมกับ วิถีชีวิต วัฒนธรรมชุมชน ระบบนิเวศ ที่ทำให้ ครอบครัวและชุมชนสามารถมีอาหารเพื่อการ บริโภคได้อย่างพอเพียงตลอดเวลาที่ต้องการ อาหารนั้นจะต้องสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ อย่างยั่งยืน (ปิยนาด อิมตี, 2547 : 12) ดังนั้น มิติด้านวัฒนธรรม เช่นแบบแผนการปฏิบัติ องค์ ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนทั้งประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ของชุมชนท้องถิ่นจึงมีความ สัมพันธ์กับความมั่นคงทางอาหารอย่างลึกซึ้ง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงพื้นที่ (Area-Based Research) โดยมีบ้านทิพเย ตำบล ชะแล อำเภอลำปาง จังหวัดกาญจนบุรี เป็น พื้นที่ศึกษา “ทิพเย” เป็นชุมชนตั้งอยู่บนที่ราบ บริเวณเทือกเขาพระฤๅษีป่อแร่ อยู่ในเขตอุทยาน แห่งชาติเขาแหลม ห่างจากอำเภอลำปาง ประมาณ 35 กิโลเมตร มีกลุ่มชาติพันธุ์ หลักเป็นชาวกะเหรี่ยงโป (โพลั่ว) วิถีชีวิตยังคง เป็นสังคมเกษตรกรรมหาพืชอาหารจาก แหล่งธรรมชาติ เช่น ริมห้วย ชายป่า เป็นต้น มาบริโภคนิยมยังใช้สมุนไพรในการรักษาโรค และดำรง ชีวิตเรียบง่าย รักสงบ รักอิสระ ลักษณะเด่นของ พื้นที่จึงเป็นที่ที่ชุมชนยังคงยึดอาชีพเกษตรกรรม ยังคงหาพืชอาหารท้องถิ่นมาบริโภคเป็นหลัก

ดำรงชีวิตจากการพึ่งพาอาศัยฐานทรัพยากร ท้องถิ่นด้วย ภูมิปัญญากะเหรี่ยง อีกทั้งยังคงดำรง วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรมความเชื่อดั้งเดิมไว้ อย่างเหนียวแน่น ดังนั้นการศึกษาประเด็นความ มั่นคงทางอาหารในพื้นที่นี้ จึงไม่สามารถละเลยมิติ วัฒนธรรมได้ ซึ่งคณะวิจัยได้ศึกษา วิเคราะห์ สังเคราะห์ เชื่อมโยงและร้อยเรียงประเด็นดังกล่าว ด้วยวิธีการศึกษาทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา โดยมีวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย คือ 1) เพื่อ ศึกษาความมั่นคงทางอาหารในมิติวัฒนธรรมของ ชุมชนทิพเย ตำบลชะแล อำเภอลำปางกาญจนบุรี 2) เพื่อศึกษาแบบแผนการดำรงรักษา ฐานทรัพยากรท้องถิ่นของชุมชนทิพเยที่ส่งผลต่อ ความมั่นคงทางอาหาร

วิธีดำเนินการวิจัย

คณะวิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยด้วยวิธีการ ทางมานุษยวิทยาและสังคมวิทยา เป็นงานวิจัยเชิง คุณภาพ ภายใต้การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน ตัวแทนกลุ่มผู้สูงอายุ ตัวแทนกลุ่ม แม่บ้าน ตัวแทนหัวหน้าครัวเรือน ตัวแทนกลุ่มเด็ก และเยาวชน ตัวแทนกลุ่มเกษตรกรพืชเศรษฐกิจ ในท้องถิ่นทั้งนี้ใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจงโดยกำหนด ตามเกณฑ์คุณลักษณะเฉพาะทางประชากรที่ใช้ ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล ใช้แบบ สัมภาษณ์เชิงลึก แผนที่เดินดิน ปฏิทินฤดูกาล และ Time line โดยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล จาก การรวบรวมข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย และสร้างเครื่องมือสำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูล

ภาคสนาม จากนั้นทำการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Information) ใช้กระบวนการถามแบบสุ่มและค้นหาผู้รู้ไปเรื่อยๆ (Snowball) ด้วยเครื่องมือที่สร้างขึ้น แล้วนำข้อมูลที่ได้มาจัดจำแนกประเภทของข้อมูล วิเคราะห์ เรียบเรียงและสรุปผลการศึกษา

ผลการศึกษา

บ้าน “ทิพูเย” เป็นภาษากะเหรี่ยง หมายถึง ลำห้วยเล็กๆ ที่มีต้นเข้ขึ้นอยู่ หมู่บ้านทิพูเยตั้งอยู่ หมู่ที่ 3 ต.ชะแล อ.ทองผาภูมิ จ.กาญจนบุรี หมู่บ้านทิพูเยเป็นหมู่บ้านที่เพิ่งมีการตั้งรกรากถาวรเมื่อประมาณ 54 ปีมาแล้ว โดยเริ่มต้นมีเพียง 4 หลังคาเรือนเท่านั้น ต่อมาได้มีการย้ายมาอยู่อาศัยและทำกินเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ จนถึงปัจจุบันจากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม คณะวิจัยสามารถสรุปผลการศึกษาโดยแบ่งออกเป็นประเด็นต่างๆ คือ แหล่งอาหารและการได้มาซึ่งอาหาร ปฏิบัติการทางวัฒนธรรมในการพิทักษ์อาหารของชุมชนทิพูเย ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อกับความมั่นคงทางอาหารและอำนาจรัฐกับความมั่นคงทางอาหาร ดังนี้

แหล่งอาหารและการได้มาซึ่งอาหาร

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งอาหารและการได้มาซึ่งอาหารพบว่าชาวบ้านสามารถนำอาหารมาบริโภคได้ไม่ยากนักจากแหล่งอาหารที่มีอยู่รอบๆ ตัว โดยสามารถจำแนกได้เป็นดังนี้

แหล่งอาหารที่ผลิตขึ้นเอง กะเหรี่ยงบ้านทิพูเยอยู่บนพื้นฐานของการทำการเกษตรกรรม

เป็นหลัก ทำมาหากินบนฐานทรัพยากรท้องถิ่น ดิน น้ำ ป่าไม้ ด้วยระบบภูมิปัญญาการทำไร่หมุนเวียน ชาวกะเหรี่ยงถูกเลี้ยงดูและฝึกฝนให้พึ่งตนเอง และช่วยเหลือกันจากการเรียนรู้ในวิถีปฏิบัติของครอบครัวและการทำไร่ข้าวตั้งแต่เล็ก ลูกจะเรียนรู้ตั้งแต่อยู่บนหลังแม่ ในไร่จะมีการปลูกกระท่อมเล็กๆ ไว้พักอาศัยชั่วคราวไว้สำหรับการพักผ่อนเหนื่อยจากการทำไร่ สำหรับแหล่งอาหารในยุคแรกๆ ของหมู่บ้านทิพูเยนั้น มีรูปแบบและวิธีการผลิตที่เรียบง่าย มีการทำไร่แบบดั้งเดิมปลูกข้าวพอกินและมีชีวิตที่สงบสุขอยู่กับป่า ดังคำกล่าวของอดีตกำนัน ชัชวาล เกรียงแสนภู ซึ่งปัจจุบันนอกจากจะทำไร่แล้ว ยังเปิดร้านขายของชำ ซึ่งท่านเป็นกลุ่มแรกๆ ที่อพยพเข้ามาอยู่ที่หมู่บ้านนี้ ได้กล่าวว่า

“...เดิมทีนี้เป็นป่าเลยนะ การมาอยู่ที่นี่คนกะเหรี่ยงมีมีดอันเดียวก็สามารถสร้างบ้านได้เลยนะ หาอุปกรณ์จากป่า แต่สิ่งสำคัญ คือ เราปลูกข้าวเอง ปลูกไว้เพื่อกินเองในครัว...”

(ชัชวาล เกรียงแสนภู, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 8 มกราคม 2557)

การทำไร่ของชาวกะเหรี่ยงจะทำไร่หมุนเวียน การทำไร่ของคนกะเหรี่ยงจะทำเพียงเพื่อบริโภคในครอบครัวเท่านั้นจะไม่ทำเพื่อขายสาเหตุที่ไม่ทำเพื่อขายเพราะอาศัยแรงงานในครอบครัวในการถางพื้นที่เพื่อทำไร่ แต่ละครบครัวก็จะมีลักษณะใช้พื้นที่มากขึ้นอยู่กับจำนวนสมาชิกที่มีอยู่ โดยทั่วไปจะใช้ที่ดินไม่เกิน 10 ไร่ (วัลย์ลิกา สรรเสริญชูโชติ, 2545 : 73) พื้นที่

ใช้ทำไร่จะเป็นป่าไผ่หรือไร่ชาก หลังจากไร่ร้างไร่แล้วจะเผาไร่เพื่อเตรียมดินในการหยอดข้าวไร่ ในช่วงต้นฤดูฝน การปลูกพืชอาหารและพืชใช้สอยอื่นๆ ลงในไร่ข้าวด้วย เช่น ผัก พริก สมุนไพร ยาสูบ ถั่ว งา ข้าวโพด แตง พักทอง มันสำปะหลัง เป็นต้น ในวัฒนธรรมข้าวไร่ของคนกะเหรี่ยงแรงงานมีความสำคัญมาก ทั้งหญิงและชายทำงานร่วมกัน กล่าวได้ว่าระบบการผลิตในไร่ของชาวกะเหรี่ยงในหมู่บ้านทิพยู มีการทำไร่หมุนเวียนอันเป็นระบบการผลิตในแบบดั้งเดิมของชาวกะเหรี่ยงโดยทั่วไป นั่นเอง ในขณะที่เดียวกันแหล่งอาหารที่ชาวกะเหรี่ยงบ้านทิพยู สามารถผลิตขึ้นเองจากในไร่แล้ว ยังมีรูปแบบอื่นๆ ที่มีวิธีการเข้าถึงแหล่งอาหาร เช่น ที่บ้านหรือที่อยู่อาศัย ชาวกะเหรี่ยงจะนำพันธุ์จากธรรมชาติมาปลูกไว้บริเวณละแวกที่อยู่อาศัย ซึ่งอาหารประเภทนี้ส่วนใหญ่จะเป็นพืชสมุนไพรและพืชผักสวนครัวที่จำเป็นต้องใช้ในการประกอบอาหารในแต่ละมื้อ จำพวกพริก ขิง ข่า ตะไคร้ ใบมะกรูด ใบพลู ฯลฯ

แหล่งอาหารตามธรรมชาติ ชาวกะเหรี่ยงมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย รู้จักพึ่งพาธรรมชาติ รู้จักการใช้ประโยชน์จากพืชพรรณที่มีตามธรรมชาติ โดยได้รับการถ่ายทอดความรู้ สืบต่อกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าจะป็นวิธีการหาพืชมาเป็นอาหาร เป็นยารักษาโรค เป็นเครื่องรางหรือใช้ในพิธีกรรมต่างๆ แหล่งอาหารที่หามาได้ตามฤดูกาลที่เกิดขึ้นจากแหล่งธรรมชาติมักจะเป็นพืชที่ไม่มีโอกาสได้บริโภคบ่อยๆ ในประเด็นเกี่ยวกับแหล่งอาหารที่มีตามฤดูกาลนั้น ผลการวิจัยพบว่าแหล่งอาหารที่มีอยู่ตามธรรมชาติถือว่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ดูจะมั่นคงที่สุด เพราะเมื่อ

ป่าอุดมสมบูรณ์แน่นอนว่าอาหารก็ย่อมอุดมสมบูรณ์ด้วยเช่นเดียวกัน การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติหรือป่าไม้เพื่อเป็นแหล่งอาหารของชาวกะเหรี่ยงในชุมชนบ้านทิพยู คนในชุมชนมีการใช้ประโยชน์มาจากป่าหรือแหล่งธรรมชาติในการประกอบกิจกรรมต่างๆ เพื่อนำอาหารมาบริโภคในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การเก็บอาหาร การล่าสัตว์ เป็นต้น จากการสอบถามผู้อาวุโสในชุมชนได้ความว่า พื้นที่ป่าไม้ในชุมชนแห่งนี้และชุมชนใกล้เคียงเป็นแหล่งต้นน้ำสำคัญคือ ห้วยทิพยู ซึ่งไหลมาจากเขตทุ่งใหญ่นเรศวร ดังนั้นการใช้ประโยชน์จากป่าไม้เพื่อนำอาหารมาบริโภคจึงต้องอยู่ภายใต้ข้อตกลงระหว่างคนในชุมชนกับหน่วยงานภาครัฐ คือ ห้ามคนในชุมชนตัดไม้และทำไร่ในป่าอนุรักษ์ ส่วนข้อตกลงด้านการใช้ประโยชน์จากป่าระหว่างชาวบ้านด้วยตนเองพบว่า คนในชุมชนใช้เกณฑ์การแบ่งตามจารีตดั้งเดิมของชุมชนที่มีการสืบทอดต่อกันมา โดยการแบ่งพื้นที่ป่าไม้ออกเป็นป่าประเภทต่างๆ ตามลักษณะการใช้ประโยชน์ เช่น ป่าเพาะปลูก ป่าอนุรักษ์ ป่าใช้สอย โดยที่ทุกคนในชุมชนมีการรับรู้ร่วมกันเกี่ยวกับข้อตกลงและข้อห้ามในการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่า สำหรับทรัพยากรที่นำมาใช้หรือประเภทอาหารที่ได้จากธรรมชาติส่วนใหญ่จะเป็นพวกผัก ได้แก่ ลูกเนียง (สะโหนงซา) หน่อไม้ ผักกูด (ไก่คูด) หวาย (กีซัง, คาคี) กลอย (คลีที) บอน (คูที) ผักหวานป่า (เซ่งพุด) ฯลฯ

แหล่งอาหารจากรถขายกับข้าวและร้านของชำในหมู่บ้าน การซื้ออาหารบริโภคของชาวบ้านทิพยูนั้น นับวันจะเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ส่วนมากจะเป็นอาหารสดจำพวกเนื้อสัตว์และผัก

บางชนิด เช่น เนื้อหมู เนื้อไก่ ปลา แดงกว่า ถั่วฝักยาว กะหล่ำปลี ค่ะน้า ต้นหอม ผักชี เป็นต้น เนื่องจากในแหล่งธรรมชาติมีปริมาณลดน้อยลงกว่าในอดีตมากจนทำให้หายากขึ้นประกอบกับการคมนาคมสะดวกขึ้น จึงมีผู้นำพืชผักต่างๆ จากตัวเมืองหรือชุมชนข้างเคียงไปจำหน่ายเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะรถขายกับข้าวที่หมุนเวียนเข้ามาในหมู่บ้านวันละหลายๆ รอบ สินค้าก็จะรับมาจากหลายๆ แหล่ง แต่ที่เป็นที่นิยมจะเป็นสินค้าที่มาจากตัวอำเภอสังขละบุรีซึ่งนำเข้ามาจากประเทศเพื่อนบ้าน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะราคาสินค้าถูกกว่าของที่นำไปจากตัวอำเภอทองผาภูมิซึ่งมีแหล่งผลิตภายในประเทศ

ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้วิถีการได้มาซึ่งอาหารของชาวกะเหรี่ยงเปลี่ยนแปลงไปจากการหาอยู่หากินตามธรรมชาติ มาเป็นการซื้ออาหารจากร้านค้าและรถขายกับข้าวคือชาวกะเหรี่ยงมีวิถีการดำรงชีพที่เปลี่ยนแปลงไปจากการทำเกษตรกรรมเพื่อการบริโภค เช่น ทำไร่ข้าวและปลูกพืชผักไว้รับประทานในครอบครัวทั้งบริเวณไร่ข้าวและรอบๆ บ้าน ไปพร้อมๆ กับการหาอาหารตามธรรมชาติเป็นหลัก มาเป็นการทำเกษตรเชิงพาณิชย์ เช่น ทำไร่ข้าวโพด (สำหรับเลี้ยงสัตว์) ทำสวนยางพารา ทำสวนปาล์ม น้ำมัน ซึ่งขยายพื้นที่เป็นวงกว้างขึ้นเรื่อยๆ และชาวบ้านไม่สามารถจะบริโภคพืชที่ตนเองปลูกได้ อีกทั้งการทำเกษตรในรูปแบบดังกล่าวก็เป็นไปอย่างเข้มข้น ชาวบ้านต้องใช้เวลาดูแลเอาใจใส่จนทำให้ไม่มีเวลาไปหาอาหารจากแหล่งอาหารตามธรรมชาติดังเช่นอดีต นอกจากนี้ยังพบว่าชาวบ้านทิพเยเริ่มมีอาชีพรับจ้างทั่วไปมากขึ้น

จะเห็นว่าการได้มาซึ่งอาหารของชาวบ้านทิพเยนั้น ได้มาจากหลายแหล่งด้วยกันทั้งจากการผลิต จากแหล่งธรรมชาติ และการซื้อจากรถขายกับข้าว เมื่อได้อาหารมาบริโภคแล้วถ้าวัตถุดิบเหลือก็ต้องมีวิธีการพิทักษ์หรือการถนอมอาหารซึ่งจะทำให้เก็บรักษาอาหารประเภทนั้นมีไว้รับประทานได้นานๆ การเก็บรักษาอาหารหรือรูปแบบการรักษาอาหารของชาวกะเหรี่ยงบ้านทิพเยนั้น ส่วนใหญ่ใช้วิธีแบบภูมิปัญญาที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น

ปฏิบัติการทางวัฒนธรรมในการพิทักษ์อาหารของชุมชนทิพเย

การพิทักษ์อาหาร ในที่นี้จะกล่าวถึงการเก็บรักษาอาหารไว้บริโภคเป็นเวลานาน ชาวบ้านสามารถมีอาหารไว้รับประทานตลอดทั้งปีหรือมากกว่านั้น นั่นก็คือ “การถนอมอาหาร” ซึ่งมักจะเกี่ยวข้องกับการยับยั้งการเติบโตของแบคทีเรีย เชื้อราและจุลินทรีย์อื่นๆ และการหน่วงปฏิกิริยาระหว่างไขมันกับออกซิเจนในอากาศ ซึ่งเป็นสาเหตุของการเน่าเสีย (rancidity) ของอาหาร การถนอมอาหารนี้อาจรวมถึงการรักษาอายุตามธรรมชาติและสีสันทนของอาหารซึ่งเกิดจากการปรุงอาหารสำหรับวิธีการพิทักษ์อาหารของชาวกะเหรี่ยงผู้วิจัยได้ ผลสรุปดังนี้

การตาก กะเหรี่ยงบ้านทิพเย มีการใช้วิธีการถนอมอาหารด้วยการตากแห้งทุกครั้งเร็ว เช่น การนำเนื้อสัตว์มาหมักและตากแห้งเพื่อเก็บไว้รับประทาน ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของนางมาลี โชคสุริวงศ์

“...ที่นี่มีการตากเนื้อ ปัจจุบันก็มีหมูที่ซื้อจากรถที่มาจากชายจากสังขละบุรี วิธีการทำก็ทำเหมือนที่เขาทำกัน ก็เอาเนื้อมาหั่นเป็นชิ้นเล็กๆ บางๆ กะสัดส่วนเองนะ แล้วใส่เกลือผสมลงไปหมักไว้ประมาณ 2-3 ชั่วโมงแล้วนำมาตากบนหลังคา เพราะแมวจะปีนขึ้นไปกิน แต่ต้องดูแลด้วยนะ ถ้าแดดแรงก็จะดีมาก...”

(มาลี โชคสุริวงค์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม 2557)

จะเห็นว่าชาวกะเหรี่ยงใช้รูปแบบวิธีการตากแห้ง ในการเก็บรักษาอาหารประเภทเนื้อสัตว์ และใช้รูปแบบดังกล่าวในการตากพริกกะเหรี่ยง เพื่อจะได้ส่งขายหรือเก็บไว้บริโภคได้นาน สำหรับเนื้อสัตว์ที่เลือกใช้รูปแบบการถนอมอาหารโดยวิธีการตากนั้นมักได้มาจากการล่าในป่าหรือแม้กระทั่งซื้อจากรถที่มาจากชาย ซึ่งเป็นวิธีง่ายๆ และมีการสืบทอดนับแต่อดีตถึงปัจจุบัน

การดอง วิธีการพิทักษ์โดยการดองอาหารของชาวกะเหรี่ยงบ้านทิพuye มีหลายประเภท เช่น หมูไม่ดอง ลูกเนียงดอง และสัตว์เล็กๆ เช่น กบ อึ่ง เป็นต้น

“...กบที่ได้จากเขาก็นำมาดองได้นะ เขาเรียกว่าดองเปรี้ยว แต่ 2-3 วันก็ต้องรีบออกมาทานนะ ไม่เช่นนั้นจะเสียหมด...”

(ทองดี พิมพ์พิลา, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2557)

ชาวกะเหรี่ยงมีหมูไม่ดองแทบทุกบ้าน ซึ่งเป็นวิธีการถนอมอาหารของชาวกะเหรี่ยงที่มี

รูปแบบการดอง สืบทอดจากบรรพบุรุษ สำหรับ หมูไม่ที่ในช่องฤดูฝนจะมีหมูไม่มาก ชาวกะเหรี่ยงจึงนำหมูไม่มาดองไว้บริโภค

การแช่เย็นหรือแช่แข็ง รูปแบบวิธีการรักษาอาหารในการรักษาไว้ให้อยู่ยาวนานสำหรับชาวกะเหรี่ยงอีกรูปแบบหนึ่ง คือ การเก็บไว้ในตู้เย็นหรือตู้แช่ เป็นรูปแบบการถนอมอาหารที่เพิ่งจะมีในยุคปัจจุบันแต่ก็มีในบางครอบครัวเท่านั้น เพราะตู้แช่หรือตู้เย็นจะมีราคาสูงชาวกะเหรี่ยงในหลายๆ ครอบครัวอาจจะมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการจะสามารถมีตู้เย็นในครอบครัวได้ แต่การแช่แข็งหรือแช่เย็นจะเป็นที่นิยมตามร้านค้าร้านขายของชำในหมู่บ้าน ซึ่งจะมีตู้แช่หรือตู้เย็นทุกร้าน เนื่องจากเป็นวิธีที่สะดวก เก็บอาหารสดเอาไว้ได้นานโดยยังคงรักษารสชาติและคุณค่าทางโภชนาการไว้ได้เป็นอย่างดี

“...ทุกวันนี้ของที่ซื้อ หรือของที่ได้อาจการหาจากไร่ ก็จะมีวิธีการเก็บอีกอย่าง คือ แช่ในตู้เย็น...”

(แตะ สายสังขละคีรี, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2556)

“...ร้านค้าหรือ ไม่มีตู้แช่ (ตู้เย็น) ก็ลำบากแน่ๆ ไหนจะแช่ของสด ไหนจะแช่ของที่ซื้อมาจากพวกน้ำ นม สะดวกนะ สับดาห์หนึ่งเก็บได้สบาย...”

(ชัชวาล เกรียงแสนภู, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 8 มกราคม 2557)

ปัจจุบันชุมชนแห่งนี้ได้รับอิทธิพลของกระแสการพัฒนาจากภายนอกพอสมควร จากการศึกษาพบว่า สภาพเศรษฐกิจและสังคม

เปลี่ยนไป ส่งผลให้การพิทักษ์รักษาอาหารให้สามารถมีกินหรือเก็บไว้กินได้นานๆ ก็มี การเปลี่ยนแปลงไปบ้างเล็กน้อย โดยเปลี่ยนจากการใช้เกลือ แดด และไฟ เป็นเครื่องมือสำคัญในการถนอมอาหารตามภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมา มาเป็นการใช้ตู้เย็นและตู้แช่ที่ต้องใช้ไฟฟ้า แต่ก็เฉพาะครอบครัวที่มีฐานะ หรือมีความจำเป็นอย่างร้านค้าเท่านั้น ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงใช้วิธีการถนอมอาหารแบบดั้งเดิม เพราะนอกจากจะเก็บรักษาอาหารไว้ได้นานแล้ว ยังได้อาหารที่มีรสชาติแตกต่างไปจากการกินในทันที ได้รสชาติที่อร่อยไปอีกแบบจนหลาย ๆ คนหลงรักอาหารถนอมมากกว่าอาหารสดเสียด้วยซ้ำ อย่างเช่น หมูเปรี้ยว (หมูหมักผสมกับหน่อไม้) ถือเป็นอาหารยอดนิยมของชาวทิพูเยทีเดียว

นอกจากนี้ปัจจัยทางวัฒนธรรมประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อก็เป็นประเด็นที่น่าสนใจ เพราะชุมชนทิพูเยเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงที่ยังคงรักษาอัตลักษณ์ด้านนี้ไว้อย่างเหนียวแน่นในระดับหนึ่ง ผลการศึกษาพบว่าวัฒนธรรมประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อดั้งเดิมของชาวกะเหรี่ยงทิพูเย นั้นมีความสัมพันธ์กับความมั่นคงทางอาหารของท้องถิ่นอย่างมีนัยสำคัญ

ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อกับความมั่นคงทางอาหาร

ระบบความเชื่อของกะเหรี่ยงที่ส่งผ่านมาในรูปแบบของประเพณี พิธีกรรมนั้น มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ

ชาวบ้านทิพูเยมีความเชื่อในการนับถือพุทธศาสนา นิกายเถรวาทเช่นเดียวกับคนไทยส่วนใหญ่ควบคู่ไปกับการนับถือผี ดังนั้นนอกจากจะต้องมีการประกอบพิธีตามประเพณีการนับถือผีบรรพบุรุษแล้ว ยังต้องมีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาตามประเพณีของพุทธศาสนิกชนอีกด้วย

พิธีกรรมของชาวกระเหรี่ยงได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตตามรูปแบบของความเชื่อที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา และในการประกอบพิธีกรรมจะต้องมีขั้นตอนและรายละเอียดต่างๆ รวมไปถึงจะต้องมีเครื่องมือและอุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม ซึ่งสิ่งหนึ่งที่ขาดไม่ได้ในการประกอบพิธีกรรมนั้นคือ “อาหาร” จากการศึกษาพิธีกรรมของชาวกระเหรี่ยงบ้านทิพูเยทั้งทางด้านศาสนา ความเชื่อ และวิถีชีวิตพบว่า พิธีกรรมที่มีการกำหนดอาหารเป็นเครื่องประกอบพิธีจะมีอยู่ 4 พิธีกรรม ได้แก่ พิธีขึ้นปีใหม่ (นีซอโค) พิธีมัดมือ (กีจือ) พิธีไหว้ผีบรรพบุรุษ และพิธีแต่งงาน ในที่นี้จะขอยกตัวอย่างพิธีกรรมไหว้ผีบรรพบุรุษ

พิธีไหว้ผีบรรพบุรุษ จากความเชื่อของชาวบ้านทิพูเยมีความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษประจำตระกูลซึ่งมีอำนาจศักดิ์สิทธิ์จะทำหน้าที่ปกป้องและคุ้มครองสมาชิกในตระกูลให้ดำเนินชีวิตอย่างสงบสุขและราบรื่น จึงต้องมีการประกอบพิธีเช่นไหว้ผีประจำตระกูลหรือผีบรรพบุรุษเป็นประจำทุกปี ซึ่งชาวทิพูเยมีความเชื่อว่าถ้าไม่ทำผีประจำตระกูลจะดลบันดาลให้เกิดเหตุเภทภัยแก่ตระกูล เช่น สมาชิกในตระกูลล้มป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุ อาการป่วยเรื้อรังรักษาไม่หาย เป็นต้น เหตุการณ์เช่นนี้ชาวทิพูเยจะถือว่าเป็นสัญญาณที่ผีบรรพบุรุษได้บันดาลให้เกิดขึ้นเพื่อเป็นการเตือน

ให้ทำพิธีเช่นไหว้ ซึ่งในขั้นตอนหนึ่งของการประกอบพิธีเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษประจำตระกูล จะต้องมีการนำเอาของที่ใช้ในการเช่นไหว้มาประกอบอาหารให้สมาชิกครอบครัวรับประทานร่วมกัน จากการศึกษาพิธีกรรมการไหว้ผีบรรพบุรุษของชาวทิพุยบ้านทิพุย พบว่ามีการแบ่งกลุ่มตามสิ่งของที่ใช้เช่นไหว้อีกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่เช่นไหว้ด้วยตัวอ่อน กลุ่มที่เช่นไหว้ด้วยปลา และกลุ่มที่เช่นไหว้ด้วยงา

การไหว้ผีบรรพบุรุษด้วยตัวอ่อน ในการประกอบพิธีกรรมจะเริ่มโดยการให้สตรีที่มีอาวุโสที่สุดในตระกูลเป็นผู้ทำพิธีบอกกล่าวกับผีบรรพบุรุษว่าจะเริ่มประกอบพิธีไหว้ผี จากนั้นสมาชิกในครอบครัวจะต้องออกไปหาจับตัวอ่อนมาเพื่อใช้ในการประกอบพิธี ในพิธีดั้งเดิมตัวอ่อนจะต้องจับเอาเองเท่านั้น แต่เมื่อมีการประกาศพื้นที่เขตป่าสงวนโดยขึ้นกับสำนักงานเขตทุ่งใหญ่แล้ว ทำให้การเข้าไปหาจับตัวอ่อนทำได้ยากมากขึ้นเพราะผิวดกกฎหมาย ปัจจุบันจึงสามารถหาซื้อเอาโดยที่ไม่ต้องจับเองก็ได้

จากนั้นจึงนำตัวอ่อนที่ได้มาทุบให้ตายแล้วนำไปเผาไฟทั้งตัว ขูดขนออกให้เหลือแต่หนังจากนั้นจึงนำไปต้มทั้งตัว เมื่อสุกแล้วจึงนำไปใส่ถาดไม้ไผ่ ผู้ทำพิธีของตระกูลจะนำตัวอ่อนและสมาชิกในตระกูลทำพิธีเช่นไหว้ผีที่ต้นไม้อายุในหมู่บ้าน ซึ่งชาวทิพุยจะได้มีการกำหนดต้นไม้อายุต้นใดต้นหนึ่งให้เป็นต้นไม้ประจำของแต่ละตระกูล ดังนั้นต้นไม้อายุทุกต้นในหมู่บ้านจึงมักจะถูกกำหนดให้เป็นต้นไม้ประจำของตระกูล และด้วยความเชื่อเรื่องผีที่ทรงอำนาจในการกำหนดความเป็นความตายของสมาชิกในหมู่บ้านได้ ต้นไม้อายุ

เหล่านี้จึงได้รับการดูแลเป็นอย่างดีจากคนในหมู่บ้าน สำหรับสาเหตุที่ใช้ตัวอ่อนในการประกอบพิธีเนื่องจากมีความเชื่อว่าตัวอ่อนสามารถสู้ผีได้

เมื่อประกอบพิธีเช่นไหว้ผีที่ต้นไม้อายุประจำตระกูลเสร็จแล้ว ก็นำตัวอ่อนกลับมาที่บ้านและนำมาประกอบอาหารให้กับสมาชิกของตระกูลทุกคนรับประทานร่วมกัน จากนั้นผู้ประกอบพิธีจะทำการผูกข้อมือให้แก่สมาชิกและกล่าวสวดมนต์ให้ผีบรรพบุรุษคุ้มครองสมาชิกทุกคน และกลุ่มตระกูลที่ประกอบพิธีเช่นผีด้วยตัวอ่อนจะมีข้อห้ามที่สำคัญในการปฏิบัติตนด้วย ได้แก่ ผู้เข้าร่วมพิธีทุกคนห้ามดื่มเหล้าทุกชนิดบนบ้าน ห้ามบุคคลภายนอกขึ้นบนบ้านในขณะที่ทำพิธีกรรม ผู้นำในการประกอบพิธีห้ามกินตัวอ่อนในเวลาอื่นนอกจากเวลาทำพิธีเด็ดขาด และสมาชิกในตระกูลห้ามกินตัวอ่อนบนบ้านตัวเอง (ชัชวาล เกรียงแสนภู, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 8 มกราคม 2557)

การไหว้ผีบรรพบุรุษด้วยปลา สำหรับการไหว้ผีบรรพบุรุษโดยใช้ปลาเป็นของเซ่นจะมีระยะเวลาในการประกอบพิธีกรรมเป็นระยะเวลา 3 วัน ต่างจากกลุ่มที่เช่นด้วยอ่อนที่เสร็จสิ้นพิธีกรรมในระยะเวลาวันเดียว

วันแรกของการประกอบพิธีสมาชิกในตระกูลทุกคนจะต้องห้ามดื่มเหล้าทุกชนิดอย่างเด็ดขาดทั้งในบ้านและนอกบ้าน การเข้านอนจะต้องมานอนรวมกันที่บ้านที่ใช้ประกอบพิธีกรรมก่อนนอนบิดาหรือมารดาจะทำพิธีเรียกขวัญของสมาชิกและใช้ทัพพีตักข้าวเคาะที่หัวบันไดบ้านไปพร้อมกัน

วันที่ 2 สมาชิกทุกคนจะต้องห้ามออกจากบ้าน และห้ามทำสิ่งของภายในบ้านแตกหัก

เด็ดขาด และห้ามสมาชิกเกิดบาดแผลที่ทำให้เลือดไหล ถ้าเกิดอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นพิธีจะถูกยกเลิกทันที ในตอนค่ำของวันที่สอง ผู้นำในการประกอบพิธีจะทำการเคาะหัวบันไดบ้านด้วยทัพพีตักข้าวเพื่อเรียกขวัญอีกครั้งเช่นเดียวกับคืนวันแรก

วันที่ 3 ผู้นำในการประกอบพิธีจะนำสมาชิกในตระกูลออกไปหาปลา โดยปลาที่จะนำมาใช้ประกอบพิธีกรรมจะต้องเป็นปลาที่มีเกล็ด มีสีขา และได้จากการตกเบ็ดเท่านั้น แต่ไม่จำกัดจำนวนมากน้อยหรือขนาดแต่อย่างใด และในระหว่างการไปหาปลาเพื่อมาเช่นผี ห้ามพูดหรือทักทายกับคนอื่นเด็ดขาด ไม่เช่นนั้นพิธีจะถือว่าต้องล้มเลิก และในระหว่างการตกปลาจะต้องระวังคนเบ็ดไม่ให้หักหรือเสียหายจากการตกปลาเด็ดขาด ไม่เช่นนั้นจะต้องล้มเลิกพิธีอีกเช่นกัน และในระหว่างการทำพิธีจะห้ามมิให้คนที่ไม่ได้เป็นสมาชิกในตระกูลขึ้นบ้านเด็ดขาดจะถือว่าพิธีล้มเหลว บางครอบครัวจึงต้องยกบันไดบ้านออกระหว่างการประกอบพิธี

เมื่อได้ปลามาแล้วจะเด็ดใบไม้มาห่อปลา และปิ้งไฟและหุงข้าว เมื่อสุกแล้วจึงนำปลาและข้าวมารับประทานร่วมกัน โดยสมาชิกทุกคนจะต้องนั่งล้อมวงรับประทานอาหารร่วมกันจนหมด เมื่อถึงเวลาค่ำหัวหน้าครอบครัวจะนำทัพพีตักข้าวมาเคาะหัวบันไดบ้านอีกครั้งเพื่อเรียกขวัญของสมาชิกทุกคนเป็นครั้งสุดท้ายจึงเสร็จสิ้นพิธีกรรม

การเช่นไหว้ผีด้วยปลานี้เริ่มเป็นที่นิยมขึ้นมาในภายหลัง เนื่องจากการหอนมาทำพิธีมีความยากลำบากมากขึ้นจากการที่มีการประกาศพื้นที่ป่าสงวน และเพิ่มจำนวนวันในการประกอบพิธีให้มากขึ้นเพราะเชื่อว่าปลามีอิทธิฤทธิ์ในการสู้กับ

ผีได้น้อยกว่าตัวอื่น (ชัชวาล เกรียงแสนภู, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 8 มกราคม 2557)

การไหว้ผีบรรพบุรุษด้วยงา ในพิธีการไหว้ผีบรรพบุรุษด้วยงานี้ จะใช้ระยะเวลา 3 วันเช่นเดียวกับการไหว้ด้วยปลา และสมาชิกทุกคนจะต้องนอนร่วมกันในบ้านที่ใช้ประกอบพิธีเช่นเดียวกันด้วย และในระหว่างการทำพิธีตั้งแต่เริ่มวันแรกจะมีการก่อไฟเอาไว้ในบ้านโดยห้ามไม่ให้ไฟดับ สมาชิกทุกคนจะต้องห้ามดื่มเหล้าทุกชนิด และห้ามพูดเรื่องที่เป็นอับมงคลโดยเด็ดขาด และห้ามนำสิ่งของที่อยู่ภายในบ้านออกนอกบ้าน และอาหารที่จัดทำขึ้นในระหว่างการประกอบพิธี สมาชิกทุกคนจะต้องร่วมรับประทานให้หมดไม่ให้เหลือ ขั้นตอนการประกอบพิธีจะคล้ายกับการเช่นไหว้ผีด้วยปลา จะแตกต่างที่พิธีนี้จะใช้ข้าวคลุกกับงาแทนการใช้ปลา และต้นไม้ที่ใช้เป็นต้นไม้ประจำตระกูลจะต้องเป็นต้นไม้ชนิดไม่มีแก่น เช่น กระจดงา กระจิน ยูคาลิปตัส เป็นต้น เมื่อไหว้เสร็จก็จะนำข้าวคลุกงากลับบ้านมาให้สมาชิกรับประทานร่วมกัน

ชาวทิพูเยที่ใช้งาในการเช่นไหว้บรรพบุรุษนั้น แต่เดิมก็ใช้อันหรือปลาไหว้มาก่อน แต่เนื่องด้วยการประกาศตั้งเขตป่าสงวนและแหล่งน้ำประจำหมู่บ้านลดลง แต่สมาชิกในหมู่บ้านมีปริมาณที่เพิ่มมากขึ้น ทำให้การหาปลามาใช้ในการประกอบพิธีกรรมก็ทำได้ยากขึ้นเช่นกัน จึงได้มีการเปลี่ยนมาใช้ข้าวคลุกงาในการประกอบพิธีกรรมแทน (ชัชวาล เกรียงแสนภู, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 8 มกราคม 2557)

จากการศึกษาพิธีกรรมอาหารหลักที่จะขาดไม่ได้ในการประกอบพิธีกรรมคือข้าว เพราะชาวทิพูเยมีความเชื่อว่าข้าวคือชีวิต (ชัชวาล

เกรียงแสนภู, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 8 มกราคม 2557) ดังนั้นข้าวจึงเป็นอาหารที่จะต้องนำมาร่วมในการประกอบพิธีกรรมด้วยทุกครั้ง นอกจากนี้ยังพบว่าในอดีตพิธีกรรมมีส่วนในการช่วยธำรงรักษาเอาไว้ซึ่งอาหารเหล่านั้น เนื่องจากพิธีกรรมเป็นสิ่งที่ชาวกะเหรี่ยงจะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามจารีตประเพณีดั้งเดิม แต่เมื่อบริบททางสังคมเปลี่ยนจากการเข้ามาของวัฒนธรรมจากภายนอกเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้วิถีชีวิตและจารีตประเพณีของชาวกะเหรี่ยงเปลี่ยนไป อาหารบางอย่างที่เคยใช้ในการประกอบพิธีกรรมเริ่มหายไป เช่น การใช้ตัวอันในการประกอบพิธีไหว้ผีบรรพบุรุษก็เริ่มเปลี่ยนมาใช้ปลากังبانแทน การเข้าป่าเพื่อล่าสัตว์ก็ลดน้อยลง รวมไปถึงพิธีสำหรับการเพาะปลูกก็มีการปรับเปลี่ยนจากที่ไม่สามารถเลือกพื้นที่สำหรับทำเกษตรได้

อำนาจรัฐกับความมั่นคงทางอาหาร

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมของชาวทิพูเยนั้นได้เริ่มต้นขึ้นจากการประกาศให้พื้นที่ของป่าทุ่งใหญ่นเรศวรเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าในปี พ.ศ. 2517 และการประกาศให้ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรเป็นมรดกทางธรรมชาติของโลกในปี พ.ศ. 2534 ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อทางเลือกพื้นที่ในการทำเกษตรกรรมโดยภาครัฐได้เข้ามาทำการจัดระเบียบพื้นที่ทำกินของชาวทิพูเยทำให้ชาวทิพูเยต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบของจารีตประเพณีเนื่องจากพื้นที่สำหรับเลือกทำไร่น้อยลงและถูกจำกัด พิธีกรรมที่ใช้สร้างความมั่นใจในการทำเกษตรกรรมกลายมาเป็นการสร้างปัญหาให้การการทำเกษตรกรรมแทน เนื่องจากการปฏิบัติตาม

จารีตประเพณีแต่เดิมาก็อาจจะขัดกับหลักกฎหมาย แต่ถ้าปฏิบัติตามหลักกฎหมายก็อาจจะทำให้ต้องขัดกับหลักจารีตประเพณีดั้งเดิม ดังนั้นพิธีในการเลือกพื้นที่เพาะปลูกที่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างเคร่งครัดในปัจจุบันก็มักจะถูกหละเลเยการปฏิบัติในบางข้อ ทำให้รูปแบบของพิธีกรรมเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไม่เคร่งครัดเหมือนในอดีต (อนันต์ ทองผาชะอ่อง สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 8 มกราคม 2557) เช่นเดียวกับการประกอบพิธีไหว้ผีบรรพบุรุษที่ต้องใช้สัตว์ป่าเป็นของเซ่นในการประกอบพิธีกรรม และเมื่อการเข้าไปจับสัตว์ป่าเพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องในการประกอบพิธีกรรมทำได้ยากขึ้นและเสี่ยงต่อการถูกดำเนินคดีตามกฎหมาย รูปแบบจารีตจึงเปลี่ยนไปจากที่เคยใช้ตัวอันเป็นเครื่องเซ่นไหว้ก็มีการปรับเปลี่ยนมาใช้ปลาหรือางซึ่งหาได้ง่ายกว่ามาเป็นเครื่องเซ่นไหว้แทน เพราะถ้าไม่สามารถเข้าป่าไปจับตัวอันได้ก็ต้องใช้วิธีการซื้อ ซึ่งตัวอันเป็นสัตว์ที่หายากจะต้องเข้าป่าไปหาและเสี่ยงต่อการถูกจับ ทำให้ตัวอันจะมีราคาค่อนข้างแพง บางครอบครัวจึงจำเป็นที่จะไม่ปฏิบัติอย่างเคร่งครัด แต่ปรับเปลี่ยนให้เกิดความสะดวกและเหมาะสมโดยการใช้ปลาที่สามารถหาจับได้จากลำธารขนาดเล็กในหมู่บ้านหรือาง ซึ่งมีราคาถูกกว่าแทน (ชัชวาล เกรียงแสนภู, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 8 มกราคม 2557)

เมื่อชาวทิพูเยเริ่มมีการปฏิสัมพันธ์กับชุมชนภายนอกการดำเนินชีวิตของชาวทิพูเยเริ่มเปลี่ยนไปโดยรับวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามามากขึ้น การถูกรอบงำโดยวัตถุจากภายนอกทำให้วิถีชีวิตและแนวคิดเริ่มเปลี่ยนไป จากแต่เดิมการเพาะปลูกผลผลิตทางการเกษตรจะเก็บเอาไว้บริโภค

ตลอดปี เมื่อความต้องการทางวัตถุดิบมากขึ้น การปลูกข้าวโพด ปลูกต้นยาง ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจ ได้รับความนิยมนำมากขึ้นเนื่องจากมีต้นทุนที่ต่ำกว่า และมีขั้นตอนในการปลูกที่น้อยกว่าข้าวไร่ และนำผลผลิตเหล่านี้ไปขายเพื่อแลกเป็นเงินมาและนำเงินไปซื้ออาหารจากพ่อค้าภายนอกแทนซึ่งเป็นวิธีที่สะดวกและรวดเร็วกว่า (วิทย์ ภาภูมิสมบูรณ์, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 8 มกราคม 2557)

บทสรุป

การศึกษาเรื่อง “ความมั่นคงทางอาหาร ในมิติวัฒนธรรมบนความหลากหลายของ ทรัพยากรท้องถิ่นบ้านทิพเย อำเภอลำดวน จังหวัดกาญจนบุรี” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความมั่นคงทางอาหารในมิติวัฒนธรรมของ ชุมชนทิพเย ตำบลชะแล อำเภอลำดวน จังหวัดกาญจนบุรี 2) เพื่อศึกษาแบบแผนการธำรง รักษาฐานทรัพยากรท้องถิ่นของชุมชนทิพเย ที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหารโดยได้มุ่ง นำเสนอถึงวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นว่ามี ผลต่อความมั่นคงทางอาหาร ไม่ว่าจะเป็น ภูมิปัญญาการได้มาซึ่งอาหาร การพิทักษ์อาหาร รักษาอาหาร และประเพณีพิธีกรรมความเชื่อ ที่เกี่ยวกับอาหาร ปัจจัยทางวัฒนธรรมดังกล่าว ล้วนมีผลให้เกิดความมั่นคงทางอาหารของ ชุมชนท้องถิ่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนท้องถิ่น กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงที่มีวิถีชีวิตอยู่กับพื้นป่า ธรรมชาติ

ผลการศึกษาสรุปโดยแบ่งประเด็นตาม วัตถุประสงค์ของงานวิจัยดังนี้

1) ความมั่นคงทางอาหารในมิติ วัฒนธรรมของชุมชนทิพเย ชาวกะเหรี่ยง บ้านทิพเยมีความมั่นคงทางอาหาร เพราะมีฐาน ทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ทั้งพืชพรรณ นานาชนิดและสัตว์ป่า ที่ชาวบ้านสามารถเข้าถึง อาหารได้อย่างพอเพียง ถึงแม้ในปัจจุบันจะทำได้ ยากกว่าในอดีต เพราะความอุดมสมบูรณ์ของป่า และสัตว์ป่าลดลง ทั้งยังมีปัจจัยในเรื่องของ กฎหมาย พ.ร.บ. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ที่ชาวบ้าน จะมีความผิดเมื่อเข้าไปหาของป่าล่าสัตว์ แต่ อย่างไรก็ตาม ก็ยังคงมีชาวบ้านส่วนหนึ่งเข้าไป หาอาหารตามธรรมชาติอยู่ดังเช่นอดีตป่าและ ธรรมชาติบริเวณรอบๆ ชุมชนจึงยังคงเป็น แหล่งอาหารที่สำคัญของชาวทิพเย นอกจากนี้ ชาวบ้านยังสามารถเข้าถึงอาหารได้จากร้านค้า ในชุมชนและรถขายกับข้าวที่รับสินค้าจากตลาด ในตัวเมืองหมุนเวียนเข้ามาอย่างไม่ขาดสาย

2) แบบแผนการธำรงรักษาฐานทรัพยากร ท้องถิ่นของชุมชนทิพเยที่ส่งผลต่อความมั่นคง ทางอาหาร ชาวทิพเยยังคงมีวิธีการผลิตที่เอื้อ ต่อการมีอาหารไว้บริโภคตลอดปี ไม่ว่าจะเป็น การปลูกข้าวไร่ไว้บริโภคเองในครอบครัว (ไม่ขาย) และมีการปลูกพืชผักไว้รอบๆ บ้านหลากหลาย ชนิด อีกทั้งชาวทิพเยยังคงสืบทอดวัฒนธรรม และภูมิปัญญาของชาวกะเหรี่ยงที่เป็นการรักษา ธรรมชาติให้สามารถมีแหล่งอาหารไว้บริโภค ตลอดปี และมีการพิทักษ์รักษาอาหารไว้บริโภคได้ นานๆ อย่างการถนอมอาหารในรูปแบบต่างๆ และ ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ บางอย่างก็มีความ จำเป็นต้องใช้อาหารเข้ามาเป็นส่วนประกอบ ที่สำคัญ ทำให้ชาวทิพเยจะต้องสงวนรักษาวัตถุดิบ

อย่างสัตว์ป่าบางชนิดไว้สำหรับประกอบพิธีกรรม
ในแต่ละปี กล่าวได้ว่าวัฒนธรรมท้องถิ่นบ้าน
ทิพเยส่งผลให้เกิดความมั่นคงทางอาหาร

อย่างไรก็ตามผลการศึกษาพบว่า พิธีกรรม
บางอย่างที่ต้องใช้สัตว์หายากจริงๆ เริ่มมีการปรับ
ประยุกต์เปลี่ยนเป็นใช้สัตว์ประเภทอื่นทดแทน
ซึ่งไม่แน่ว่าในอนาคต ที่สภาพสังคมและวัฒนธรรม
เปลี่ยนแปลงไป ความเข้มข้นของวัฒนธรรม

ท้องถิ่นอาจจะค่อยๆ ลดความสำคัญลง อาจจะ
ส่งผลให้ความมั่นคงทางอาหารของชุมชน
กะเหรี่ยงทิพเยค่อยๆ ลดลงไปทุกขณะ อีกทั้งยัง
พบข้อจำกัด ทางด้านกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิชุมชน
เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากป่าซึ่งเป็นเขตรักษา
พันธุ์สัตว์ป่าที่ชาวบ้านไม่สามารถเข้าถึงอาหาร
จากธรรมชาติได้เท่าที่เคยเป็นมาในอดีต

บรรณานุกรม

- ปิยนาด อิมดี. (2547). **ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนชนบท : ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านป่าคา หมู่ที่ 2 ตำบลบ่อสวก อำเภอเมือง จังหวัดน่าน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตสาขาวิชาการพัฒนาชุมชน ภาควิชาการพัฒนาระบบชุมชน คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. มณฑล คงแถวทอง. (2538). **กาญจนบุรีศึกษา : ชาวไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงในจังหวัดกาญจนบุรี**. ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมสถาบันราชภัฏกาญจนบุรี.
- สุรชัย รักษาชาติ. (2545). **ความมั่นคงทางอาหารในระดับครัวเรือนของคนชายขอบ : รูปแบบการบริโภคและแหล่งที่มาของอาหารของครัวเรือนภาคตะวันตกประเทศไทย**. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีการวางแผนสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ชัชวาลย์ เกรียงแสงมณี. อายุ 65 ปี. อดีตกำนันตำบลชะแล. บ้านเลขที่ 11 หมู่ที่ 3 ตำบลชะแล อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี, 8 มกราคม 2557
- แตง สายสังขละศิริ. ชาวบ้านทิพuye. บ้านเลขที่ 3 หมู่ที่ 3 ตำบลชะแล อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี, 9 ธันวาคม 2556
- ทองดี พิมพิลา. ชาวบ้านทิพuye. บ้านเลขที่ 13/9 หมู่ที่ 3 ตำบลชะแล อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี, 13 กุมภาพันธ์ 2557.
- พัชรินทร์ สังสุขุม. ชาวบ้านทิพuye. บ้านเลขที่ 4/4 หมู่ที่ 3 ตำบลชะแล อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี, 9 พฤษภาคม 2557.
- มาลี โชคสุริวงค์. ชาวบ้านทิพuye. บ้านเลขที่ 2 หมู่ที่ 3 ตำบลชะแล อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี, 9 พฤษภาคม 2557.
- วิไลย์ ผาภูมิสมบุญ. อายุ 40 ปี. ชาวบ้านทิพuye. บ้านเลขที่ 4/17 หมู่ที่ 3 ตำบลชะแล อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี, 8 มกราคม 2557
- อนันต์ ทองผาฉะช่อง. อายุ 49 ปี. พนักงาน POR เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร หน่วยย่อยอังกัสตาล. บ้านเลขที่ 23/2 หมู่ที่ 3 ตำบลชะแล อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี, 8 มกราคม 2557.

การสำรวจทุนชุมชนบ้านทิพูเย ตำบลชะแล อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี Community Capitals of Ban Thipuye, Chalae Subdistrict, Thongphaphum District, Kanchanaburi Province

บุษบา ทองอุปการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี
Busaba Thongoupragan. The Faculty of Humanities and Social Science.
Kanchanaburi Rajabhat University. E-mail : aj.busaba.Gmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษาศึกษาทุนชุมชนบ้านทิพูเย ตำบลชะแล อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทชุมชนและสำรวจทุนชุมชนบ้านทิพูเย ตำบลชะแล อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี การรวบรวมข้อมูลใช้การสำรวจภาคสนาม การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบลูกโซ่รวม 12 ราย วิเคราะห์ข้อมูลโดยตรวจสอบแบบสามเส้า และใช้หลักตรรกะวิเคราะห์เชื่อมโยง ผลการวิจัยพบว่า บ้านทิพูเยเป็นชุมชนเก่าแก่ คนในชุมชนส่วนใหญ่เป็นชาวกะเหรี่ยงโผล่วดั้งเดิมเป็นชุมชนปิดมีความสัมพันธ์กับภายนอกน้อย วิถีชีวิตชุมชนพึ่งพิงอยู่กับผืนป่าตะวันตก และมีผลต่อรากฐานความคิดความเชื่อและจารีตประเพณี ผลการศึกษาจำแนกทุนชุมชนเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ (1) ทุนธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และ (2) ทุนความรู้และภูมิปัญญา การปรับปรุงสาธารณูปโภคโครงสร้างพื้นฐานในปี พ.ศ. 2540 ทำให้กลไกการพัฒนาของรัฐเข้าสู่ชุมชนเต็มรูปแบบ มีผลต่อทุนความรู้และภูมิปัญญาดั้งเดิม ต่อยอดเกิดเป็นชุดความรู้ใหม่ของชุมชน

คำสำคัญ : ทุนชุมชน กะเหรี่ยงโผล่ว

Abstract

This research aimed to study the context and exploring community capitals in Ban Thipuye, Chalae Subdistrict, Thongphaphum District, Kanchanaburi Province. The study of context and community capitals was conducted by conducting in-depth interview with 12 key informants obtained by snowball technique. Transect walk and group discussion were also included. Data analysis was conducted by a triangulation technique, contents analysis and interpretation. Results from the study showed

that Ban Thipuye was an old Plow Karen community. In the past they had a few relationships to another community. Their ways of life relied on natural and environmental which affected to their fundamental beliefs and taboo. The research results founded the community capitals in 2 groups, natural and environmental capital and knowledge and local wisdom capital. After the improvements of infrastructure in 1987 B.E. The community development supported by state agency was fully set up which influenced to the local wisdom and finally leded them to initiating the new community wisdom.

Keyword : Community, Capital Plow

1. บทนำ

บ้านทิพูเย เป็นหมู่บ้านกะเหรี่ยงเก่าแก่ กลางหุบเขาในตำบลชะแล อำเภอลองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ที่ตั้งชุมชนอยู่ในเทือกเขา พระฤๅษีบ่อแร่ เขตอุทยานแห่งชาติเขาแหลม พื้นที่รอยต่อระหว่างทองผาภูมิกับสังขละบุรี ประชากรส่วนใหญ่เป็นคนไทยกะเหรี่ยงโพลั่ว (Plow) จากอดีตจนถึงปัจจุบันวิถีชีวิตของคนในชุมชนพึ่งพิงอยู่กับผืนป่าตะวันตกในตำบลชะแล และป่าทุ่งใหญ่นเรศวรที่ยังมีสภาพอุดมสมบูรณ์ ภายใต้อิทธิพลความหลากหลายทางชีวภาพของ ทรัพยากร ทั้งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ภูมิประเทศ วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นต่างๆ และเป็นต้นทุนสำคัญหลักของการก่อเกิด ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมเฉพาะถิ่นซึ่งมีรากฐาน มาจากความเชื่อ ศาสนา คติ จารีตประเพณี แบบแผนทางเศรษฐกิจต่างๆ ที่สั่งสอนปฏิบัติ สืบเนื่องกันมา ด้วยเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงมีความ สนใจศึกษาทุนชุมชนบ้านทิพูเย โดยเป้าหมาย

หลักของการวิจัยคือ สำรวจและสืบค้นทุนซึ่งชุมชน มีอยู่ ภายใต้วฒนธรรมที่ยึดโยงกันด้วยความ สัมพันธ์เชิงเครือญาติ อันเป็นต้นทุนสำคัญที่จะนำ ไปสู่การพัฒนาในแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน สอดคล้องกับวิถีชีวิตและภูมิสังคมของชุมชน

2. วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อศึกษาบริบทชุมชนบ้านทิพูเย ตำบลชะแล อำเภอลองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

2.2 เพื่อสำรวจทุนชุมชนบ้านทิพูเย ตำบล ชะแล อำเภอลองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

3. วิธีดำเนินการวิจัย

ใช้วิธีวิจัยเชิงสำรวจและวิจัยเชิงคุณภาพ เทคนิคการรวบรวมข้อมูลใช้การสำรวจภาคสนาม การสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม เลือกกลุ่ม ตัวอย่างแบบลูกโซ่ (Snowball) รวมทั้งสิ้น 12 ราย เครื่องมือที่ใช้คือ แผนที่เดินดิน แบบสัมภาษณ์

แผนที่ความคิด แบบบันทึกภาคสนาม และการเปิด
เวทีเพื่อคืนข้อมูลวิเคราะห์ข้อมูลโดยการ
ตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ด้วยวิธี
การใช้ข้อมูลจากแหล่งที่แตกต่าง เพื่อตรวจสอบ
ยืนยันผลซึ่งกันและกันประกอบการตรวจสอบกับ
ผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4. ผลการวิจัย

4.1 บริบทชุมชนบ้านทิพูเย ตำบลชะแล อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

“ทิพูเย” เป็นภาษากะเหรี่ยงหมายถึง
“ลำห้วยเล็กที่มีต้นเย” อยู่ห่างจากตัวอำเภอ
ทองผาภูมิประมาณ 36 กิโลเมตร ชุมชนตั้งอยู่
กลางหุบเขาเขาคุ่งวาล่อง (เขาไผ่ข้าวหลาม)
โอบล้อมทิศใต้ ทิศตะวันตก และทิศเหนือ
เขาคุ่งวากหรือ (เขาไผ่บง) และเขาคุ่งโปตาน่า
โอบล้อมทิศตะวันออก ที่ตั้งชุมชนอยู่ริมห้วยมีลำน้ำ
3 สายไหลผ่านคือ ลำห้วยทิพูเย ลำห้วยไร่ป่า
และลำห้วยจองกะ แต่เดิมตามริมน้ำมีต้นเยขึ้น
อยู่มากจึงเป็นที่มาของชื่อชุมชน การตั้งบ้านเรือน
แรกเริ่มเป็นกลุ่มเครือญาติเล็กๆ กระจายอยู่ตาม
ริมห้วย ดังคำบอกเล่าว่า “...บรรพบุรุษดั้งเดิมที่นี่
เป็นกะเหรี่ยงโผล่มาจากพม่า จากทองผาภูมิ
ภาษาพูดที่นี่เหมือนกับพม่า เมื่อก่อนมีแค่ 13 หลัง
มีบ้านจองแพ่ ลุงกิวซ่า ตาตงไป ส่วนใหญ่อยู่
คลิตี้ (ห้วยเสือ) แล้วก็ย้ายเข้ามา มาทำไร่ปลูก
ข้าวไร่ นามสกุลเพ็งมีกันไม่นานมานี้เอง อย่าง
“เกรียงแสนภู” พ่อของกำนันชัชวาลย์เป็นต้น
ตระกูล เดิมกำนันเองก็ไม่มีนามสกุล “ไทรสังขศิริ”
“ทองผาไขไล” สามนามสกุลนี้เขาพี่น้องกัน...”

ต้นเยเป็นพืชตระกูลหมาก ลักษณะคล้ายต้น
เต่าร้าง ลำต้นสูงทอดตรงมักขึ้นอยู่ตามริมห้วยในป่า

ในอดีตการสัญจรเข้าออกหมู่บ้านใช้ช้าง
และการเดินเท้าเท่านั้น ทางคมนาคมเส้นแรกเป็น
ถนนลูกรังสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2529 เพื่อใช้ลากซุง
และขนแร่จากเหมืองคลิตี้และเหมืองเคมโก้
เนื่องจากถนนบางช่วงโค้งหักศอกลาดชัน จึงใช้ได้
เฉพาะรถขับเคลื่อนสี่ล้อและในฤดูแล้งเท่านั้น
ฤดูฝนยังคงต้องใช้การเดินทางเท้าเป็นหลัก “...เดิม
เป็นทางเกวียน จะไปห้วยเสือไม่กี่กิโล เดินครึ่งวัน
ยังไม่ถึงเลย ต้องพักค้างระหว่างทาง ทางมันชัน
สัตว์ป่าก็เยอะ ที่นี่พอเขาทำเป็นถนนดิน รถที่เข้า
มาได้เป็นพวกรถลากซุง รถสี่ล้อที่ใช้มือหมุนลูกสูบ
เขาใช้ช้างลากซุงออกมาจากป่า แล้วใช้รถลากต่อ
ไปถนนใหญ่ข้างล่าง...”

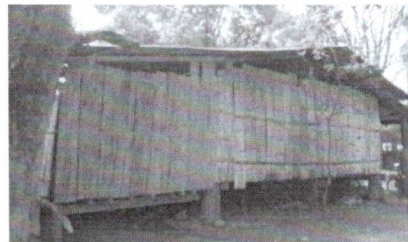
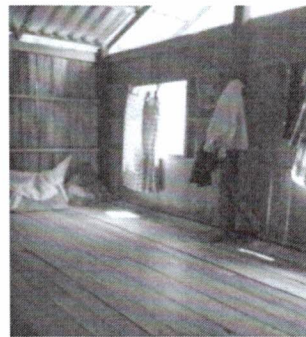
ชาวทิพฺยส่วนใหญ่เป็นกะเหรี่ยงด้ายขาว¹ นับถือผีตามสายตระกูลฝ่ายหญิง ตั้งเดิมยึดมั่น ประเพณีและไหว้ผีอย่างเคร่งครัด แม้ภายหลังหัน มานับถือศาสนาพุทธ แต่ความเชื่อเหล่านั้นยังคงอยู่

โดยเฉพาะการเช่นเจ้าที่เจ้าทาง การบอกกล่าวบรรพชนให้ปกปักรักษาลูกหลาน ต่อมาเมื่อ มีคนภายนอกเข้ามาอาศัยในชุมชนมากขึ้น และ “การกินผี” มีความยุ่งยาก ความเชื่อเรื่องผีของ ชาวทิพฺยจึงลดลงอย่างมาก “...เดี๋ยวนี้ไม่นับถือ ผีแล้ว ไหว้พระ แต่พ่อแม่เรายังถือผี ไหว้ผียาก ทำอะไรไม่ถูกก็ไม่จบ ทำแล้วทำเล่า ต้องใช้ครูใช้ อาจารย์ทำพิธี...”

ชาวทิพฺยดั้งเดิม

สำหรับที่อยู่อาศัย นิยมสร้างบ้านเสาไม้ ยกพื้นมีชานบ้าน ปลูกง่ายๆ ด้วยวัสดุธรรมชาติ โครงสร้างไม่ถาวร ใช้ไม้ไผ่ทำพื้นและฝาบ้าน ตัวบ้านผูกด้วยตอก หลังคามุงหญ้าคา ใบหวาย หรือใบตอง ผู้มีฐานะดีจะสะสมไม้เนื้อแข็ง เช่น ประดู่ มะค่าโมง จนได้ปริมาณเพียงพอจึงนำมา ปลูกสร้างบ้าน

สภาพบ้านเรือนในชุมชน และวัสดุธรรมชาติที่นำมาใช้ปลูกสร้าง

¹กะเหรี่ยงโพล้ด้ายขาวดั้งเดิมมีการไหว้ผี กินอัน กินปลา บูชาต้นไม้ เมื่อหันมานับถือศาสนาพุทธ บางกลุ่มได้เปลี่ยนมาผูกข้อมือ ด้วยด้ายเหลือง บางกลุ่มเลิกผูกข้อมือและเปลี่ยนมากินน้ำสุก กลุ่มด้ายขาวในไทยได้ปรับตัวเข้ากับพุทธศาสนา เปลี่ยนจากไหว้ผีป่าเป็น ไหว้ผีบ้าน ไหว้พระในบ้าน แต่ไม่ตีมสุรา ต่างจากกลุ่มกินน้ำสุกและด้ายเหลืองที่ตีมสุราเพราะตีความว่าเหล้าเป็นน้ำสุก อย่างไรก็ตามกะเหรี่ยงส่วนใหญ่ยังคงยึดมั่นในพุทธศาสนา งดฆ่าสัตว์ ตัดต้นไม้ และไปทำบุญที่วัดในวันพระ

ด้านการประกอบอาชีพ เดิมชาวบ้านทั้งหมดยังชีพด้วยการเพาะปลูกข้าวไร่แบบหมุนเวียน ปลูกพืชอาหารต่างๆ เช่น พริก พักทอง เผือก มัน ข้าวโพด ผักสวนครัวรวมอยู่ในไร่ข้าวหรือที่เรียกว่า “**เขอะ**” และหาประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติใกล้บ้าน ลักษณะเศรษฐกิจเพื่อยังชีพเป็นหลัก การประกาศพื้นที่เขาพระฤๅษีบ่อแร่เป็นอุทยานแห่งชาติเขาแหลมในปี พ.ศ. 2534 ได้ครอบคลุมพื้นที่ชุมชนบ้านทิพเยทั้งหมดโดยไม่ได้กินพื้นที่ชุมชนและพื้นที่ทำกินออกจากอุทยาน ชุมชนทิพเยจึงตกอยู่ในฐานะผู้บุกรุก และมีผลอย่างมากต่อการยังชีพแบบวิถีกะเหรี่ยงดั้งเดิม **ด้านการแพทย์** ยังมีการรักษาโรคแบบพื้นบ้านโดยใช้สมุนไพรควบคู่ไปกับไสยศาสตร์และการเสกเป่า การรักษาโรคด้วยการแพทย์แผนปัจจุบันต้องไปสถานีนอนามัยเกริงกระเวียซึ่งอยู่ห่างหมู่บ้านประมาณ 5 กิโลเมตร **ด้านการศึกษา** ในปี พ.ศ. 2521 มีการจัดตั้งศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาโดยล่ามและเจ้าหน้าที่ประจำหน่วยงานทำหน้าที่สอนหนังสือให้กับสมาชิกชุมชน ปัจจุบันเยาวชนในชุมชนส่วนใหญ่ศึกษาที่โรงเรียนเกริงกระเวียซึ่งอยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 4 กิโลเมตร และมีครูจาก กศน. มาประจำที่หมู่บ้าน

ปี พ.ศ. 2540 สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงเสด็จเยี่ยมราษฎรที่บ้านทิพเย และมีพระราชเสาวนีย์ให้พิจารณาหาแนวทางช่วยเหลือเรื่องที่ดินทำกิน ที่อยู่อาศัย การส่งเสริมอาชีพ และรายได้ให้กับราษฎร และเพื่อเป็นแนวทางการดำเนินงานได้ทรงพระราชทานทรัพย์สินส่วนพระองค์จัดตั้งธนาคารข้าว

ขึ้นที่บ้านทิพเย บ้านคลิตี้ และบ้านเกริงกระเวีย บ้านทิพเยจึงได้รับการยอมรับมากขึ้น และมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาพัฒนาชุมชนอย่างเต็มรูปแบบ

4.2 **ทุนชุมชนบ้านทิพเย**

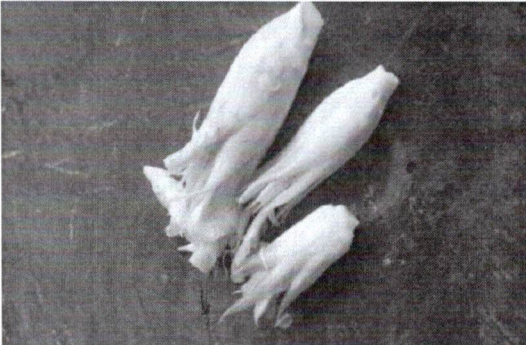
ในการศึกษาทุนชุมชนบ้านทิพเย ผู้วิจัยทำการศึกษาใน 2 กลุ่มด้วยกัน กล่าวคือ ทุนธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และทุนความรู้ และภูมิปัญญา โดยมีรายละเอียดดังนี้

(1) **ทุนธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**

ที่ตั้งชุมชนทิพเยอยู่กลางหุบเขา พื้นที่ตั้งบ้านเรือนส่วนใหญ่อยู่บนพื้นราบริมห้วยพยุ ส่วนพื้นที่ทำกินมีลำห้วยไหลผ่านหลายสาย อาทิ ลำห้วยโปตาน่า ลำห้วยแห้ง ลำห้วยแม่ทองเฒ่า ผืนป่ารอบๆ ชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์อย่างมาก สะท้อนผ่านคำพูดอย่างภาคภูมิใจว่า “..**ไม่ในป่ามีแทบทุกพันธุ์ ไม่แดง ประดู่ ร่มม้า เต็ง รัง ชิงชัน มะค่ามีหมด ไม่มีก็แต่พยาง (หัวเราะ)..**” ความผูกพันอย่างแนบแน่นกับผืนป่า การใช้ประโยชน์จากธรรมชาติตามจำเป็น และการให้ความเคารพต่อธรรมชาติของชาวทิพเยส่งผ่านความเชื่อและศรัทธาหลายรูปแบบ อาทิ พิธี “**ไหว้ผีกินอัน**” ซึ่งจัดทำขึ้นปีละครั้งเพื่อไหว้ผีบรรพบุรุษ ณ ต้นไม้ประจำครอบครัว “**บาเส่ขอเถะ**” ประเพณีไหว้ต้นไม้เพื่อขอขมาป่า ถือได้ว่าเป็นกุศโลบายรวมญาติพี่น้อง สานความแนบแน่นของสายสัมพันธ์เชิงเครือญาติ “**เดปอทุ**” การนารกเด็กแรกเกิดใส่กระบอกไม้ไผ่ปิดฝาด้วยผ้าผูกไว้กับต้นไม้ และห้ามตัดต้นไม้ นั้นเพราะเชื่อว่าขวัญของทารกอาศัยอยู่ที่นั่น

การไม่โคนไม้บางชนิด เช่น โพธิ์ ไทร ขานาง ไม้ตัดไม้ที่ขึ้นบนจอมปลวก ไม้ใหญ่ริมลำธาร ลูกไม้ (ไม้เล็ก) ตลอดจนการล่าสัตว์เป็นไปเพื่อยังชีพ เท่านั้น ฯลฯ การเคารพต่อป่าตลอดจนความเชื่อ และศรัทธาที่เกี่ยวเนื่องกับผืนป่าผ่านปรากฏการณ์ ต่างๆ ยังเป็นสายธารก่อเกิดทุนความรู้และ ภูมิปัญญา ปรากฏอยู่ในวิถีชีวิตและวิถีทำกินของ ชาวทิพuye สะท้อนผ่านความมั่นคงทางอาหาร ความเป็นอยู่ อาชีพในชุมชน และอื่นๆ

ด้านความมั่นคงทางอาหาร ความสมบูรณ์ ของทุนธรรมชาติมีผลให้พิชพรรณธัญญาหารรอบ ชุมชนอุดมสมบูรณ์ตลอดทั้งปี “...อยากกินผัก อะไรก็ไปเก็บเอามาแกง มาลวกจิ้ม น้ำพริก ผักหวาน ผักกูด หวาย นีบุนเบลอไผ่ (ดอกดิน) ลวกจิ้ม น้ำพริก แกงส้ม ทำได้หมด มันจะขึ้นหลัง ไฟป่ามอดมีฝนลงหน่อยๆ เดือนเมษา-พฤษภา นี้แหละ อยู่บนเนินสูง มองขึ้นไปตอนเย็นๆ ดอก ขาวโพลนไปหมด...”

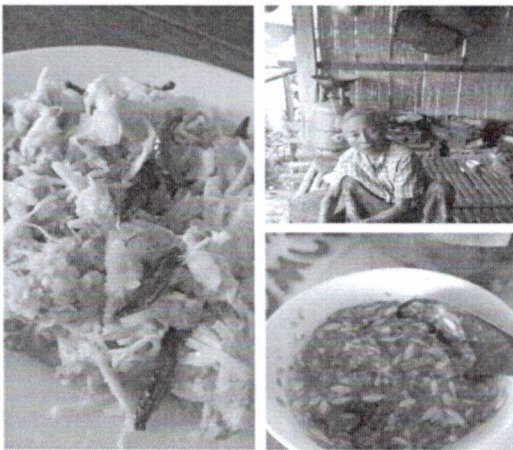

บุนเบลอไผ่

ความเชื่อกะเหรี่ยงโผล่วไม่เลี้ยงสัตว์เพื่อนำ มากินเป็นอาหาร การล่าหรือหาสัตว์จากป่ามา ประกอบอาหารการกินในครัวเรือนจึงเป็นวิถี

ถือปฏิบัติของหญิงและชายชาวพยูเอแม่ในยุค ปัจจุบัน “...อยากกินอะไรก็ไปหาเอาในป่า ตุ่น อัน บั้ง ช่วงเกี่ยวข้าว บั้งมันทำรังอยู่ในดิน ดูง่ายจะชัก ไยบางๆ ปิดปากรูไว้ ก็เอาหญ้าแห้ง แห่เอาไข่มัน ไข่มันขาวๆ ขนาดเท่าไข่ไก่ มีใยหุ้มเหนียวๆ ไข่จะ ติดขึ้นมากับหญ้า เอาไปเผาหรือกินสดๆ ก็ได้ ถ้าได้ตัวบั้งก็เอาไปเผากิน...วันนี้จะแกงลูกกึ่ง ลูกปลาไม่ต้องซื้อหрокไปหาตามริมห้วย หญ้าคลุมๆ อยู่ ก็ถกออก มันอ่อนๆ อยู่ใต้หญ้า ซ้อนมาแกงกับผักใบเปรี้ยว...”

ป่าไผ่ซึ่งขึ้นอยู่รอบหมู่บ้านถือเป็นทุน ธรรมชาติที่สำคัญและสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและ ความเป็นอยู่ของชุมชนอย่างมากเช่นกัน ไผ่ที่นำ มาใช้ประโยชน์มากคือไผ่งวง ไผ่นวล และไผ่มันหมู ที่นิยมนำหน่อไม่มารับประทานคือไผ่มันหมูซึ่ง หน่อมีรสชาติหวานอร่อย และไผ่งวงที่มีรสชาติ เผื่อนน้อย สำหรับไผ่นวลรสชาติหน่อไม้ค่อนข้าง เผื่อนใช้เวลาต้มนาน จึงนิยมนำมาทำหน่อไม้ดอง

หมูส้มหน่อไม้และน้ำพริกแดงเปรี้ยว

สำหรับไผ่มันหมูนอกจากนิยมนกินหน่อแล้ว ด้วยลำปล้องยาวสีขาววอลมันลื่น จึงนิยมนำมาทำพื้นบ้าน สำหรับไผ่ซางหรือไผ่วอลเนื้อไผ่ค่อนข้างอ่อนแต่เหนียว จักตอกเป็นเส้นเล็กๆ ได้ดี มักนำมาจักสานเป็นเครื่องใช้ไม้สอยต่างๆ และเพื่อรักษาป่าให้คงความสมบูรณ์ ชุมชนได้กำหนดกติกาการใช้ประโยชน์จากป่าร่วมกัน "...ใครก็เข้าไปเก็บของป่ามากินมาใช้ได้ แต่ต้องช่วยกันดูแล หน่อไม้เอาแต่กำลังกิน ไม่ซุดหน่อเล็กไม่ตัดหน่อใหญ่ ซุดได้วันละ 3 หน่อ กำหนดเวลาเข้าไปซุดด้วยปล้อยให้ไผ่โตบ้าง ไม่ใช่เข้าไปซุดได้ทั้งปี...ใครอยากได้น้ำผึ้งก็ไปตีเอา หมู่บ้านเรามีกลุ่มหาผึ้งอยู่ 4-5 กลุ่ม ต้นผึ้งในป่าบางต้นมีผึ้งทำรังเป็นลิบเป็นร้อยรัง ใครเจอก่อนก็ของคนนั้น ทำเครื่องหมายไว้ ตักกันปีละหนช่วงเมษา-พฤษภา ตอกทอยขึ้นไปตัดหัวน้ำหวานตอนกลางคืน ผึ้งมีมิติไว้ กินเอง ผึ้งหลวงตีขาย รังมันใหญ่ น้ำผึ้งมีมาก ..."

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ทนธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านทิพโย โดยภาพรวมสภาพยังค่อนข้างสมบูรณ์ อันเป็นผลมาจากความเคารพต่อธรรมชาติ ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี และกติกากองการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับป่าที่ผูกติดฝังแน่นในวิถีชีวิตของชาวชุมชน และกล่าวได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของที่มาของทุนชุมชนอื่นๆ

(2) ทุนความรู้ภูมิปัญญา

1. ความรู้และภูมิปัญญาเกษตรกรรม ระบบความรู้ที่เกี่ยวกับการผลิตภายใต้ระบบเกษตรกรรมแบบไร่หมุนเวียน เป็นระบบความรู้ที่มีคุณลักษณะหลากหลายซับซ้อน รวมความรู้เกี่ยวกับป่า ความรู้เกี่ยวกับภูมิอากาศ ความรู้

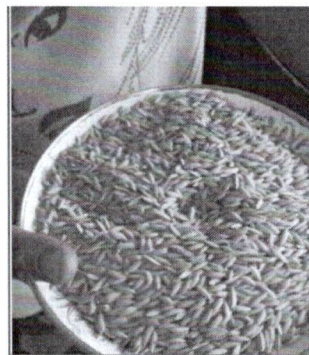
เกี่ยวกับพืช ความรู้เกี่ยวกับสัตว์และความรู้เกี่ยวกับสิ่งคุ้มครองธรรมชาติเข้าด้วยกัน ไร่ข้าวหรือ "เขอะ" ถือเป็นชีวิตของชาวกะเหรี่ยง และเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คุ้มครองแผ่นดินคือ "ซ่งทะรี" (แม่พระธรณี) ต้องทำพิธีบวงสรวงก่อนการเลือกพื้นที่ทำไร่ พร้อมข้อห้ามในการเลือกพื้นที่ต่างๆ อาทิ ไม่เลือกป่าดงดิบทำไร่เพราะการตัดไม้ใหญ่เป็นสิ่งขัดแย้งกับความเชื่อ ไม่ทำไร่บริเวณ "ทิตองปู" (ที่ตาน้ำหรือน้ำผุด) ซึ่งในทางนิเวศคือแหล่งต้นน้ำลำธารนั่นเอง เนื่องจากเชื่อว่าเจ้าที่แรงและพื้นที่ชุ่มน้ำนั้นมักมีสัตว์ลวงรบกวน และมักเลือกพื้นที่ป่าไผ่เพราะดินมีความอุดมสมบูรณ์ อายุการฟื้นตัวเร็วและต้นไม้ใหญ่ในป่าไผ่มีอยู่ไม่มากนัก ไร่ข้าวกะเหรี่ยงไม่มีการยกคันดินขังน้ำแบบนาที่ราบ พืชอื่นๆ เช่น ข้าวโพด พริก ยาสูบ ผักสวนครัวปลูกรวมกับข้าวในแปลงเดียวกัน การทำไร่เป็นไปตามฤดูกาล ประมาณเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม แรงงานในครอบครัวจะร่วมกันถางพื้นที่ตากไร่และเผาไร่ และเผาอีกครั้งช่วงพฤษภาคมเพื่อทำลายวัชพืช เมื่อฝนมาในเดือนมิถุนายนจะหยอดเมล็ดข้าวปลูก ใช้เวลาประมาณหกเดือนก็ทำการเก็บเกี่ยว โดยไม่ใช้ปุ๋ยและสารเคมี

"...เราปลูกพันธุ์พื้นเมืองเท่านั้น "ป้อพั้งอ้ว" เม็ดอวบๆ เหนียวๆ ปลูกประมาณ 5-6 เดือนก็เกี่ยว ปลูกอยู่ 2 ไร่ ปลูกเอาไว้กินไม่ขาย เก็บไว้กิน ไว้ทำพันธุ์ เก็บเป็นข้าวเปลือก... จะกินค่อยสี ตอนเช้าดูข้าวที่เหลือในถังก่อน แล้วเอาข้าวเปลือกมาตากแดด แล้วค่อยตำข้าว ตอนเย็น เอาแค่ว่ากินไม่ต้องมาก..."

การสืบทอดองค์ความรู้ในการจัดการ ธรรมชาติ การรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ ในระบบการผลิตมักเป็นผู้หญิง เนื่องจากเป็นผู้คัดเลือกสายพันธุ์และวางระบบเพาะปลูก เช่น พืชเถาปลูกริมต้นไม้ในไร่เพื่อสะดวกต่อการ เก็บเกี่ยว พืชบางชนิด เช่น ข้าวโพด ข้าวฟ่าง ปลูก ห่างกันเพื่อไม่ให้แย่งอาหารกัน พืชบางชนิด งอกงามดีในดินที่มีซึ้เถ้ามาก เช่น พริกกะเหรียง มะเขือ ยาสูบ เผือก มักปลูกใกล้ต่อหรือเศษไม้ที่ ถูกเผา อ้อยปลูกใกล้กับน้ำ บางชนิดปลูกรวมไป กับข้าว เช่น ถั่ว แตงเปรี้ยว แม้วิธีการปลูกข้าวไร่ มีความแตกต่างจากนาพื้นราบ แต่การนับถือ “พิบูลโย” (พิ แปลว่า ยาย) กล่าวได้ว่าคล้ายคลึง กับการให้ความเคารพนับถือแม่โพสพของนา พื้นราบชาวกะเหรียงเชื่อกันว่าข้าวมีชีวิตจิตใจมี ขวัญเช่นเดียวกับคน สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คุ้มครองดูแล ข้าวอยู่คือพิบูลโย หลังเก็บเกี่ยวผลผลิตในไร่ข้าว ชาวบ้านจะจัดพิธีเพื่อขอบคุณและอุทิศส่วนกุศล แก่สัตว์และพืชที่ตายไประหว่างการทำไร่ ทั้งยังเป็น การทำบุญถวายข้าวใหม่แด่พระสงฆ์ “...พอได้ ข้าวใหม่มา เราก็ไหว้พิบูลโย เอาดอกไม้ แกงปลา แกงกุ้ง หัวเผือก หุงข้าวใหม่ที่ได้มา ไหว้ ขอบคุณพิบูลโย กินข้าวกินปลากันในขุ้ง เหมือนมา เลี้ยงข้าวกัน แล้วเอาข้าวใหม่ไปถวายวัด แจกคน แก่ในหมู่บ้าน...”

ไร่มนเวียนแบบกะเหรียงเรียกได้อีก แบบว่า “ไร่ซาก” เป็นภูมิปัญญาการเกษตร ที่ชาวกะเหรียงสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน กล่าวคือหลังทำไร่ในพื้นที่นั้นไปได้ระยะหนึ่ง ชาวกะเหรียงจะย้ายหลักแหล่งไปที่อื่น แต่

ยังวนเวียนไม่ไกลจากที่เดิมสัก หนึ่งไร่ซากนั้นไว้ จนดินฟื้นตัวกลับมาอุดมสมบูรณ์ ซึ่งอาจนาน 7-10 ปี จึงจะวนกลับมาทำไร่ใหม่บนไร่ซากเดิม เนื่องจากวิธีการผลิตใช้การเผาไร่เพื่อปลูกข้าว ทำให้ผืนดินขาดความสมบูรณ์ จึงไม่ปลูกข้าวไร่ซ้ำ ที่เดิมเป็นเวลานาน แต่จะทำไร่มนเวียนเพื่อให้ ธรรมชาติได้ฟื้นตัวเอง ก่อนการประกาศเป็นเขต อุทยานและใช้กฎหมายอนุรักษ์ป่าเพื่อรักษาระบบ นิเวศทางธรรมชาติ ชาวทิพูเยทำไร่มนเวียนบน ซากไร่เดิม โดยบรรพบุรุษได้เคยวนเวียนย้ายและ กลับมาตั้งหมู่บ้านทิพูเยซ้ำถึง 3 รอบ ก่อนตั้ง ถิ่นฐานถาวรเช่นปัจจุบัน ข้อจำกัดทางกฎหมาย ดังกล่าวมีผลให้พื้นที่ทำไร่ถูกจำกัดลงเหลือเพียง ไม่กี่แปลง ไม่สอดคล้องกับรูปแบบและนิเวศ วัฒนธรรมของชุมชน ทั้งยังมีผลต่อพิธีกรรมที่ เริ่มสูญหายจากชุมชน

ข้าวไร่สายพันธุ์ป้อพิงอัว

2. ความรู้และภูมิปัญญาการทอผ้า ผู้หญิง ทัพเยส่วนใหญ่มีความรู้เรื่องการทอผ้า ยังสามารถ พบเห็นเครื่องมือที่เกี่ยวกับการทอได้ในหลาย ครั้วเรือนและหลายคนยังนิยมทอผ้าใช้เอง ลายผ้า เฉพาะเรียกว่า “ลายกะเหรี่ยง” ซึ่งเป็นลายดั้งเดิม ใช้วิธีการทอด้วยกี่เอวหรือมัดเอว วิธีทอมี 2 แบบ คือ “ไซ่อง” หรือยกลายมักทอเป็นผ้าถุงผ้าถุง “ไซ่ลิ่ง” หรือแจก-ลาย” นิยมทอเป็นผ้าถุง เสื้อ ย่อม ก่อนขึ้นเครื่องทอ ต้องกำหนดความต้องการ ก่อนว่าจะทออะไร และกำหนดขนาดไปพร้อมกัน เนื่องจากลักษณะของเครื่องนุ่งห่มเป็นการนำผ้า แต่ละชิ้นมาเย็บประกอบกันโดยไม่ตัด การทอผ้า แต่ละครั้งจึงต้องกะให้ได้ขนาดที่จะนำมาเย็บ แล้วสวมได้พอดีตัว โดยใช้วิธีกะประมาณโดย อาศัยความเคยชิน แต่ละผืนใช้เวลาทอประมาณ 1-2 เดือนเป็นอย่างน้อย สีที่ใช่ย้อมผ้าทำ จากวัตถุดิบธรรมชาติ เช่น สีแดงจากไหง่เล่ (แก่นฝาง) สีเขียวจากไท่แลนดู (เปลือกต้นเพกา) สีเหลืองจากเส่ยอ (ขมิ้น) “...คนกะเหรี่ยงทอผ้าใช้ เอง เรามีลายเฉพาะเรียกลายกะเหรี่ยง ถ้าทอผ้า นุ่งเราจะแบ่งผ้าเป็น 3 ส่วน ยกลาย สองส่วน จกลายหนึ่งส่วน ทอจกยากกว่าซ้ากว่า เราใช้ ขนเม่นจกลาย เดินไปเก็บเอาในป่าที่มันสลัดๆ ทิ้งไว้...ผืนนี้ทอใส่เองจะปีนังแล้วยังไม่เสร็จเลย เมื่อก่อนเราสอนกันเฉพาะในครอบครัว สอนให้กับ ญาติๆ แต่เดี๋ยวนีใครอยากเรียนทอผ้าแบบ กะเหรี่ยงก็มาได้ เราสอนให้...”

การกะขนาดของผ้าที่จะทอแต่ละครั้ง ผู้ทอจะยึดรูปร่างของตนเป็นหลักว่า เมื่อขึ้นเครื่อง ทอเพื่อทอเสื้อของตนต้องเรียงด้ายสูงประมาณ เท่าไหล่ของไม้ที่เสียบบน “แท แบร อะ” (ไม้ชั้น

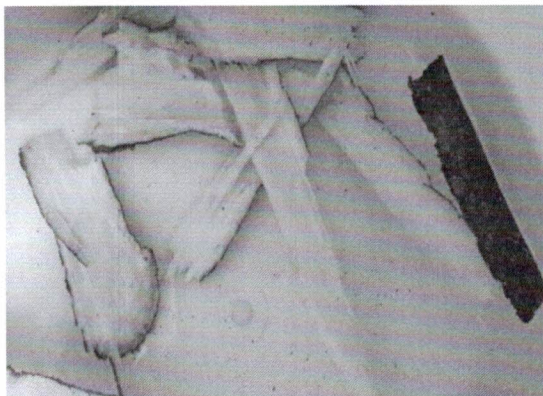
เครื่องทอ) เช่น ครั่งไม้หรือค้อนไม้ เมื่อต้องทอ ให้ผู้อื่นจะเพิ่มหรือลดขนาดของด้ายลง

การทอผ้าแบบมัดเอวหรือกี่เอว

3. ความรู้และภูมิปัญญาการแพทย์ พันธ์บ้าน ด้วยความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ เจ้าป่า เจ้าเขาและการถือผี กอปรกับวิถีชีวิตในการอยู่ร่วมกับผืนป่ามายาวนาน องค์ความรู้ด้านการแพทย์ พันธ์บ้านเพื่อรักษาโรครักษาไข้เจ็บ จึงเป็นความรู้ด้าน การใช้สมุนไพรและยาพันธ์บ้าน มีทั้งเพื่อบำบัดและ ป้องกัน ส่วนใหญ่รักษาโรคพื้นฐาน เช่น เป็นไข้ ปวดท้อง แผลอักเสบ โดยหอมสมุนไพรหรือผู้รู้ จะเข้าป่าเก็บสมุนไพรเฉพาะเท่าที่ต้องการใช้ เมื่อหมดจึงจะกลับเข้าป่าไปเก็บหาใหม่ สมุนไพร บางชนิดผู้ให้ข้อมูลบอกชื่อที่เป็นภาษาไทยได้ แต่บางชนิดก็ไม่ทราบ “...เจ้าะ เป็นไม้เถาขึ้นอยู่ ในป่า ตัดเถาแล้วกินน้ำที่หยดจากเถาเลยใช้แก้อักเสบแก้แผลในกระเพาะ...หน่อโงบี ชูดมาต้มน้ำ กิน ถ่ายพยาธิ แก้วปวดท้อง ท้องร่วง...จงกะเล่อ (รางจืด) อันนี้เอาไว้ถอนพิษ ไท่แลนดู (เพกา) ผลสม ลูกสะบ้า ใช้แก้อักเสบ...ใคร อันนี้ไม่ค่อยเจอตัวนี้ หายาก มีในป่าลึกๆ คนที่คลิตี้เขากินกำมอคโคโซน เอาใครให้กินให้อวกก่อน กินต่อเนื่อง 2 อาทิตย์

ไม่ตาย ..พริกไทยกระเทียมตำรวมกันใส่ห่อผ้า
อึ่งไฟพออุ่นๆ แล้วตั้งไว้บนกลางหัว แก้ปวดหัวได้
หรือเอาดินประสิวโขลกรวมกับใบฟักทองโป๊ะที่หัว
แล้วนวด ก็ช่วยลดปวดหัวได้...”

**“น้องจ๊ะโป๊ะ” นำมาแช่น้ำเปล่า
ทิ้งไว้ 3-4 ชั่วโมง น้ำจะมีรสขมจัด
นำมาดื่ม แก้ปวดมื่อย ปวดเอวและหลัง**

ชาวทิพุกุญยังใช้การเสกเป่าน้ำมนต์และ
พิธีทางไสยศาสตร์ควบคู่ไปกับการใช้สมุนไพร
เช่น การ “เสยคู้” เป็นการใช้รางทรงเพื่อเชื่อมคน
กับเทพ “...คนกะเหรี่ยงพุกุญเกือบทุกคนใช้
สมุนไพรธรรมชาติร่วมกับเป่าเสก เราเชื่อผี
เชื่อเจ้าป่าเจ้าเขา...ไม่สบายเราก็ทำพิธีของเขา
เอาก่อนข้าวสุกพันด้วยด้ายขาว ให้คนเจ็บจับ
ปลายด้ายไว้ หมอกก็จะท่องคาถา อธิษฐานถาม
ถ้าเส้นด้ายแกว่งไปมา ก็ถามสาเหตุที่เจ็บป่วยได้
ทำอะไรไม่ได้มาหรือเปล่า วิธีแก้ทำยังไง...คนท้องแก่
ก่อนคลอดต้องทำ ที-อู๋ เอาตัวเดียวอันเดียวของ
กวางฝนกับน้ำมนต์ หมอตำแยจะเอาทาที่
หน้าท้อง ช่วยให้คลอดง่าย...ที่ชาวบ้านนับถือก็มี

หมอนะโฮหรือทองหก “พงจู” (จับชีพจร) ได้
หลวงพ่อวินเตอร์ เป็นพระมาจากพม่า เก่งมาก
เรื่องยาเรื่องสมุนไพร หมอตำแยประจำชุมชน
นอแคะ นง...” ทั้งนี้องค์ความรู้สมุนไพรต่างๆ
ที่รับถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษเหล่านี้ นับวัน
ผู้รับถ่ายทอดความรู้มีแต่จะลดน้อยลง

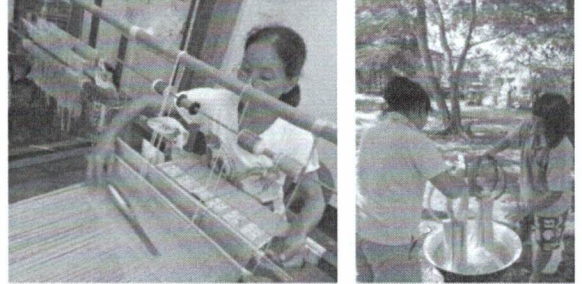
**4. ความรู้และภูมิปัญญาเกี่ยวกับการ
การแสดงพื้นบ้าน** อัตลักษณ์แห่งชาติพันธุ์และ
วิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยงที่ผูกพันอยู่กับพุทธศาสนา
และธรรมชาติที่อยู่รายล้อมรอบตัวสะท้อน
ผ่านดนตรีและศิลปะการแสดงต่างๆ ตัวอย่างเช่น
“เท่อลีตง” หรือรำตง ซึ่งภาษากะเหรี่ยง
หมายถึงการเหยียบย่ำหรือการเต้นรำให้เข้าจังหวะ
โดยมีเครื่องเคาะจังหวะทำจากกระบอกไม้ไผ่
ที่เรียกว่า “วาเหล่เคาะ” เป็นการแสดงที่ผสม
การร้อง การรำ และการทำจังหวะ พร้อมแสดง
อารมณ์และความรู้สึก บทร้องมีทั้งภาษากะเหรี่ยง
และพม่า ทำรำเรียบง่ายเน้นการทำซ้ำ เนื้อหา
การแสดงส่วนใหญ่เกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่
ความเชื่อและความศรัทธาเฉพาะกลุ่มชน “...เพลง
เดิมๆ เป็นภาษากะเหรี่ยง เนื้อเพลงสะท้อนชีวิต
ของพวกเราที่อยู่กับธรรมชาติ ตอนนี้มีแต่งเพลง
ใหม่ๆ ขึ้นมาประกอบทำรำ ก็มีการดัดแปลงไป
บ้าง...ใช้เกราะไม้ไผ่ให้จังหวะ ต้องคิดไม้ไผ่ลำใหญ่
ปล้องไม่ยาวมาทำ จะได้เสียงก้องน่าฟัง...คนเล่น
เรามี 2 กลุ่ม กลุ่มเล็กๆ อายุสักสิบกว่าปี
มีประมาณ 30 คน กำลังฝึกกันอยู่ ส่วนกลุ่มผู้ใหญ่
ก็มีราวๆ 20 คน พี่ปราจีนเขาเป็นคนสอน...”

เตหน่า เครื่องดนตรีที่มีลักษณะคล้ายพิณ

5. ความรู้และภูมิปัญญาต่อยอดต่อเติม จากการศึกษาพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จเยี่ยมหมู่บ้านทิพอุเฒในวันที่ 5 มกราคม พ.ศ. 2540 มีผลผลักดันให้เกิดการพัฒนากลุ่มอาชีพของผู้หญิง โดยใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชนเป็นฐาน เช่น กลุ่มทอผ้าพื้นเมืองต่อมาได้ขยายเป็นกลุ่มอาชีพทอผ้าไหมและกลุ่มปักผ้าไหมลายศิลป์ “...เดิมเราทอก็เอว ยกลาย จกลายแบบกะเหรี่ยงดั้งเดิม อันนั้นก็ยังมีอยู่ส่วนใหญ่ทอที่บ้าน แต่ตอนนี้มีกลุ่มทอผ้าไหมจกลายด้วยมีราว 20 คน มีกลุ่มปักผ้าไหมลายศิลป์ ท่านให้ครูจากที่วังมาสอนสิบกกว่าปีแล้ว มาสอนตั้งแต่ปี 44 ทอผ้าไหมเราใช้ก็กระตุกกับกระสวยพุ่ง มารวมตัวกันทำที่ศูนย์ ถ้าเป็นลายทอง ใช้ก็จกตินจก ผืนนี้ทำ 2 เดือน ยาวสองเมตรห้าสิบเป็นหลัก ต่ำสุดก็

สองเมตร กว้างประมาณ 30 เซนต์ ส่วนใหญ่ก็มานั่งทอแทบทุกวัน ตั้งแต่ปี 46 เราทำมา 11 ปีแล้ว...”

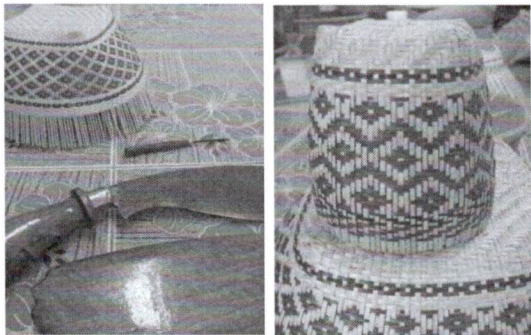
การทอและย้อมผ้า ของกลุ่มทอผ้าไหม

สำหรับกลุ่มปักผ้าไหมลายศิลป์ มีสมาชิกกลุ่ม 18 คน “..เขาให้ครูมาสอน มาอยู่เดือนสองเดือนสอนจนเป็น มาไม่บ่อยบางปีมาบางปีไม่มา บางทีก็ไปอบรมที่หัวหินที่วังไกลกังวล...ลายปักกับไหมมาจากวัง พวกนี้ไหมน้อยผู้พันเพิ่งเอามาให้ มาเดือนละหน มาจ่ายค่าแรงด้วย รายได้เป็นเบี้ยเลี้ยง นับเป็นวัน วันละ110 -160 บาท มานั่งปักที่นี่ แดบโมงครึ่งถึงสี่โมงครึ่ง มาที่วันก็ลงซื้อไว้ผ้าที่ปักแยกต่างหาก ทางวังเขาเข้าไปตีราคาหลักพันขึ้นไปบางชิ้นก็เป็นหมื่น...”

กลุ่มปักผ้าไหมลายศิลป์

นอกจากภูมิปัญญาทอผ้าดั้งเดิม ที่ได้รับการต่อยอดต่อเติมจนเป็นความรู้ชุดใหม่ของชุมชน และกลายเป็นอาชีพเสริมสำคัญของกลุ่มผู้หญิงบ้านทิพูเย ภูมิปัญญาการจักสานก็ได้รับการต่อยอดต่อเติมความรู้เช่นกัน ปัจจุบันชาวชุมชนได้เรียนรู้รูปทรงผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ลวดลายประยุกต์ และปรับเปลี่ยนวัตถุดิบในการจักสาน ขณะเดียวกันชาวชุมชนเองก็ได้ประยุกต์อุปกรณ์เครื่องมือบางอย่างให้เหมาะสมกับการจักสานที่ละเอียดประณีตจนเป็นภูมิปัญญาชุดใหม่สร้างงานสร้างอาชีพให้กับชาวชุมชนเช่นกัน

งานจักสานประยุกต์
องค์ความรู้ชุดใหม่ของชุมชน

5. อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษาผู้วิจัยพบว่า วิถีชีวิตชาวไทยกะเหรี่ยงไพล่บ้านทิพูเย เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการติดต่อกับวัฒนธรรมจากสังคมภายนอก โดยเฉพาะความเชื่อเรื่อง “การถือผี” ที่ลดน้อยลงและหันมานับถือศาสนาพุทธมากขึ้น สอดคล้องกับผลการศึกษาของโปรแกรมสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏ

บ้านสมเด็จพระเจ้าพระยา (2553) ที่พบว่าชาวกะเหรี่ยงบ้านห้วยน้ำหนัก อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี มีการสืบทอดการถือผีตามสายตระกูลฝ่ายหญิง แต่การหันมานับถือศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์ ทำให้ความเคร่งครัดในการถือผีและการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อลดน้อยลง ทั้งยังสอดคล้องกับ เวธกา เสวครบุรี (2554) ที่พบว่าชาวกะเหรี่ยงบ้านไร่ป่า อำเภอกองคา ภูมิซึ่งหันมานับถือศาสนาพุทธแทนการนับถือผีเกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม ทำให้วัฒนธรรมกะเหรี่ยงดั้งเดิมกลายเป็นวัฒนธรรมย่อย

อย่างไรก็ตามด้วยปัจจัยความเป็นเครือญาติและกลุ่มชาติพันธุ์ที่รวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นยังผลให้สถานะภูมิปัญญาบางประการของชุมชนยังเข้มแข็ง เช่น ศิลปะรำตงที่มีการจัดตั้งกลุ่มเยาวชนสืบสานอัตลักษณ์ความเป็น “กะเหรี่ยงไพล่” สะท้อนจารีตประเพณี วิถีชีวิต ความเชื่อ เฉพาะกลุ่ม ผ่านบทร้องภาษากะเหรี่ยงและพม่า ซึ่งสอดคล้องกับ ณัฐกานต์ บุญศิริ (2547) ที่มองว่าศิลปะรำตงของชาวกะเหรี่ยงบ้านใหม่พัฒนา อำเภอสังขละบุรี เป็นสื่อกลางเชื่อมความสัมพันธ์และส่งเสริมให้สังคมชาวกะเหรี่ยงดำรงวัฒนธรรมตน และมีบทบาทสำคัญในการเป็นเครื่องมือถ่ายทอดประสบการณ์การอบรมสั่งสอนลูกหลาน ลดช่องว่างระหว่างวัย และมีอิทธิพลต่อสถาบันทางสังคม ทั้งยังสอดคล้องกับ พงศ์กฤษฎี พลเลิศ (2554) ที่กล่าวว่าสื่อพื้นบ้านมีคุณค่าทางวัฒนธรรมที่ไม่เปลี่ยนแปลงและยังช่วยดำรงไว้ ซึ่งเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชน ตลอดจนสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการบอกเล่าความคิดของชุมชนอีกด้วย

ด้านการแต่งกายและภูมิปัญญาทอผ้าแบบกะเหรี่ยงดั้งเดิมของผู้หญิงบ้านทิพuye ผลการศึกษา สอดคล้องกับ ผะอบ นะมาตร์ และคณะ (2536) ที่พบว่า การแต่งกายแบบชนเผ่าของผู้หญิงกะเหรี่ยงโปว์ในภูมิภาคตะวันตก เป็นไปตามสภาพ การสมรส นอกจากนี้การทอผ้านุ่งหรือผ้าถุงของ กระเหรี่ยงโปว์ในราชบุรีและสุพรรณบุรี นิยมแบ่ง ออกเป็น 3 ส่วนเช่นเดียวกับการทอผ้าของบ้าน ทิพuye กล่าวคือทอจกหนึ่งส่วนซึ่งมักเป็นตัวขึ้น และทอยกสองส่วนด้านหัวและท้ายขึ้นนอกจากนี้ ความนิยมในการทอจก ยกดอกและมัดย้อม มีผลการศึกษาสอดคล้องกันเช่นกัน

6. สรุป

การศึกษาชุมชนชุมชนบ้านทิพuye พบว่า บริบท และวิถีชีวิตของชาวทิพuyeเกิดการเปลี่ยนแปลงจาก การติดต่อทางวัฒนธรรมกับสังคมภายนอกและมี ผลต่อชุมชนในระดับหนึ่ง ผลการศึกษาชุมชน ใน 2 กลุ่มกล่าวคือทุนธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พบว่า ทุนทางธรรมชาติมีความเกี่ยวพันอย่างมาก กับวิถีชีวิต ความเชื่อและจารีตประเพณีของ ชาวชุมชน โดยทุนธรรมชาติยังคงมีสภาพค่อนข้าง

อุดมสมบูรณ์ อันเกิดจากวิถีการดำรงชีวิตที่ให้ ความเคารพต่อป่า และการกำหนดกฎเกณฑ์ใน การใช้ประโยชน์จากธรรมชาติร่วมกันของชาว ชุมชน รวมทั้งเป็นฐานรากของการก่อเกิดทุน ความรู้และภูมิปัญญา ซึ่งทุนภูมิปัญญานี้พบว่ามี ลักษณะเฉพาะกลุ่ม อันเกิดจากการปรับตัวให้ สามารถอยู่ร่วมกับสภาพแวดล้อม ทั้งนี้การพัฒนา จากหน่วยงานภาครัฐทำให้ภูมิปัญญาทอผ้าและ จักสาน ปรับปรนรับรองค์ความรู้จากภายนอกจน กลายเป็นชุดความรู้ใหม่ของชุมชน

7. กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากโครงการส่งเสริมการวิจัยใน อุดมศึกษาและพัฒนามหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2557 ทั้งนี้ผู้วิจัยขอขอบคุณ สมาชิกชุมชนบ้านทิพuye ตำบลชะแล อำเภอกองคา ภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ที่ให้ความเอื้อเฟื้อ ความกรุณาและการช่วยเหลือต่างๆ จนทำให้การ วิจัย ครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

- ณัฐกานต์ บุญศิริ. (2548). การแสดงพื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยง : กรณีศึกษา รำตงบ้านใหม่พัฒนา อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานาฏยศิลป์ไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ผะอบ นະมาตร์ อัญชัน สวัสดิ์โอ ระเบียบ สุภาวีรี และโกวิท แก้วสุวรรณ. (2536). ผ้าและการสืบทอดความรู้เรื่องผ้า : กรณีศึกษากะเหรี่ยงโปว์ในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี ราชบุรี และสุพรรณบุรี. นครปฐม : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พงศ์กฤษฎ์ พลเลิศ. (2554). บทบาทการใช้สื่อพื้นบ้านในการส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนตลาดเก้าห้อง อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี. กรุงเทพฯ : คณะเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร.
- วัลย์ลิกา สรรเสริญชูโชติ. (2545). การเปลี่ยนแปลงในวิถีการผลิตและระบบความสัมพันธ์ทางสังคมในมิติหญิงชายของชุมชนกะเหรี่ยง : ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านทิพยู หมู่ที่ 3 ตำบลชะแล อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี. วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เวธกา เสวครบุรี. (2554). แนวทางการฟื้นฟูและสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของชาวกะเหรี่ยงบ้านไร่ป่า ตำบลห้วยเขย่ง อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี. กาญจนบุรี : สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา. โปรแกรมวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ (2553). การศึกษาสำรวจชุมชนกะเหรี่ยงบ้านห้วยน้ำหนัก อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี. (เอกสารอัดสำเนา).
- องค์การบริหารส่วนตำบลชะแล. (2556). แผนยุทธศาสตร์องค์การบริหารส่วนตำบลชะแล อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี. (เอกสารอัดสำเนา).

เปรตวิสัย : วิบากกรรมของนางวันทอง

The Peta Visaya : Nang Wanthong's Misery

ศศิรัศม์ สิ้นธุณิก¹

บทนำ

วรรณคดีเป็นผลงานสร้างสรรค์ของมนุษย์ที่ต้องการแสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของชนชาติ รวมทั้งแสดงให้เห็นถึงการสืบทอดอารยธรรมโดยผ่านลายลักษณ์อักษร ในทำนองเดียวกัน วรรณคดีไทยย่อมเป็นงานรังสรรค์ของผู้ประพันธ์ที่แสดงเจตจำนงที่จะสะท้อนทัศนคติ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยม ตลอดจนวิถีชีวิตของคนในสังคมไทยให้เป็นที่ประจักษ์มาทุกยุคสมัย ทั้งนี้ ด้วยคุณค่าหลายประการที่แฝงอยู่ในเนื้อหาของวรรณคดีไทย ทำให้สังคมไทยมีวิธีการยกย่องวรรณคดีไทยหลายเรื่อง ให้เป็นยอดแห่งวรรณคดี และหนึ่งในยอดแห่งวรรณคดีเหล่านั้น ได้แก่ เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน

เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนเป็นวรรณคดีไทยที่กล่าวได้ว่าได้รับความนิยมนิยมอย่างแพร่หลายมาตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นจนถึงสมัยปัจจุบัน มีทั้งนักวรรณคดีและนักวิชาการจำนวนมากที่สนใจศึกษาวิเคราะห์วรรณคดีไทยเรื่องดังกล่าว เส้นเรื่องของวรรณคดีไทยเรื่องดังกล่าวอาจมีเหตุจากปัจจัยหลายประการ ได้แก่ การวางโครงเรื่อง แก่นเรื่อง ฉากหรือบรรยากาศ ภาษาและโวหาร รวมทั้งกลวิธีการประพันธ์ที่สอดแทรกศิลปวัฒนธรรมผสมผสานกับการสร้างตัวละครได้อย่างสมบูรณ์แบบ ทั้งนี้ ตัวละครที่น่าสนใจเป็นอย่างมากในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ได้แก่ “นางวันทอง” ผู้ประสบชะตากรรมเลวร้ายมากที่สุดหากเปรียบเทียบกับตัวละครหญิงตัวอื่น

ในบทความวิชาการนี้ จะได้ศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับวิบากกรรมของตัวละครนางวันทอง ซึ่งต้องพบจุดจบในชาติภพที่เกิดเป็นนางวันทอง และต้องไปบังเกิดด้วยวิถีทางของโอปปาติกะในภพภูมิเปรต ดังจะกล่าวต่อไปนี้

ความหมายของคำว่า “วิบาก” และ “กรรม” ทางพุทธศาสนา

พระราชวรมณี ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ไตรภูมิพระร่วง อิทธิพลต่อสังคมไทย”² ว่า ในทางศาสนา พุทธ คำว่า “วิบาก” และ “กรรม” เป็นส่วนประกอบสองส่วนใน “ปฏิจจสมุปบาท” หรือ “ไตรวัฏฏ์” หรือ “วัฏฏะ 3” นั่นคือ “กิเลส” “กรรม” และ “วิบาก”

¹อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี.

²พระราชวรมณี. (2526). *ไตรภูมิพระร่วง อิทธิพลต่อสังคมไทย*. กรุงเทพฯ : ชุมชนศึกษาพุทธศาสตร์และประเพณี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), 10-12.

“กิเลส” หมายถึง ความชั่วต่างๆ สิ่งที่ทำให้จิตใจเศร้าหมอง เกิดความรู้สึกต่างๆ ในทางที่ไม่ดี เช่น ความโลภ ความโกรธ และความหลง เป็นต้น

“กรรม” คือ การกระทำที่เนื่องมาจากกิเลส เป็นต้นเหตุที่จะได้รับผล

“วิบาก” หมายถึง ผลที่เกิดจากการกระทำ ทั้งที่ดีและไม่ดี หากทำกรรมชั่วมักจะเกิดทุกข์หรือเดือดร้อน แต่ถ้าทำกรรมดีก็จะเป็นสุข ภพภูมิต่างๆ เป็นผลจากการกระทำทั้งสิ้น

เปรตภูมิ : หนึ่งในจตุรบายภูมิ

ดินแดนของเปรต

เปรตภูมิเป็นดินแดนที่อยู่ในภพที่เรียกว่า อบายภูมิ หรือทุกคติภูมิ ซึ่งเป็นหนึ่งในสี่ภูมิ อันได้แก่ นรกภูมิ เปรตภูมิ อสุรกายภูมิ และ ตีรจฉานภูมิ รวมเรียกว่า จตุรบายภูมิ

ใน “ไตรภูมิพระร่วง” พระราชนิพนธ์ พระมหากษัตริย์ไทย ได้กล่าวถึงภูมิเปรตว่า อยู่ภายนอกเมืองราชคฤห์¹ หรือที่เรียกว่า ยมโลก อีกทั้งกล่าวว่าเปรตบางชนิดมีถิ่นที่อยู่นอกดินแดนของเปรต โดยเปรตบางชนิดอยู่กลางมหาสมุทร เปรตบางชนิดอยู่บนภูเขา เปรตบางชนิดอยู่กลางภูเขา และเปรตบางชนิดมีปราสาทหรือวิมานให้อยู่อาศัยในบางเวลา²

ใน “พระมหาไตรภูมิโลกวินิจฉยถา” ผูก 7 กล่าวว่า ดินแดนของเปรตอยู่ในป่าหิมพานต์ ใกล้เขตแดนนรกภูมิ เรียกว่า “วิชาตประเทศ”³

ใน “โลกที่ปณี” กล่าวว่า โลกเปรตเป็นภูมิที่อยู่ห่างไกลจากความสุข ไม่มีสถานที่อยู่โดยเฉพาะ สัตว์ที่ไปเกิดในภูมิกำหนดเปรตนี้แล้วแม้จะมีความทุกข์น้อยกว่าสัตว์นรกทั้งหลายก็จริง ถึงกระนั้นก็ยังห่างไกลจากความสุขอยู่มาก ดังนั้น เปตติวิสัยภูมิจึงหมายถึงโลกที่อยู่ของสัตว์ที่ห่างไกลจากความสุข⁴

ใน “เทวดาพุทธ (เทพเจ้าในพระไตรปิฎกและไตรภูมิพระร่วง)” อุดม รุ่งเรืองศรี ได้กล่าวว่า ดินแดนของเปรตอยู่สูงเหนือตี่รจฉานภูมิ⁵

ลักษณะของเปรต⁶

เปรตแต่ละจำพวกมีรูปร่างอัปลักษณ์แตกต่างกันไปตามผลกรรมที่ได้กระทำไว้ในอดีตชาติ อาทิ มีร่างกายสูงใหญ่ มีทั้งที่สูงเท่าภูเขาตัวสูง 3,000 เส้น ท้องใหญ่ คอยาว 25 เส้น คอดำปากเท่ารูเข็ม มือเท้าหึ่งงอ มีเขี้ยวงอกออกจากปาก ขาไม่เสมอกัน มีกลิ่นตัวเหม็นเน่าน่ารังเกียจ เล็บมือเล็บเท้ายาวและคม มีรูปร่างเหมือนสัตว์ชนิดต่างๆ อาทิ งูเหลือม กระบือ เสือ ช้าง ม้า ไก่ ขึ้นเนื้อ มีแต่ศีรษะกลิ้งไปมา มีศีรษะใหญ่เท่าภูเขา

¹กรมศิลปากร. (2555). *ไตรภูมิถาฉบับถอดความ* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร. กรมศิลปากรพิมพ์เผยแพร่ครั้งที่ 1 พุทธศักราช 2555 ในการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “คติไตรภูมิ : อธิพผลต่อวิถีสังคมไทย” ระหว่างวันที่ 28-29 มิถุนายน 2555, 93.

²พญาสิทธิ, (2551). *ไตรภูมิถาหรือไตรภูมิพระร่วง*. (พิมพ์ครั้งที่ 13). กรุงเทพฯ : ศูรสภา, 54-63.

³นิยะดา เหล่าสุนทร. (2555). *ไตรภูมิโลกวินิจฉยถา ส่วนวนที่ 1* (กรุงเทพฯ : ลายคำ, 232.

⁴พระราชวิสุทธิโสภณ. (2521). *โลกที่ปณี* (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, 86.

⁵อุดม รุ่งเรืองศรี. (2523). *เทวดาพุทธ (เทพเจ้าในพระไตรปิฎกและไตรภูมิพระร่วง)*. เชียงใหม่ : ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 15.

⁶นิยะดา เหล่าสุนทร. (2555). *ไตรภูมิโลกวินิจฉยถา ส่วนวนที่ 1*. กรุงเทพฯ : ลายคำ, 232-247. และ พญาสิทธิ. (2551). *ไตรภูมิถาหรือไตรภูมิพระร่วง* (พิมพ์ครั้งที่ 13). กรุงเทพฯ : ศูรสภา, 54-68.

มีตามาก มีตาสีเหลืองน่ากลัว มีมือมาก มีมือข้างเดียว มีเท้ามาก มีเท้าข้างเดียว มีขนเป็นเข็ม มีขนเป็นกรด ผอมเหลือแต่หนังหุ้มกระดูก เป็นต้น

เปรตบางจำพวกมีพฤติกรรมแปลกประหลาด เช่น ทูนหยากไยไว้บนศีรษะ นอนกลิ้งไปมาอยู่กับที่ ยืนตัวจมอยู่ในภูเขา ไถนาอยู่ตลอดเวลา มีแผ่นเหล็กรัดศีรษะ 1,000 ชั้น หากินน้ำหนองเลือด มูลรและคูดตลอดเวลา เปลือยกายตลอดเวลา น้ำตาที่เจือปนด้วยเสมหะ น้ำหนอง น้ำเลือด มูลรและคูดไหลพรากตลอดเวลา ไข่เล็บแคะเนื้อตนเองออกมา กิน มีหนอนอยู่เต็มในปาก กินบุตรของตนเอง เป็นต้น

ประเภทของเปรต

ใน “ไตรภูมิพระร่วง” กล่าวว่า เปรตอาจแบ่งได้เป็น 3 ชนิด คือ ทวิเหตุปฏิสนธิ ตริเหตุปฏิสนธิ และอเหตุปฏิสนธิ¹ นอกจากนั้น ยังได้กล่าวถึงเปรตอีกหลายจำพวก อีกทั้งกล่าวรวมผีเสื้อ ซึ่งเป็นปีศาจชนิดหนึ่งไว้ในโลกของเปรตด้วย²

ใน “พระมหาไตรภูมิโลกวิจยฉกถา” ผูก 7 กล่าวว่า เปรตมี 12 ตระกูล ได้แก่ วันตาสาเปรต (เปรตที่อยากน้ำอยู่เป็นนิจ) กุณปชาทเปรต (เปรตที่กินซากศพเป็นอาหาร) คูดชาทเปรต (เปรตที่กินมูลและคูดเป็นอาหาร) อัคคิชาลมุขเปรต (เปรตที่มีเปลวเพลิงไหม้ปากอยู่เป็นนิจ) สุกุมุขเปรต (เปรตที่กินอาหารไม่ได้) ตัณฑหาชิตาเปรต (เปรตที่อดน้ำอยู่เป็นนิจ) นิชฌามกเปรต (เปรตที่มีเปลวเพลิงลุกไหม้เส้นผมเป็นนิจ)

สัตตังคเปรต (เปรตที่มีเล็บมือเล็บเท้ายาวและคมเหมือนมีด) ปัพพตังคเปรต (เปรตที่มีร่างกายใหญ่เท่าภูเขา) อชครเปรต (เปรตที่มีรูปร่างต่างๆ) เวมานิกเปรต (เปรตที่มีวิมานเงินทองและแก้วไว้อยู่สุขสบายบางเวลา) และมหิททิกาเปรต (เปรตที่มีฤทธิ์มาก) ในบรรดาเปรตทั้ง 12 ตระกูล มหิททิกาเปรตเป็นตระกูลที่ใหญ่กว่าบรรดาตระกูลเปรตทั้งหมด นอกจากนั้น ยังมีเปรตจำพวกอื่นอีกเป็นจำนวนมาก เป็นต้นว่า สุจิโลมาเปรต (เปรตที่มีขนเป็นเข็ม) ชุโรโลมาเปรต (เปรตที่มีขนเป็นกรด) เอกบาทาเปรต (เปรตที่มีเท้าข้างเดียว) อนเอกบาทาเปรต (เปรตที่มีเท้ามาก) เอกหตถา (เปรตที่มีมือเดียว) อนเอกหตถา (เปรตที่มีมือมาก) อนเอกเนตถา (เปรตที่มีตามาก) กากาเปรต (เปรตที่มีศีรษะเป็นกา) อทิเปรต (เปรตที่มีลำตัวเป็นงู) ส่วนใน “มิลินทปัญหา” ได้กล่าวว่า เปรตอาจจำแนกได้เป็น 4 จำพวก ได้แก่ อุตฺตปิชีวีเปรต (เปรตที่เลี้ยงชีวิตด้วยน้ำเลือดน้ำหนอง) ขุปปิปาสิกเปรต (เปรตที่กระหายน้ำอยู่เป็นนิจ) นิชฌามตณฺทิกเปรต (เปรตที่มีเพลิงเผาอยู่ในกายเป็นนิจ) และปรตตฺตปิชีวีเปรต (เปรตที่เลี้ยงชีวิตด้วยอาหารที่ผู้อื่นอุทิศให้)³

สำหรับเปรตจำพวกปรตตฺตปิชีวีนั้น ใน “โลกทีปนี” ยังได้กล่าวไว้อีกว่า ในบรรดาเปรตทั้งปวง มีเพียงเปรตจำพวกปรตตฺตปิชีวีเท่านั้นที่จะสามารถรับส่วนบุญส่วนกุศลที่ญาติมิตรอุทิศให้ได้ เพราะเปรตจำพวกนี้มีอกุศลบางเบา จึงมีจิตพอที่จะอนุโมทนาส่วนบุญได้ แต่กระนั้นก็เป็นกา

¹ ญาณลีไทย. (2551). ไตรภูมิภคหรือไตรภูมิพระร่วง (พิมพ์ครั้งที่ 13). กรุงเทพฯ : ศุภสภา, 55.

² เรื่องเดียวกัน, 54-68.

³ นิยะดา เหล่าสุนทร. (2555). ไตรภูมิโลกวิจยฉกถา ส่วนวนที่ 1. กรุงเทพฯ : ลายคำ, 232-246.

ยากที่จะรับส่วนบุญเพื่อให้พ้นจากเปรตวิสัยเพราะต้องประกอบด้วยปัจจัย 3 ประการ ผลบุญจึงจะสำเร็จ กล่าวคือ ประการแรก ต้องเป็นทานที่พวกญาติมิตร บำเพ็ญถวายแต่ผู้ทรงศีล ซึ่งได้แก่พระสงฆ์เรียกว่า สังฆทาน ประการที่สอง เมื่อได้ถวายสังฆทานแล้ว ต้องอุทิศเจาะจงให้เปรตโดยเฉพาะ และประการสุดท้าย เปรตต้องมาคอยรับส่วนบุญกุศลนั้นแล้วอนุโมทนา¹

บุพกรรมของเปรต

ผู้ที่ไปเกิดในจตุรบายภูมินั้นเป็นเพราะเมื่อยังมีชีวิตอยู่ได้ประกอบอกุศลกรรม 3 อย่าง คือ โทสะ โลภะ และโมหะ โดยเฉพาะโลภะนั้นจะนำพาให้บุคคลที่ประกอบกรรมชั่วดังกล่าวไปเกิดในเปรตภูมิ หรือดินแดนของเปรต

ใน “ไตรภูมิพระร่วง” ซึ่งได้กล่าวไว้ข้างต้นเกี่ยวกับชนิดของเปรตนั้น อาจอธิบายได้ว่า เปรตชนิดที่เรียกว่า ทวิเหตุปฏิสนธิ คือเปรตที่ถือกำเนิดด้วยเหตุ 2 ประการ คือ อโลภเหตุ และอโทสเหตุ ส่วนเปรตชนิดตรีเหตุปฏิสนธิ คือเปรตที่ถือกำเนิดด้วยเหตุ 3 ประการ ได้แก่ อโลภเหตุ อโทสเหตุ และอโมหเหตุ และเปรตชนิดอเหตุปฏิสนธิ คือเปรตที่ถือกำเนิดโดยไม่มีเหตุ 3 ประการดังกล่าว² นั่นคือ ความโลภ ความโกรธ และความหลง นอกจากนั้น ยังได้กล่าวถึงเปรตอีกหลายจำพวกที่มีลักษณะและบทลงโทษที่ต่างกัน

ดังตัวอย่างเช่น “...เปรตกลางจำพวกยืนได้ 100 ปี กลางจำพวกยืนได้ 1,000 ปี กลางจำพวกยืนชั่วพุทธันดรก็กลับแล แม่นว่าข้าวเมล็ดหนึ่งก็ตีน้ำหยาดหนึ่งก็ตี และจะได้เข้าไปในปากในคอเขานั้นหาปมิได้เลย...” และ “...เปรตจำพวกหนึ่งเขาย่อมเอาค้อนเหล็กอันแดงตีหัวเขาเองอยู่ทุกเมื่อปมิวายไส้ แลเปรตจำพวกนี้ เมื่อกำเนิดเขาแต่ก่อนไส้เขาได้ตีหัวพ่อแม่แห่งเขาด้วยมือก็ตี ด้วยไม้ก็ตี ด้วยเชือกก็ตี...” เป็นต้น³

ใน “พระมหาไตรภูมิโลกวิจิตรจินดกถา” ผูก 7 ได้กล่าวถึงวิบากกรรมของเปรตไว้แตกต่างกันไป ดังเช่น “...แลบัพพตังคเปรตนั้น มีตัวใหญ่เท่าภูเขา เพลิงไหม้อยู่ทั้งกาย ได้ความลำบากยิ่งนัก อาศัยกรรมอันใด วิสัชนาว่า แต่สัตว์เหล่านี้เผาเสียซึ่งที่จงกรม แลวิหารอาวาส แห่งสมณพราหมณ์ผู้มีศีล...” และ “...ยังมีเปรตพวกหนึ่งนั้นเล่า มีกัจจกรพัดอยู่บนศีรษะ เลือดไหลอยู่โถมตัว ร้องไห้ครางอยู่ตลอดทั้งกลางวันและกลางคืน อาศัยกรรมอันใด วิสัชนาว่า ...เปรตนี้แต่ก่อนตีบิดามารดา ตีตาภิกขุแลสามเณร ตีดำ ปู่ย่า ตา ยาย...” เป็นต้น⁴

นางวันทอง : หญิงผู้มีวิบากกรรม

ในบรรดาตัวละครหญิงในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน กล่าวได้ว่านางวันทองเป็นตัวละครที่มีชะตากรรมน่าเห็นใจมากที่สุด เพราะดวงชะตา

¹พระราชวิสุทธิโสภณ. (2521). *โลกที่ปณี* (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองสารสันการพิมพ์, 130-131.

²กรมศิลปากร. (2555). *ไตรภูมิภูมิลักษณ์* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร. กรมศิลปากรพิมพ์เผยแพร่ครั้งที่ 2 พุทธศักราช 2555 ในการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “คติไตรภูมิ : อิทธิพลต่อวิถีสังคมไทย” ระหว่างวันที่ 28-29 มิถุนายน 2555, 93.

³พญาสิทธิ. (2551). *ไตรภูมิภูมิลักษณ์หรือไตรภูมิพระร่วง* (พิมพ์ครั้งที่ 13). กรุงเทพฯ : ศูรสภา, 54-68.

⁴นิตยา เหล่าสุนทร. (2555). *ไตรภูมิโลกวิจิตรจินดกถา* ส่วนที่ 1. กรุงเทพฯ : ลายคำ, 232-246.

ถึงขนาดแม้ว่าบุตรชายจะทูลขอพระราชทาน
อภัยโทษให้แก่นางซึ่งต้องโทษประหารชีวิตแล้ว
ก็ตาม แต่บุตรชายมาที่ลานประหารไม่ทันการ จึง
ทำให้นางวันทองต้องสิ้นชีวิต¹

จะกล่าวถึงวันทองที่ต้องโทษ เมื่อขาดใจอาลัยถึงลูกยา

วันนั้นพระไวยจะไปศึก
เกรงฤทธิ์บิดาจะฆ่าตาย
ผิวผ่องละอองพัศตร์ปลั่งเปล่ง
ประมาณชันษาสิบห้าปี
ฝ่ายกตานีนุ่นฟุ้งทอง
กรองนอกดอกฉลุดวงละไม
ก้านแย่งโคมเพชรเจ็ดเหลี่ยม
ขัดแสดสอดสีทับทิมทับ
เฉิดโฉมประโลมลานสวาท
สร้อยสังวาลสุวรรณพรรณราย
สองเต้าตมแต่งเครื่องครัด
กรองร้อยสร้อยสนกระสันทรวง
พัดชาซ้าลูกหลวงหวนละห้อย
สักวาดอกสร้อยละห้อยใจ

ในบทประพันธ์ข้างต้นกล่าวว่า นางวัน
ทองหวังใบบุตรชายเกรงว่าจะไปรบและจะพลาด
ทำเสียที่ขุนแผนผู้เป็นบิดา นางจึงแปลงกายเป็น
สตรีรูปงามมาดักกรอบุตรชายที่กลางป่า สังเกตได้
ว่า เปรตนางวันทองมีอิทธิฤทธิ์สามารถแปลงกาย
ได้ อีกทั้งยังวนเวียนมาหาทางให้ได้พบกับบุตรชาย
ก็เพราะตอนที่ถูกตัดศีรษะนั้น จิตยังผูกพันกับ
บุตรชาย

อย่างไรก็ตาม แม้วางวันทองสิ้นชีวิตไป
แล้ว แต่ยังปรากฏบทบาทของนางวันทองในสภาพ
ที่เป็นเปรต ดังตอน “นางเปรตวันทองห้ามทัพ”
ดังบทประพันธ์ที่ว่า

พระองค์ทรงโปรดให้เช่นฆ่า เวรพาเป็นอสุรกาย

นางนิกสำคัญมั่นหมาย
กลับกลายเป็นเพศเพี้ยนเป็นนารี
ตั้งดวงจันทร์วันเพ็ญประไพศรี
ท่วงทีมารยาทตั้งนางใน
สอดส่องซบสี่ดูสอดไส
เส้นไหมย้อมม่วงเป็นมันยับ
กรวยเชิงข้อเอี่ยมดั่งแบบจับ
นางแก้มแต่งประดับประดาขลุ่ยกาย
ชะอ้อนอ่อนเอวสะอาดสะอิ่งสาย
แต่ละเม็ดเพชรกระจายกระจ่างดวง
ดอกไม้ทัดทั้งห่อผ้าห่มหวง
ร่ำร้องเสียงลวงรำพันไป
น้ำค้างย้อยตะวันตกนกให้
เสียงหวานวิเวกในพนาลี

(เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน : 998-999)

ในบทประพันธ์ต่อไปนี้จะเห็นได้ว่า พระไวย
ผู้เป็นบุตรชายของนางวันทองหลงใหลในรูปโฉม
อันงดงามของนางแปลงจนถึงกับอดใจไว้ไม่อยู่และ
เข้าไปเกี่ยวพาราสีโดยมิได้เฉลียวใจถึงความผิด
ปกติว่า หญิงสาวสวยจะมาเดินเล่นอยู่ในป่าสักได้
อย่างไร นับได้ว่าเปรตนางวันทองมีฤทธิ์อำนาจ
แปลงกายได้ตามใจปรารถนา ดังนี้

¹กรมศิลปากร. (2510). เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ฉบับหอสมุดแห่งชาติ (พิมพ์ครั้งที่ 11). ธนบุรี : ศิลปาบรรณาคาร 866-883.

พระไวยขับม้ามมาถึงนั้น
เสียงเสนาะเพราะซัดเป็นสตรี
ลงจากม้าพลันในทันใด
แฝงไม้แลไปเห็นโฉมนาง
ผิวปลั่งดังทองทาทะทวย
งามระบอบรอบไโรเจ้าเรียมริม
หวานอ่อนร้อนเสียงเสนาะดง
แสนสวาทนาภูง่องไม่พริบตา
ครานั้นนางแปรต่อสุรกาย
แซมซ้อยร้อยกรองพวงมาลัย
ทำเดินเก็บดอกไม้ไม่สงกา
กระทั่งถึงต้นไม้พระไวยพลัน
ทิ้งพวงดอกไม้กรองร้องตระหนก
แอบพุ่มพฤกษาประหม่าใจ

ครานั้นจึงโฉมพระหมื่นไวย
กระหึ่มยี่มยุรยาตราบดา
แก้วตาอย่าประหม่ากลมหมอง
เสียดายผิวจะเผือดอย่าเดือดใจ
มานี้เกิดพีจะรับขวัญ
ให้คืนเข้าร่างน้องประคองตัว
อยู่เดียวเปลี่ยววอกในอารัญ
ยามหนาวเจ้าจะนอนในกลางไพร
กุศลสิ่งที่ตรงมาพบน้อง
จะอยู่ด้วยน้องน้อยสักร้อยปี
ปลอบปลางทางอย่างขยับเยื้อง
ขยับมือมาแม่อย่าเมินไป

พอพระจันทร์เพ็ญผ่องละอองศรี
ก็หยุดยั้งโยธียู่กลางทาง
เยื้องยุรยาตไปไม่เกรียบกร่าง
ทรงบางตะล่ห่อออกจากพิมพ์
มือสวสลิบนิ้วคูนุ่มนิ่ม
พร้อมพร้อมเพราท้วทั้งกายา
ดั่งเสียงหงส์เหาะเหินในเวหา
แฝงพฤกษาสอดแลตะลิ่งไปฯ
แยบคายทำหาเห็นพระไวยไม่
สำราญร้องเรื่อยในพนาวัน
ถอยหลังละเลิงมาไม่ผินผัน
สะดุ้งหวีดหวาดท้วนผวาไป
ประคองอกอ่อนวิ้งมิใคร่ไหว
แกลิ่งใส่เล่ห์ล่อให้ละลานตาฯ
แสนสำราญบานใจเป็นหนักหนา
ชะอ่อนเอื้อนโอการำพันไป
จะหวีดร้องจรดลไปไหนไหน
ขวัญจะโอบยบินไกลกำลังกลัว
ซึ่งผาดผันไผไปในไพรท้าว
เจ้าอย่าประหม่ามัวให้หมองใจ
เพื่อนพุดจาสารพันหามีไม่
ไม่มีใครโอบอุ้มให้อุ่นดี
ขอประคองเคียงกายไม่หน่ายหนี
แก้วพ็อย่าสะทกสะเทินใจ
ชายขำเลื่องโลมเลียมเข้าไปใกล้
ขอดอกไม้สักหน้อยที่ร้อยกรองฯ

(เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน : 999-1,000)

ในบทประพันธ์ดังที่จะกล่าวต่อไปนี้จะแสดงให้เห็นถึงลักษณะของเปรตนางวันทอง และมูลเหตุ

ที่ทำให้นางวันทองต้องรับวิบากกรรมเป็นเปรตดังนี้

ครานันนางเปรตอสุรกาย

เห็นลูกชายและเสียมเทียมคนอง

ตวาดมาว่าเหวยพลายงามลูก

ลุ่มหลงโลกว่าประสาใจ

ชื่อว่าวันทองที่ต้องโทษ

ตายไปใจผูกด้วยลูกยา

ตัวเจ้าจะยกออกไปทัพ

ศึกนี้หนักหนาสง่ามี

รอรังระวังให้จงดี

ว่าแล้วแผ่นโผนโจนทะยาน

สูญหายกลับกลายเป็นตามเพศ

ไม่มีหัวตัวทะมินยืนยัน

แบายคายเชิงดีไม่มีสอง

ก็โผนผาดแผดร้องระงมไพร

มาตุถูกข่มเหงหาเกรงไม่

ภูไร่ร้างสารณคือมารดา

พระกริ้วโกรธสั่งให้ไปเช่นฆ่า

ตามมาจะบอกซึ่งร้ายดี

น่าจะยับเยินย่อยถอยหนี

ไพร่เรี่ยวแรงจะรุกราน

จะเสียที่อย่าโหมเข้าหักหาญ

เสียงสะท้อนทั่วท้องพนาวัน

เป็นเปรตสูงเยียมเทียมสวรรค์

เหียนหันหายวับไปกับตา

(เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน : 1,000)

หากพิจารณาบทประพันธ์ข้างต้นจะเห็นได้ว่า เปรตนางวันทองมีลักษณะเป็นเพศหญิงรูปร่างสูงและใหญ่โตเป็นอย่างมาก ดังข้อความที่ว่า “เวรพาเป็นอสุรกาย” และ “ว่าแล้วแผ่นโผนโจนทะยาน...เป็นเปรตสูงเยียมเทียมสวรรค์” อีกทั้งเป็นเปรตที่ศีรษะดำวน ดังข้อความที่ว่า “ไม่มีหัวตัวทะมินยืนยัน” ลักษณะดังกล่าวเสฐียรโกเศศแสดงความคิดเห็นไว้ว่า เป็นเพราะนางวันทองถูกตัดศีรษะ สภาพไร้ศีรษะจึงปรากฏในรูปลักษณะของเปรตด้วย ที่สำคัญคือ เป็นลักษณะที่แปลกประหลาดกว่าเปรตจำพวกอื่นซึ่งมีศีรษะ¹

มูลเหตุที่ทำให้นางวันทองต้องชดใช้กรรมด้วยการเกิดเป็นเปรตนั้น มีปรากฏในข้อความที่ว่า “เมื่อขาดใจอาลัยถึงลูกยา” และ “ตายไปใจผูกด้วยลูกยา” ความอาลัยที่ผูกพันจิตอยู่ที่บุตรชาย อาจเปรียบได้กับ โมหะ (ความหลง) แต่กระนั้น มูลเหตุที่สำคัญที่สุดที่ทำให้นางวันทองต้องตายไปเกิดเป็นเปรตก็เพราะมี โลภะ (ความโลภ) เป็นปัจจัยหลักที่ทำให้นางต้องโทษประหารชีวิต กล่าวคือ นางเกิดความละล้าละลังที่จะตัดสินใจว่าจะไปอยู่กับขุนแผน ขุนช้าง หรือจมีนไวยผู้เป็นบุตรชาย และมีอาจตัดสินใจให้เด็ดขาดตามพระราชกระแสรับสั่งของพระพันวษา ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

¹เสฐียรโกเศศ (นามแฝง). (2547). เล่าเรื่องในไตรภูมิ (พิมพ์ครั้งที่ 2). นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 30.

นางวันทองรับพระราชโองการ
อุกตลตลมัวให้เข้าใจ
 คิดคะนึงตะลึงตะลานอก
 ให้อุทัจออดอันตันอุรา
 จะว่ารักขุนช้างกระไรได้
 รักพ่อลูกห่วงดวงดวงชีวิต
 อย่าเลยจะทูลเป็นกลางไว้
 คิดแล้วเท่านั้นมิทันนาน
 ความรักขุนแผนก็แสนรัก
 สู้ลำบากบุกป่ามาด้วยกัน
 ขุนช้างแต่อยู่ด้วยกันมา
 เงินทองกองไว้มิให้ใคร
 จมื่นไวยเล่าก็เลือดที่นอก
 ทูลพลางตัวนางระเริ่มรัว

ให้บันดาลบังจิตหาคิดไม่
ด้วยสิ้นในอายุที่เกิดมา
 ดังตัวตลกพระสุเมรุภูผา
 เกรงผิดภายหน้าก็สุดคิด
 ที่จริงใจมิได้รักแต่สักหนิด
 แม้นทูลผิดจะพิโรธไม่โปรดปราน
 ตามพระทัยท้าวจะแยกให้แตกฉาน
 นางกัมกรานแล้วก็ทูลไปฉับพลัน
 ด้วยร่วมยามมานักไม่เคยฉันท
 สารพันอดอมถนอมใจ
 คำนึกหาได้ว่าให้เคืองไม่
 ข้าไทใช้สอยเหมือนของตัว
 ก็หิวยกกรักเท่ากันกับผิว
 ความกลัวอาญาเป็นพันไป
 (เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน : 865)

ด้วยเหตุดังกล่าว นางวันทองจึงต้องประสบ
 วิกฤตกรรมเกิดทุกขเวทนาในสภาพของเปรตที่
 อาจเพราะเหตุปัจจัยทั้งสองประการคือ *โมหะ*
 และ *โลภะ*

หากจะพิจารณาถึงประเภทของเปรตที่
 นางวันทองรับวิบากกรรมอยู่นั้น อาจสังเกตได้จาก
 ตอนที่พระไวยรำพันถึงเปรตนางวันทองผู้เป็น
 มารดา ในเนื้อความดังต่อไปนี้ อาจพอจะบอกได้ว่า
 เปรตนางวันทองจัดอยู่ในประเภทใด

พระไวยวันหวาดอนาถนัก
 สยดสยองพองหัวกลัวมารดา
โธ่แม่เจ้าประคุณของลูกแก้ว
ลูกทำบุญสงฆ์ไปมากมาย
เอาเพศเป็นเปรตต่อสุรกาย
 สั่งสอนวอนบอกให้ลูกจำ
แม่ตายหายลับไปหลายปี
 ห้ามลูกมิให้ไปประณญ
 ท่านขุนแผนพอกก็ตายแล้ว

เห็นประจักษ์ว่าแม่แน่หนักหนา
 น้ำตาพรากพรากลงพรั่งพราย
สิ้นซากศพแล้วไม่สูญหาย
ยังไม่วายความชั่วที่ตัวทำ
กลับกลายตามมาเวลาค่า
 มีพระคุณเข้าค่าแต่เป็นคน
ฟังมาเห็นวันนี้ในไพรสมณท์
 จะเสียตนตายด้วยฝีมือมอญ
 สุดท้ายลูกแก้วจะผันผอน

ถึงคืนทัพกลับเข้าพระนคร
ชาติชายเป็นตายไม่ย่อท้อ
แม้อย่าเป็นห่วงบ่วงโย
แล้วมาขึ้นม้าพาพวกพล
พอแสงเดือนเลื่อนดับลงลับฟ้า
ตัดไม้ตั้งค่ายสนามเปลาะ
รั้วขวางกั๊กช่องป้องกัน

พระทรงธรรมบ้นรอนก็บรรลีย์
จะแก้แค้นแทนพ่อให้จงได้
พลางกราบไหว้สะอื้นกลืนน้ำตา
ดั้นด้นตัดทุ่งมุ่งป่า
ยกมาถึงบางกระทิงพลัน
หอรบครบเหมาะทุกสิ่งสรรพ
ใช้ม้าใช้ไปพลันเอาเหตุมาฯ

(เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน : 1,001)

จากบทประพันธ์ข้างต้น ข้อความที่ว่า “...ลูกทำบุญส่งให้ไปมากมาย ยังไม่วายความชั่วที่ตัวทำ เอาเพศเป็นเปรตต่อสุรกาย กลับกลายเป็นเปรตตามเวลา...” พอจะลงความเห็นได้เพียงประการเดียวว่า เปรตนางวันทองจัดอยู่ในประเภทวิหิตปฏิบัติ คือ บังเกิดเป็นเปรตด้วยเหตุ 2 ประการ คือ โมหะ และ โลภะ ส่วนการที่จะลงความเห็นว่าเป็นเปรตนางวันทองจัดอยู่ในประเภทใดที่ละเอียดมากกว่านั้นมิอาจกระทำได้ เพราะในเรื่องมิได้กล่าวเกี่ยวกับพฤติกรรมของเปรตนางวันทองมากไปกว่าที่กล่าวไว้ข้างต้น

ในปัจจุบัน เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนยังคงเป็นวรรณคดีไทยที่ได้รับความนิยม สิ่งหนึ่งที่เป็นเสน่ห์ดึงดูดให้ผู้อ่านสนใจศึกษาเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน นั่นคือ วัฒนธรรมที่ว่าด้วยความเชื่อในสังคมไทย ซึ่งได้รับอิทธิพลส่วนหนึ่งมาจากวรรณคดีพุทธศาสนา ตัวละครย่อมเป็นองค์ประกอบของบันเทิงคดีประการหนึ่งที่ช่วยสะท้อนวัฒนธรรมโดยแสดงผ่านบทบาทของตัวละครแต่ละตัว เฉกเช่นตัวละครนางวันทองที่สะท้อนให้เห็นความเชื่อของคนในสังคมไทยอันเกี่ยวเนื่องกับกฎแห่งกรรมและผีสิงเทวดา

เอกสารอ้างอิง

- นิพนธ์ สุขสวัสดิ์. (2521). **วรรณคดีเกี่ยวกับพุทธศาสนา**. พิษณุโลก : โครงการตำรามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก.
- นิยะดา เหล่าสุนทร. (2555). **ไตรภูมิโลกวินิจยภคตา ส่วนวนที่ 1**. กรุงเทพฯ : ลายคำ.
- ปรุงศรี วัลลิโถม. ผกาพรรณ เดชเทวพร และพรรณนิภา นิลณรงค์, บรรณาธิการ. (2527). **สรุปผลการสัมมนา เรื่องไตรภูมิพระร่วง**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- พร รัตนสุวรรณ. (2531). **นรก-สวรรค์ (ภาคนรก)**. เล่ม 1. กรุงเทพฯ : สำนักค้นคว้าทางวิญญาณ.
- พุทธวจน ฉบับภพภูมิ. (2556). พิมพ์ครั้งที่ 2. ปทุมธานี : มูลนิธิพุทธโฆษณ์.
- ลีไทย, พญา. (2551). **ไตรภูมิภคตาหรือไตรภูมิพระร่วง** (พิมพ์ครั้งที่ 13). กรุงเทพฯ : CURSMA.
- วรมณี, พระราช. (2526). **ไตรภูมิพระร่วง อิทธิพลต่อสังคมไทย**. กรุงเทพฯ : ชุมนุมศึกษาพุทธศาสตร์ และประเพณี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิสุทธิโสภณ, พระราช. (2521). **โลกที่ปณี** (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์.
- ศิลปากร, กรม. (2510). **เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ฉบับหอสมุดแห่งชาติ**. (พิมพ์ครั้งที่ 11). ธนบุรี : ศิลปาบรรณาการ.
- _____. (2528). **วรรณกรรมสมัยสุโขทัย**. กรุงเทพฯ : กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์.
- _____. (2555). **ไตรภูมิภคตาฉบับถอดความ** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร. กรมศิลปากร พิมพ์เผยแพร่ครั้งที่ 2 พุทธศักราช 2555 ในการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “คดีไตรภูมิ : อิทธิพลต่อวิถีสังคมไทย” ระหว่างวันที่ 28-29 มิถุนายน 2555.
- สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (2555). **เอกสารการสอนชุดวิชาวรรณคดีไทย (Thai Literature) หน่วยที่ 1-7**. พิมพ์ครั้งที่ 2. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- เสฐียรโกเศศ (นามแฝง). (2547). **เล่าเรื่องในไตรภูมิ** (พิมพ์ครั้งที่ 2). นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. (2523). **เทวดาพุทธ (เทพเจ้าในพระไตรปิฎกและไตรภูมิพระร่วง)**. เชียงใหม่ : ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

**สร้างโอกาสทางการศึกษา
เพื่อพัฒนาชีวิต บนพื้นฐาน
ความรู้คู่คุณธรรม**